

**STRATEGIA
ROZWOJU
GMINY GRUDUSK
NA LATA 2016 - 2020**

**GRUDUSK
2015**

SPIS TREŚCI	strona
I. WPROWADZENIE.....	3
1. PODSTAWY PRAWNE OPRACOWANIA STRATEGII ROZWOJU GMINY GRUDUSK.....	4
II. RAPORT O STANIE GMINY GRUDUSK.....	6-64
Wstęp.....	7
1. INFORMACJE OGÓLNE O GMINIE	8-18
1.1. Rys historyczny.....	8-12
1.2. Położenie, podział administracyjny.....	12-15
1.3. Środowisko przyrodnicze.....	15-18
2. SPOŁECZEŃSTWO	19-26
2.1. Demografia.....	19-24
2.2. Bezrobocie.....	24-26
3. GOSPODARKA	27-40
3.1 Rolnictwo.....	27-32
3.1.1. Melioracje.....	32-33
3.1.2. Środki trwałe w rolnictwie.....	33-34
3.2. Działalność gospodarcza.....	34-37
3.2.1 Otoczenie biznesu.....	37
3.3. Turystyka.....	38-39
3.3.1. Obiekty wpisane do Rejestru Zabytków.....	39-40
4. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA	41-49
4.1. Sieć wodociągowa.....	41
4.2. Kanalizacja sanitarna.....	42
4.3. Gospodarka odpadami.....	43
4.4. Telekomunikacja.....	43
4.5. Zasoby energetyczne.....	44
4.6. Ciepłownictwo.....	45
4.7. Gazownictwo.....	45
4.8. Budownictwo.....	45
4.9. Transport.....	45-46
4.10. Ochrona środowiska.....	46-48
5. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA	49
5.1. Oświata.....	50-57
5.2. Kultura.....	50
5.3. Sport.....	51
5.4. Służba zdrowia.....	51
5.5. Opieka społeczna.....	52-54
5.6. Bezpieczeństwo publiczne.....	55-57
5.7. Organizacje pozarządowe.....	57
6. BUDŻET GMINY	58-64
6.1. Finanse i majątek trwały gminy.....	58-64
III. Uwarunkowania rozwoju gminy Grudusk.....	65-82
1. Analiza SWOT.....	66-69
2. Misja i strategiczne cele rozwoju Gminy Grudusk.....	70
2.1. Strategiczne cele i kierunki rozwoju Gminy Grudusk.....	70-75
3. Instrumenty wdrażania strategii.....	76
4. Zasady wdrażania strategii.....	77
5. Monitoring strategii.....	77
Indeks tabel.....	78
Indeks wykresów.....	79
Wnioski z zebrań wiejskich.....	80-82

I. WPROWADZENIE

Niniejszy dokument jest aktualizacją Strategii Rozwoju Gminy Grudusk do roku 2013 przyjętej Uchwałą Rady Gminy Nr 90/XVIII/2008 z dnia 24 września 2008r. Strategia Rozwoju Gminy Grudusk do roku 2020 jest podstawowym i najważniejszym dokumentem samorządu gminy określającym obszary, cele i kierunki interwencji polityki rozwoju, uwzględniającym potrzeby i oczekiwania całej wspólnoty gminnej.

Z uwagi na dynamiczne zmiany, które zaistniały w latach 2007-2013, dalsze potrzeby społeczne oraz kolejny okres programowania budżetu Unii Europejskiej na lata 2014-2020 konieczna jest weryfikacja zapisów oraz aktualizacja Strategii Rozwoju Gminy Grudusk. Przyjęte koncepcje oraz wyznaczone zadania w Strategii do roku 2013 zostały osiągnięte w części, niektórych założonych celów nie udało się zrealizować. Podejmowane działania w poprzednim okresie programowania miały na celu dążenie do poprawy jakości życia na obszarach wiejskich.

Niniejszy dokument wpisuje się w kolejny okres programowania obejmujący lata 2014-2020 i co za tym idzie wyznacza kierunki, cele oraz zadania niezbędne w dążeniu do zrównoważonego rozwoju Gminy oraz formułuje projekty, o których dofinansowanie w ramach funduszy Unii Europejskiej Gmina będzie aplikować.

Strategia uwzględnia cele krajowych i europejskich dokumentów strategicznych, takich jak:

- Strategia Rozwoju Kraju 2020 – Aktywne Społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo (SRK 2020);
- Strategia Rozwoju Polski Centralnej do roku 2020 z perspektywą 2030;
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: regiony, miasta, obszary wiejskie;
- Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju do 2030;
- 9 Strategii zintegrowanych (dotyczących innowacyjności, transportu, kapitału ludzkiego, kapitału społecznego, energetyki i środowiska, sprawności państwa, rozwoju regionalnego, rozwoju rolnictwa oraz obszarów wiejskich);
- Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030 Innowacyjne Mazowsze;
- Regionalna Strategia innowacji dla Mazowsza do 2020 roku;
- Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu – Europa 2020.

oraz krajowych dokumentów związanych z perspektywą finansową 2014-2020:

- Umowa partnerstwa – określająca strategię inwestowania Funduszy Europejskich,
- Krajowe i Regionalne Programy Operacyjne,
- Kontrakt terytorialny.

Opracowanie strategii poprzedziło przygotowanie Raportu o stanie Gminy, zawierającego rozszerzenie i uzupełnienie informacji na temat uwarunkowań gospodarczych, przestrzennych, ekologicznych i demograficznych, analizy społeczne i ekonomiczne, na podstawie których sformułowano wnioski będące punktem wyjścia do zdefiniowania głównych kierunków strategii.

1. PODSTAWY PRAWNE OPRACOWANIA STRATEGII ROZWOJU GMINY GRUDUSK

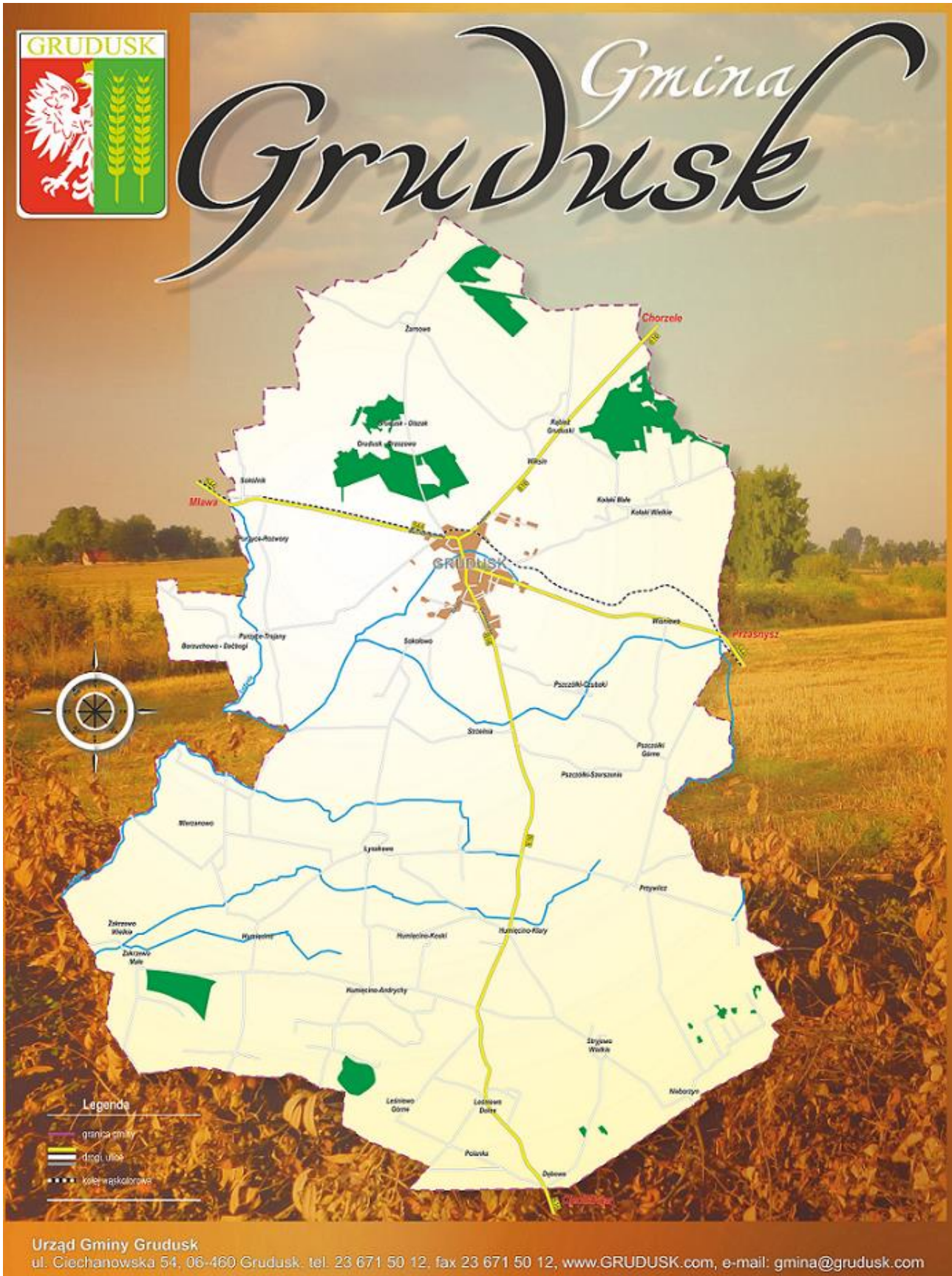
Podstawę prawną do opracowania Strategii Rozwoju Gminy Grudusk stanowi *Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 1358)* według, której politykę rozwoju prowadzą¹:

- w skali kraju – Rada Ministrów,
- w skali regionu – samorząd województwa,
- w skali lokalnej – samorząd powiatowy i gminny.

Polityka rozwoju w ustawie określona została w art. 2 jako „zespół wzajemnie powiązanych działań podejmowanych i realizowanych w celu zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju kraju, spójności społeczno-gospodarczej, regionalnej i przestrzennej, podnoszenia konkurencyjności gospodarki oraz tworzenia nowych miejsc pracy w skali krajowej, regionalnej lub lokalnej”. Polityka rozwoju prowadzona jest na podstawie strategii rozwoju, programów i dokumentów programowych.

Innym dokumentem ważnym dla opracowania strategii jest *Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 1515)* na podstawie, której gmina wykonuje określone zadania publiczne.

¹ Art. 3.

II.

RAPORT

O STANIE GMINY

GRUDUSK

Wstęp

Opracowanie Strategii Rozwoju Gminy Grudusk uzależnione jest od opracowania raportu o stanie Gminy. Raport powstał na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, raportów regionalnych, opracowań własnych Gminy, sprawozdań jednostek organizacyjnych i policji. Zebrane informacje poddane zostały analizie SWOT, która w połączeniu z raportem tworzy podstawę do zidentyfikowania obszarów problemowych, potrzeb inwestycyjnych oraz wskazania rozwiązań, zadań oraz źródeł i sposobów ich finansowania.

Celem raportu jest przedstawienie aktualnego stanu społeczno-gospodarczego Gminy. Dokument ten ma charakter informacyjny, może być przydatny do oceny działalności dotychczasowych władz samorządowych oraz służyć jako pomoc przy podejmowaniu ważnych decyzji i efektywnym zarządzaniu Gminą.

Raport przedstawia sytuację gminy wg stanu na dzień jego opracowania oraz na kilka lat wstecz, dzięki czemu można porównać poziom rozwoju gminy na przestrzeni kilku ostatnich lat oraz stanowi podstawę do oceny dalszego jej rozwoju.

Zgromadzone dane pozwoliły na określenie atutów i słabych stron Gminy oraz szans i zagrożeń ułatwiających proces planowania jej rozwoju oraz niwelowania problemów a co za tym idzie zaspokajania potrzeb mieszkańców.

1. INFORMACJE OGÓLNE O GMINIE

1.1. RYS HISTORYCZNY

Grudusk

Grudusk leżał na szlaku handlowym prowadzącym od epoki starożytnej z południa i wschodu na północ. Była to na przełomie er (I – II wiek naszej ery) odnoga słynnego szlaku bursztynowego, stąd liczne w okolicy zabytki i cmentarzyska kultury przeworskiej (strażników szlaku). Groby były bogato wyposażone, nawet w przedmioty z kruszców szlachetnych, co świadczyło o zamożności mieszkańców bogacących się na wymianie handlowej. Na tym terenie krzyżowały się wpływy substratu bałtyckiego, gockiego i nieokreślonej etnicznie ludności miejscowej. Okres „wędrowek ludów” i przybycie Słowian ok. VI wieku nie zahamowały nurtu wymiany handlowej. W tym miejscu krzyżowały się wpływy ze wschodu (Rusi), południa (Bizancjum, kraje arabskie) i północy (Prusowie). Handel dalekosiężny, jak i lokalny leżał u podstawy rozwoju miejscowości we wczesnym średniowieczu.

W okresie monarchii wczesnopiastowskiej (1065 r.-pierwsza wzmianka w dokumentach pisanych) i czasach rozdrobienia dzielnicowego grodzisko w Grudusku było ważnym punktem obrony granic Mazowsza przed niszczycielskimi atakami Prusów. Nie wykluczało to ożywionej wymiany handlowej. Jak była ona ważna, może pośrednio świadczyć fakt stopniowego upadku znaczenia miejscowości po opanowaniu ziem północnych przez Krzyżaków, wycięciu Prusów i przeniesieniu kierunku szlaków handlowych w średniowieczu.

Spośród 33 miejscowości gminy Grudusk najstarszą, a zarazem największą jest Grudusk – siedziba władz gminnych. Jest to również jedna z najstarszych miejscowości w tej części Mazowsza. Dane archeologiczne potwierdzają istnienie w tym miejscu grodu kasztelańskiego w XI wieku. Do dziś zachowało się z tego okresu grodzisko wczesnośredniowieczne zwane „Zieloną Górą”, poddane renowacji i zagospodarowaniu w ramach Projektu współfinansowanego ze środków unijnych.

Według historyków Grudusk był ośrodkiem osadniczym. Po upadku grodu przetrwała osada o czym świadczy ustanowienie parafii, której powstanie szacuje się na XII-XIII w. Grudusk był majątkiem podzielonym między kilkoma rycerzami, z których część przyjęła nazwisko *Gruduski herbu Prawdzic*. Pierwszym znanym przedstawicielem tego rodu był Stanisław Gruduski (koniec XVI w.), do którego należała mniejsza część Gruduska. Większa natomiast należała wówczas do rodziny Zawadzkich (XVI-XVII w.). Po *potopie szwedzkim* majątek Zawadzkich został przejęty przez ród Krasińskich, których siedzibą stał się Grudusk. Powstały w tym czasie piękne drewniane dwory w Grudusku i Wiksinie. Grudowscy w tym czasie wyprzedali swój majątek a ziemie należące do nich przejęli Grabowscy herbu Pobóg. Na podstawie danych z przeprowadzonej w 1775 roku wizytacji parafii dowiadujemy się, że należały do niej 23 wioski zamieszkałe przez ok. 1200 osób. Synowie Zygmunta Grabowskiego po jego śmierci przenieśli się na ziemie lubelskie sprzedając dobra na Mazowszu. Podobnie Krasińscy, sprzedając majątek na przełomie XVII i XIX w. W roku 1795 nastąpił upadek I Rzeczypospolitej a okolice Gruduska znalazły się pod okupacją pruską jako Prusy Nowowschodnie. W nieodległym Gołyminiu 26 grudnia 1806 roku rozegrała się jedna z bitew francusko-rosyjskich. W roku 1807 po zawartym rozejmie powstało Księstwo Warszawskie.

Prawdopodobnie przez Grudusk maszerowały wojska napoleońskie, być może przejeżdżał tędy cesarz podróżując w styczniu 1807 roku z Przasnysza do Wielbarka, czego dowodem może być rzeźba dobosza w mundurze armii napoleońskiej, zdobiąca do niedawna bramę miejscowego cmentarza. Na podstawie danych z wizytacji kościelnej w 1811 roku wynika, że przy parafii istniała szkoła, niestety utrzymała się tylko pół roku. Następna parafia powstała dopiero w 1817 roku, która również nie utrzymała się długo. W 1813 roku wojska rosyjskie po klęsce Napoleona rozpoczęły okupację ziem polskich. W 1815 utworzono Królestwo Polskie pod berłem cara i rozpoczęła się stuletnia okupacja rosyjska. Na początku XIX wieku lustracje kościelne wskazują rodzinę Turowskich jako kolejnych po Grabowskich i Krasieńskich właścicieli Gruduska. Następnie w latach trzydziestych XIX wieku przeszedł na własność rodu Mieczysławskich. Pierwsza wojna światowa spowodowała ogromne zniszczenia na tym terenie. W tym czasie Grudusk wielokrotnie zmieniał właścicieli. W trakcie okupacji niemieckiej trwającej od lipca 1915 do listopada 1918 roku Grudusk stał się wolny, jednak nie zdążył się obudować, gdyż nastąpił atak armii czerwonej. Pierwszy spis powszechny z 1921 roku wskazuje, że Grudusk dzielił się na wieś, folwark i dwie kolonie. Gmina Grudusk liczyła w tym czasie 887 domów i 5638 mieszkańców. Była jedną z niewielu gmin, w której mieszkali tylko Polacy i katolicy. Po zakończeniu I wojny Ignacy Józef Bojanowski wybudował w Grudusku dwór szlachecki, który w 1939 roku wraz z całym majątkiem zajęli Niemcy. W majątku tym wybudował budynki dla swoich pracowników, ufundował także remizę, ochronkę dla dzieci, mleczarnię. W roku 1939 po wkroczeniu Niemców majątek Grudusk został przez nich zajęty a Bojanowski przyjął w nim posadę zarządcy. W 1945 roku ponownie wkroczyli Rosjanie. Dzięki mieszkańcom Gruduska rodzina Bojanowskich przetrwała wojnę. Po wojnie Bojanowski przeniósł się do Warszawy, gdzie zmarł w 1956 roku.

Żarnowo

Żarnowo powstało zapewne jeszcze w XIV wieku jako wieś książęca. W 1401 roku książę Janusz Starszy nadał tą wieś Marcinowi Babce z Babiec podkomorzemu warszawskiemu. Jednocześnie książę przeniósł tą wieś na prawo chełmińskie. Wsie na prawie chełmińskim, które było korzystne dla mieszkańców, były z reguły bogatsze i stąd właśnie już w dawnych wiekach Żarnowo było jedną z większych osad w okolicy.

Zakrzewo Wielkie

Zakrzewo zostało założone najpóźniej na początku XV wieku. Pierwsze pisane wzmianki pochodzą z lat 1414-1425. Była to wioska zamieszkała przez drobnych szlachciców. Spis podatkowy z 1567 roku pokazuje rozdrobnienie własności ziemskiej. Były tu niewielkie działki ziemi od ¼ włóki do 2 włók.

Wiśniewo

Pierwotnie tą wieś zwano Wiśniewo-Dziarnowo. Jest ona wspomniana już w 1395 roku. Brak jest dokładnych danych o pierwszych właścicielach wsi, byli to między innymi Pszczółkowscy, wielu z nich pisało się właśnie „z Dziarnowa”.

Wiksin

Pierwotnie ta miejscowość zwana była **Wilksin**. Pierwsza wzmianka pochodzi z 1444 roku. Językoznawcy nie potrafią wyjaśnić tej nazwy. Wiksin był siedzibą rodu Wilksyńskich, jednak jedyną wzmianką o nich jest spis podatkowy z 1567 roku. Herbarze nie wymieniają wcale tego rodu. Jedynie Herbarz Kaspra Niesieckiego wspomina rodzinę Wilkszyckich z ziemi sieradzkiej. Możliwe jest, że tamtejsi rycerze osiedlili się tutaj dając początek miejscowemu rodowi, jednak szybko wymarli i brak jest o nich danych w późniejszych latach. W XVI wieku nazwę zapisywano jako **Wilkszyn**. Współczesna nazwa pojawiła się dopiero w końcu XVIII wieku.

Strzelnia

Strzelnia została założona najpóźniej na początku XV wieku. Pierwszy źródłowy zapis pochodzi z 1428 roku (**de Strzelna**). Nazwa pochodzi od określenia "strzelnia", które oznaczało miejsce gdzie uczono się strzelać, strzelnica.

Strzelnia została założona prawdopodobnie przez Łysakowskich z Łysakowa. W XVI stuleciu Łysakowscy posiadali wiele wsi w tej okolicy.

Stryjowo Wielkie

Stryjowo Wielkie znane jest wśród archeologów ze skarbu monet jaki tu znaleziono. Skarb ważył aż 1,5 kilograma i należy do największych znalezisk tego typu w Polsce. Datowany jest na XI wiek. Stryjowo leżało na szlaku handlowym wiodącym do przeprawy przez Orzyc.

Stryjowo należało do dóbr Wierzbowskich, na które to Wierzbowscy w 1441 roku uzyskali prawo chełmińskie. Z czasem zamieszkali tu szlachcice, którzy przyjęli nazwisko Stryjewscy, był to ubogi i bardzo liczny ród. Powstały tu dwie osady, które w XVI wieku zwano **Stryjowo Proszymiery** oraz **Stylągi**. Pierwsza z nich to późniejsze Stryjowo Małe, a drugie Stryjowo Wielkie.

Sokólnik

W połowie XIX wieku obok wsi Kluszewo i folwarku Kluszewo powstały nowe folwarki: **Szajec** i **Sokolnik**, należały do dóbr Kluszewo. Według **Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego** z 1882 roku **Kluszewo-Sokolnik** było do 1876 roku folwarkiem, następnie zostało oddzielone od dóbr Kluszewo. Po oddzieleniu tego folwarku nastąpiła parcelacja ziemi dworskiej i powstała tu samodzielna wieś włościańska w gminie Grudusk.

Sokołowo

Sokołowo powstało najpóźniej w początkach XV wieku. Według historyków zapiski kronikarskie o tej wsi pochodzą już z 1425 roku.

Rąbież Gruduski

W XIX wieku Rąbież stanowił część dóbr Grudusk-Wiksin. Była to wioska chłopska. W 1827 roku było tu 11 domów i 65 mieszkańców. W 1859 roku folwarki Wiksin i Rąbież zostały odłączone od Gruduska. Według danych z 1876 roku folwark Rąbież liczył 487 mórg obszaru, z czego grunty orne liczyły 273 morgi.

Purzyce-Trojany

Purzyce Trojany wyodrębniły się z obszaru zwanego **Porzecew** połowie XV wieku. Pierwszy zapis **PorzeceThrojany** pochodzi z 1448 roku. Była to bardzo mała wioska. Spis podatkowy z 1567 roku przekazuje, iż liczyła zaledwie ½ włóki ziemi uprawnej. Mieszkali tu Purzyccy herbu Dąbrowa, którzy podobnie jak w innych wsiach w okolicy tworzyli tu zaścianek szlachecki.

Purzyce-Rozwory

Pierwotnie miejscowości zwane były **Porzeczce**. Pierwsze wzmianki źródłowe pochodzą z 1405 roku. W aktach miasta Płońska zapisano informacje o rycerzach ze wsi **Porzeczce (de Porzeczce)**. Nazwa pochodzi od określenia „po rzece”, w ten sposób określano miejsce położone nad rzeką. Jeszcze w XVI wieku nazwę zapisywano jako **Porzece**, dopiero później utrwaliła się nazwa współczesna.

Pszczółki Górne

Pszczółki powstały na początku XV wieku, notowane są po raz pierwszy w latach 1414-1425. Jak pisze Adam Pszczółkowski, który zbierał dane o rodzinie Pszczółkowskich już z tamtego okresu pochodzą pierwsze wzmianki o rycerzach z tej wsi pisanych jako: **de Pczolky, potem de Psczolki, de Pszczółki**. Zapiski takie pochodzą z Metryki Koronnej i Metryki Księstwa Mazowieckiego.

Przywilcz

Z 1425 roku pochodzi następujący zapis w księgach sądowych: **quandamporcionem in hereditateDziarnow, Czechonouinsidistrictus circa graniceshereditatisdictePrziwilczeiacentem**. Wynika z tego, że określano ówczesne granice w stosunku do wsi Przywilcze. Nazwę zapisywano w średniowieczu rozmaicie: **Przewylcze, Przeuilcze, Przywilcze**. Kiedyś stosowano nazwę Przywilcze, dopiero później zaczęto używać współczesnej nazwy.

Nieborzyn

Nieborzyn należy do bardzo starych miejscowości, został założony przez rycerzy z Wierzbowa. W 1441 roku synowie Wielisława z Wierzbowa uzyskali od księcia prawo do lokowania swoich wsi na prawie chełmińskim. Mieli od nich płacić czynsz w wysokości 3 groszy praskich. Rok później własność Wierzbowskich została udokumentowana w Metryce Koronnej. Wśród dóbr tych rycerzy wymienia się też Nieborzyn.

Mierzanowo

Mierzanowo należy do jednej ze starszych miejscowości w tych okolicach. Według badaczki dziejów osadnictwa w okolicach Ciechanowa, Mierzanowo było notowane w źródłach już w 1365 roku. Pierwotnie wieś zwana była **Mirzynowem**. Dopiero w XVI wieku utrwaliła się współczesna nazwa. Pochodzi ona do dawnego imienia „Mirzon”. W Mierzanowie w roku 1867 urodził się Ignacy Mościcki, polski polityk i chemik, prezydent Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1926-1939. W miejscowości znajduje się pomnik Prezydenta Mościckiego.

Łysakowo

Łysakowo istniało na pewno już na początku XV wieku. Historycy uważają, iż miejscowa parafia mogła powstać na przełomie XIV i XV wieku. Z roku 1429 pochodzi pierwsza pisana wzmianka o miejscowości **Lyssakowo**, natomiast pierwsze dokumenty świadczące o istnieniu parafii pochodzą z 1467 roku.

Leśniewo Górne

Początkowo istniało jedno Leśniewo. Podział na dwie części wykształcił się w połowie XV wieku. Spis podatkowy z 1567 roku wskazuje, iż była to całkiem spora osada. Dziedziczył tu Jurek Leśniewski. Mieszkali kmiecie, zagrodnicy oraz rzeźnik. Jak widać miejscowa szlachta przyjęła nazwisko Leśniewski, ale był to bardzo mało znany ród. Oprócz wymienionego wyżej Jurka Leśniewskiego znany był tylko Jan, elektor Augusta II z 1697 roku mieszkający w ziemi ciechanowskiej.

Leśniewo Dolne

Leśniewo założono najpóźniej w końcu XIV wieku. Pisane wzmianki pochodzą z akt miasta Płońska z lat 1404-1405 (*Lesnewo*). Kolejne informacje zapisano w aktach ziemi zakroczymskiej z 1434 roku. Już w połowie XV wieku Leśniewo podzieliło się na dwie miejscowości, gdyż w 1448 roku notuje się miejscowość *LesznyewoMinori*.

Kołaki Wielkie

Pierwsze pisane dokumenty na temat wsi pochodzą z 1419 roku, w tymże roku zapisano nazwę jako *Jaczwiqzino*, pojawiają się też w tym czasie takie zapisy jak: *lanczyawino, laczwanschyno*. Od połowy XV wieku zaczęto też niekiedy nazywać tę wioskę Kołaki (*Kolaki*), ta nazwa pochodziła od dawnego imienia Kołak, czyli Mikołaj.

Humięcino-Koski

Humięcino Koski wyodrębniły się z okolicy szlacheckiej Humięcino w początkach XV wieku. Z 1444 roku pochodzą pierwsze pisane wzmianki o tej miejscowości. Kolejne pochodzą z 1512 roku jako *WmyaczynoKoski*. Nazwa pochodzi od dawnej nazwy osobowej Kosek. Zapewne któregoś z Humięckich herbu Junosza zwano Koskiem i stąd wzięta się ta nazwa.

Humięcino-Andrychy

Ta miejscowość notowana jest w źródłach już w latach 1414-1435. Była to osada drobnoszlachecka, jedna z części Humięcina. W pierwszej połowie XVI wieku w pobliżu powstała mniejsza miejscowość *Humięcino Chromice*. Obie nazwy pochodzą od nazw osobowych: Andrych, czyli Andrzej oraz od dawnego imienia Chromy.

Humięcino

Obecne Humięcino uformowało się dopiero w XX wieku. Wieś powstała na miejscu dawnych osiedli drobnej szlachty, które zwały się: *Retki, Sepiolaki (Sepitaki) i Marchwaty*.

Początków tych miejscowości należy szukać jeszcze w średniowieczu. Pierwsze pisane ślady pochodzą z 1424 roku z akt kancelarii książąt mazowieckich. Wymienia się tam miejscowość *Vneczino*, kolejne dane pochodzą z lat 1414-1425, 1430, 1456. Nazwę wsi średniowieczni kanceliści pisali rozmaicie: *Vmyanczino, Vmyaczino, Wmancino, Hvmynczyno*. Wszystko za sprawą trudnej polskiej nazwy, której nie w pełni oddawała łacina. Według językoznawców pierwotnie wieś nazywano Unięcino, nazwa pochodzi od dawnego imienia Unięta. Z czasem nazwa przeszła do formy Umięcino, a następnie, w XVI wieku nazywano ją już Humięcino.

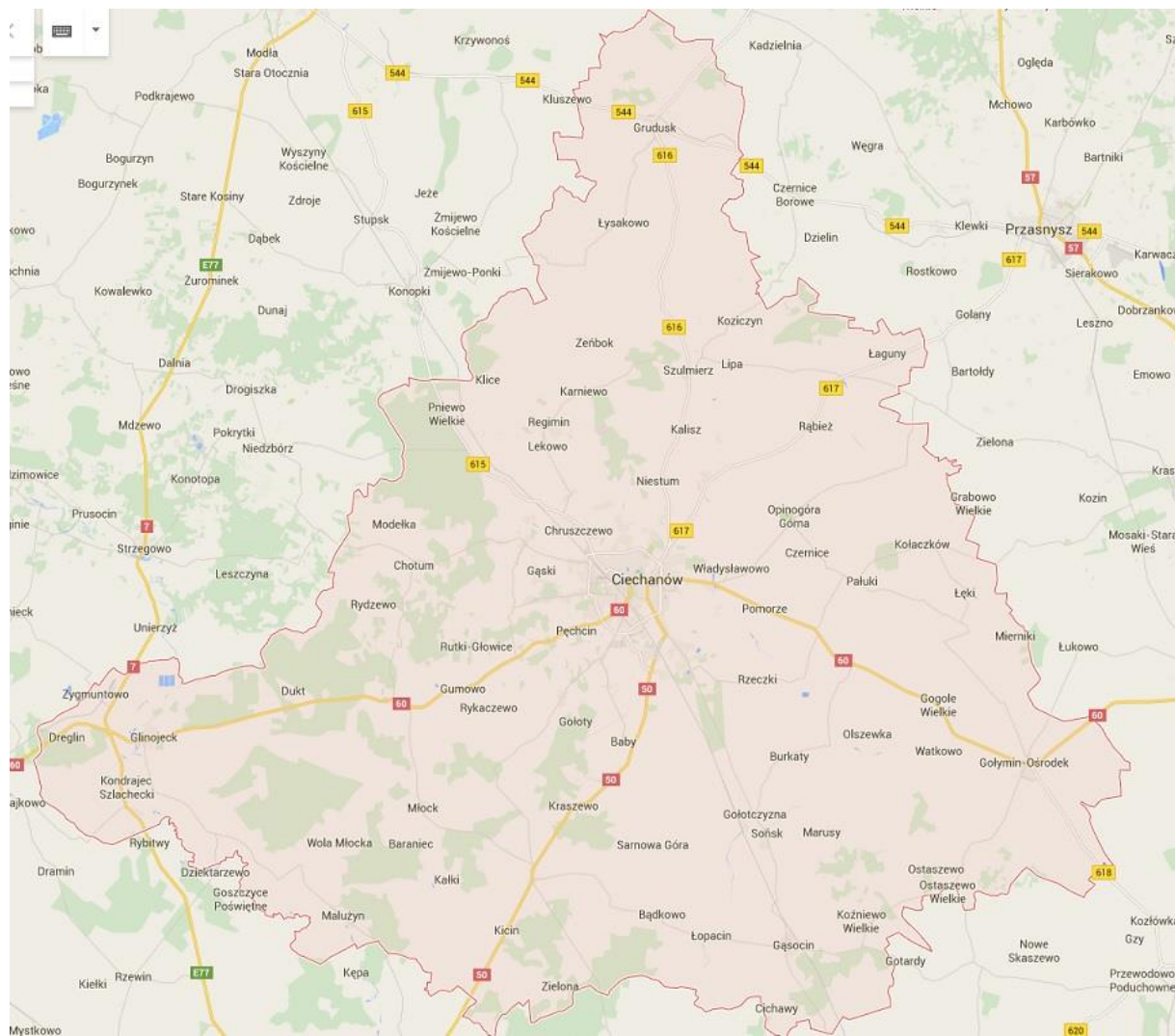
Borzuchowo-Daćbogi

Brak danych.

1.2. POŁOŻENIE, PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY

Gmina Grudusk położona jest w północno-wschodniej części województwa mazowieckiego, północnej powiatu ciechanowskiego, w makroregionie Niziny Północnomazowieckiej. Zajmuje obszar 96,7 km², co stanowi ok. 9% ogólnej powierzchni powiatu.

Gmina Grudusk sąsiaduje z gminą Regimin (powiat ciechanowski), Czernice Borowe (powiat przasnyski), Dzierzgowo, Szydłowo i Stupsk (powiat mławski).

1. Ciechanów miasto
2. Ciechanów gmina

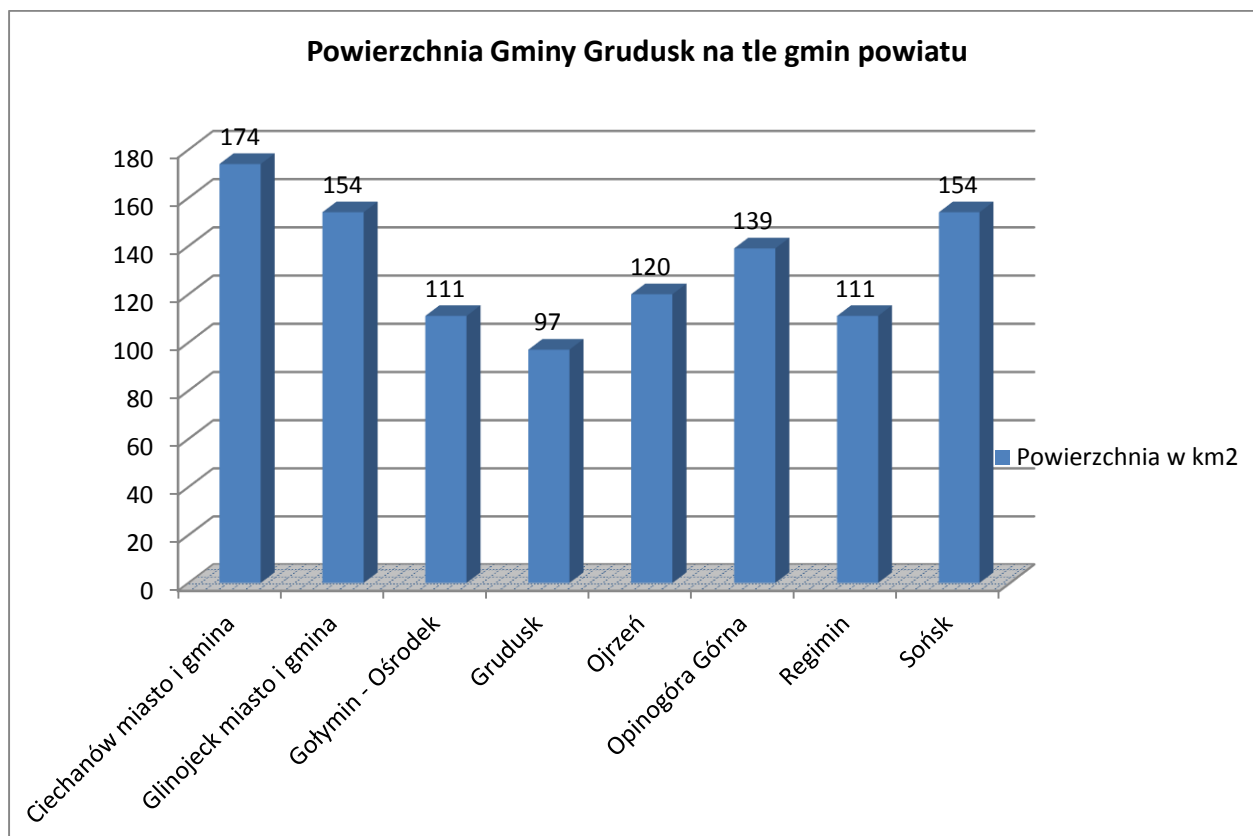
W granicach gminy znajdują się 33 miejscowości, które tworzą 25 sołectw i 23 obręby geodezyjne, 40% powierzchni gminy stanowi Obszar Chronionego Krajobrazu, występują liczne obiekty historyczne cenne z punktu widzenia kultury np. Grodzisko wczesnohistoryczne w Grudusku „Zielona Góra”, czy pozostałości po parki podworskie (w Wiksinie i Grudusku).

Przez teren gminy przebiega „Krawędź Opinogórska” (wał morenowy ciągnący się od północy z rejonu Gruduska, na południe po Opinogórę). Gmina położona jest na obszarze funkcjonalnym „Zielone Płuca Polski”.

Gmina posiada połączenie komunikacyjne z trzema miastami powiatowymi – Ciechanowem, Mławą i Przasnyszem oddalonymi od Gruduska o około 20 km.

Przez teren Gminy przebiegają ważne ciągi komunikacyjne – drogi wojewódzkie: Nr 544 Mława – Przasnysz – Krasnosielc - Ostrołęka (dł. ok. 7,8km) i Nr 616 Rembielin-Ciechanów (dł. ok. 14 km).

Wykres nr 1:

1.3. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

Na szatę roślinną gminy Grudusk składają się lasy i zadrzewienia, tereny użytkowane rolniczo, nieużytki, zieleń urządzone oraz zieleń towarzysząca terenom zabudowanym.

Powierzchnia gruntów leśnych w Gminie na koniec 2014 roku wynosiła 445,60 ha (lesistość 4,57 %), z czego większość stanowiły grunty leśne prywatne – 299,16 ha. Powierzchnia lasów na koniec 2014 r. wynosiła 443,73 ha, w tym lasy publiczne ogółem 144,57 ha, lasy prywatne ogółem 299,16 ha (Bank Danych Lokalnych). Niska lesistość Gminy, mała różnorodność gatunkowa, duże rozdrobnienie terenów leśnych oraz młody wiek drzewostanu są czynnikami decydującymi o niskiej odporności na antropopresję i małej przydatności do celów rekreacyjnych. Większe obszary leśne (prawie 60 % lasów gminy) znajdują się w północnej części gminy. Na szczególną uwagę zasługują dwa fragmenty drzewostanu (o łącznej pow. 1 ha) w lesie na północ od Gruduska chronione jako pomniki przyrody. Największy udział lasów w powierzchni ogółem występuje w następujących sołectwach:

- Rąbież Gruduski – 13,5 %
- Grudusk – 10,4 %
- Leśniewo Dolne – 10,1 %
- Kołaki Wielkie – 9,3 %
- Żarnowo – 8,2 %
- Leśniewo Górne – 7,4 %

Do najmniej zalesionych rejonów (udział lasów w powierzchni ogółem poniżej 2 %) należą:

- Przywilcz	- 0,2 %
- Łysakowo	- 1,3 %
- Pszczółki Górne	- 1,3 %
- Mierzanowo	- 1,5 %
- Humięcino-Retki	- 1,6 %
- Zakrzewo Wielkie	- 1,8 %
- Stryjowo Wielkie	- 1,9 %
- Strzelnia	- 1,9 %
- Wiśniewo	- 2,0 %

Środkowa i południowa część gminy charakteryzuje się występowaniem niewielkich i rozproszonych lasów z dominacją nasadzeń monogatunkowych (sosny i brzozy). Na wysoczyźnie dominują zbiorowiska leśne na siedliskach lasu mieszanego i lasu świeżego z sosną, brzozą, dębem i świerkiem. W obniżeniach terenowych i dolinie Łydyni (zachodni obszar gminy) występują głównie olsy² i lasy wilgotne.

Możliwości zwiększenia powierzchni leśnej, poprawy struktury drzewostanu i stanu zdrowotnego lasów nie są zbyt duże z uwagi na udział dobrych jakościowo gleb, które są intensywnie użytkowane rolniczo (grunty klasy VI i VIz, które preferowane są do leśnego zagospodarowania, stanowią 2%). Zgodnie z programem zalesień planuje się zwiększenie lesistości do 10 % powierzchni gminy przez zalesienie gruntów rolniczych również klasy V i IVb.

W strukturze władania dominują lasy prywatne, stanowiące 67,41 % ogólnej powierzchni leśnej i zajmujące 299,16 ha.

Lasy prywatne obejmują rozdrobnione zalesienia oraz fragmenty większych kompleksów, w sąsiedztwie których występują gleby najniższych klas bonitacyjnych. Własność Gminy Grudusk stanowi 1,73 % terenów leśnych całej gminy.

Lasy państwowe zajmujące powierzchnię 141,54 ha (BDL) zarządzane są przez Nadleśnictwo Przasnysz i Ciechanów. Poza lasami, zadrzewienia w zwartych grupach towarzyszą zabudowie wiejskiej, tworzą szpalery przydrożne, porastają miedze i brzegi cieków.

Przydatność rekreacyjna lasów jest niewielka głównie ze względu na znaczne rozdrobnienie, małe powierzchnie poszczególnych kompleksów oraz ograniczoną dostępność, dlatego tereny leśne powinny być szczególnie chronione. W zależności od ich położenia i charakteru osłabiają procesy erozyjne na zboczach oraz erozję wietrzną na glebach luźnych, piaszczystych. W obrębie obniżen terenowych pełnią funkcję wodochronną (retencja wody, regulacja przepływów, itp.).

2 Lasy bagienne z olszą czarną.

Tabela nr 1: Leśnictwo wszystkich form własności w gminie Grudusk na koniec 2014r.

Wyszczególnienie	2013	2014
Powierzchnia gruntów leśnych (ha)		
Ogółem	445,61	445,60
Lesistość w %	4,6	4,57
Grunty leśne publiczne ogółem	146,45	146,44
Grunty leśne publiczne Skarbu Państwa	143,45	143,44
Grunty leśne publiczne Skarbu Państwa w zarządzie Lasów Państwowych	142,92	142,91
Grunty leśne prywatne	299,16	299,16
Powierzchnia lasów (ha)		
Lasy ogółem	443,81	443,73
Lasy publiczne ogółem	144,65	144,57
Lasy publiczne Skarbu Państwa	142,15	142,07
Lasy publiczne Skarbu Państwa w zarządzie Lasów Państwowych	141,62	141,54
Lasy publiczne Skarbu Państwa w zasobie Własności Rolnej SP	0,53	0,53
Lasy publiczne gminne	2,50	2,50
Lasy prywatne ogółem	299,16	299,16

Bank Danych Lokalnych

Niepokojącym zjawiskiem jest również deficyt ilościowy i jakościowy wód powierzchniowych, przy niewielkich możliwościach zwiększenia ich retencji.

Elementami wzbogacającymi krajobraz gminy i podlegającymi ochronie są pomniki przyrody żywej, pojedyncze drzewa, grupy drzew, drzewostany:

- **Drzewostan dębowo – jodłowy** w wieku 60 lat z odnowieniem naturalnym jodły, na pow. 0,24 ha w Grudusku. Data utworzenia pomnika przyrody 29.10.1979 r.
- **Grupa drzew: 3 Lipy drobnolistne i Dąb szypułkowy:** trzy lipy drobnolistne o obwodach pni 333 cm, 345 cm i 320 cm oraz dąb szypułkowy o obwodzie 350 cm w Grudusku. Data utworzenia pomnika przyrody 26.04.1979 r.
- **Drzewostan dębowy:** drzewostan dębowy w wieku 130 lat – 52 szt. dębów szypułkowych o obwodach pni na wysokości 1,30 m od 144 cm do 431 cm i wysokości 18 m w Grudusku. Data utworzenia pomnika przyrody 29.10.1979 r.
- **Lipa drobnolistna** o obwodzie 360 cm w miejscowości Wiśniewo. Data utworzenia pomnika przyrody 30.07.1980 r.
- **Grupa drzew: Buk pospolity, Grab pospolity (2 egz.), Lipa drobnolistna (2 egz.)** - Buk pospolity odmiana purpurowa o obwodzie pnia na wys. 1,30 m – 285 cm. Grab pospolity 2 egzemplarze w tym jeden 2 – pniowy o obwodach 295 cm i 248 cm – 194 cm oraz Lipa drobnolistna 2 szt. o obwodach pni 340 cm i 550 cm w Rąbieżu Gruduskim na terenie dawnego parku dworskiego. Data utworzenia pomnika przyrody 29.11.1982 r.

- **Grupa dwóch lip drobnolistnych:** Grupa dwóch lip drobnolistnych o obwodach pni na wysokości 1,30 m – 550 cm i 310 cm w Pszczólkach Czubakach. Data utworzenia pomnika przyrody 30.10.1996 r.
- **Grusza polna** o obwodzie w pierścienicy 335 cm. Pień gruszy jest rozwidlony na wysokości 170 cm od ziemi. Rozwidlone części pnia mają obwody: 115 cm i 227 cm. W rozwidleniu pnia znajduje się dziupla o głębokości ok. 1 m. Korona o sylwetce zbliżonej do owalu. Konary rozłożyste i rozgałęzione w Nieborzynie. Data utworzenia pomnika przyrody 18.09.2001 r.

Na terenie gminy znajdują się również pomniki przyrody nieożywionej, należą do nich:

- **Głaz narzutowy w Stryjewie Wielkim** – granit średnioziarnisty różowy o obwodzie 1175 cm. Data utworzenia pomnika przyrody 31.01.1995 r.
- **Głaz narzutowy w Żarnowie** – granit różowo – szary, średnioziarnisty o obwodzie 900 cm i wysokości 1,4 m. Data utworzenia pomnika przyrody 22.09.1978 r.
- **Głaz narzutowy w Żarnowie** – granit średnioziarnisty różowy o obwodzie przy ziemi 1412 cm, wysokość nad ziemią 2,0 m. Data utworzenia pomnika przyrody 06.09.1972 r.
- **Głaz narzutowy w Purzycach Pomianach** – o obwodzie 840 cm i wysokości 210 cm nad ziemią. Data utworzenia pomnika przyrody 30.10.1996 r.

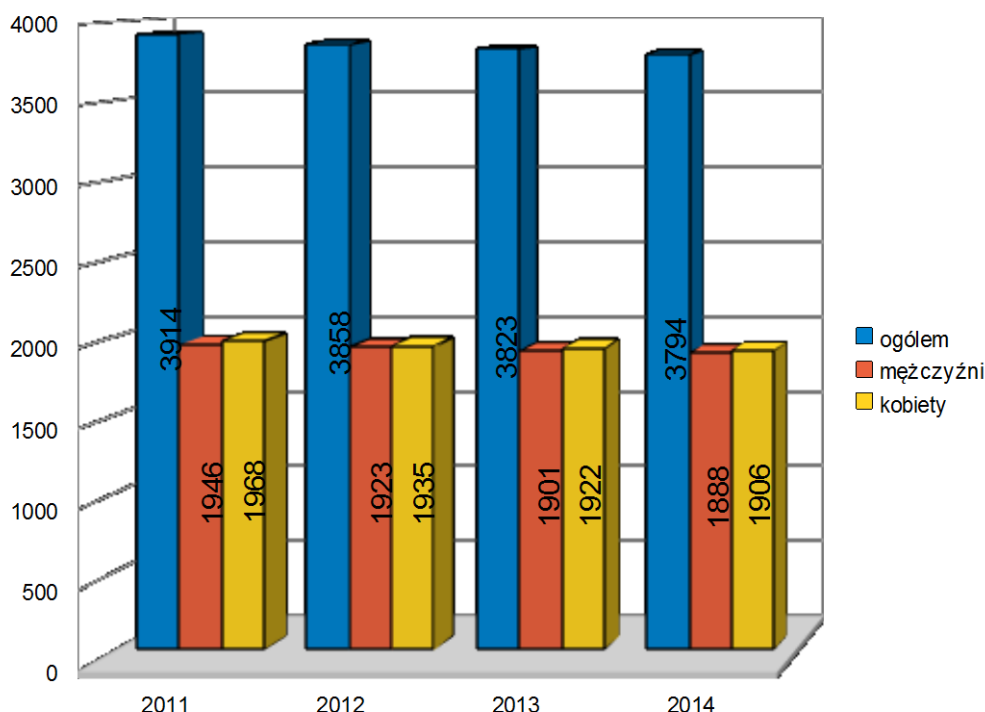
2. SPOŁECZEŃSTWO

2.1. DEMOGRAFIA

Poniższa analiza ma na celu charakterystykę procesów zmian i tendencji demograficznych na terenie gminy Grudusk na przestrzeni ostatnich lat. Analiza ta powstała na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Warszawie - Banku Danych Lokalnych oraz danych własnych Gminy Grudusk na podstawie ewidencji ludności.

Według stanu na dzień 31 grudnia 2014 roku na terenie gminy Grudusk zamieszkiwały 3794 osoby (BDL). W ciągu ostatnich 4 lat liczba ta systematycznie się zmniejszała od 3914 osób w 2011 roku do 3823 osób w 2013 r. Liczbę ludności w latach 2011- 2014 przedstawia wykres na następnym stronie.

Wykres nr 2: Liczba ludności w gminie Grudusk w latach 2011- 2014 wg danych BDL.

Ludność zamieszkująca Gminę Grudusk stanowi ok. 4,18 % ludności powiatu ciechanowskiego. Średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 39 osób/km² i jest jedną z najmniejszych w powiecie.

Sieć osadnicza gminy pod względem zaludnienia jest rozdrobniona, 30 miejscowości (90,9%) to miejscowości o zaludnieniu do 200 mieszkańców. Zamieszkuje w nich ok. 54% ludności gminy. Wśród mieszkańców gminy przeważają kobiety, które stanowią ok. 50,23 % ludności gminy (1906 osób), pozostałą część stanowią mężczyźni 49,76 % (1888 osób) (BDL).

Największe miejscowości pod względem liczby mieszkańców to: Grudusk, Łysakowo i Rąbież Gruduski.

LICZBA MIESZKAŃCÓW GMINY GRUDUSK (stan na 31.12.2014 r.) wg danych własnych Gminy:

1. Grudusk	1305
2. Dębowo	14
3. Humięcino	87
4. Humięcino-Andrychy	146
5. Humięcino – Klary	99
6. Humięcino-Koski	65
7. Humięcino – Retki	43
8. Kołaki Małe	44
9. Kołaki Wielkie	130
10. Borzuchowo-Daćbogi	33
11. Łysakowo	202
12. Mierzanowo	40
13. Mierzanowo – Kolonia	74
14. Leśniewo Dolne	134
15. Leśniewo Górne	62
16. Nieborzyn	73
17. Polanka	5
18. Przywilcz	120
19. Pszczółki Górne	40
20. Pszczółki – Czubaki	15
21. Pszczółki Szerszenie	34
22. Purzyce-Rozwory	50
23. Purzyce –Trojany	106
24. Sokólnik	25
25. Sokołowo	66
26. Strzelnia	61
27. Stryjewe Wielkie	81
28. Wiksin	148
29. Wiśniewo	100
30. Zakrzewo Małe	42
31. Zakrzewo Wielkie	47
32. Rąbież Gruduski	260
33. Żarnowo	104

Razem 3855

Tabela nr 2: Ruch naturalny w Gminie Grudusk w latach 2011-2014r.

Rok	Ludność ogółem	Urodzenia	Zgony	Przyrost naturalny
2011	3914	48	39	9
2012	3858	39	60	-21
2013	3823	47	53	-6
2014	3794	33	48	-15

Bank Danych Lokalnych

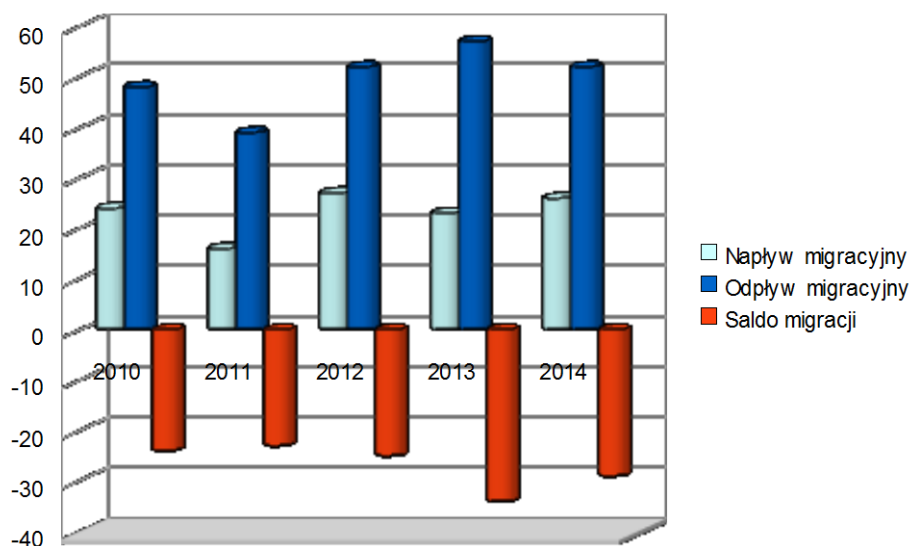
Z tabeli na poprzedniej stronie wynika że liczba ludności na obszarze gminy od roku 2011 ulega spadkowi.

Tabela nr 3: Kształtowanie się migracji w gminie.

Rok	Napływ migracyjny	Odływ migracyjny	Saldo migracji
2010	24	48	-24
2011	16	39	-23
2012	27	52	-25
2013	23	57	-34
2014	26	52	-29

Bank Danych Lokalnych

Wykres nr 3: Migracje w Gminie Grudusk w latach 2010-2014

Według danych Banku Danych Regionalnych ujemne saldo migracji w Gminie Grudusk utrzymuje się od roku 2012.

Tabela nr 4: Ludność wg grup funkcjonalnych oraz płci w latach 2010-2014 w Gminie Grudusk.

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014
Ludność w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej), produkcyjnym i poprodukcyjnym wg płci					
ogółem	3928	3914	3538	3823	3794
mężczyźni	1954	1946	1923	1901	1888
kobiety	1974	1968	1935	1922	1906
W wieku przedprodukcyjnym					
ogółem	835	820	781	767	738
mężczyźni	425	420	398	386	366
kobiety	406	400	383	381	372
W wieku produkcyjnym					
ogółem	2423	2407	2393	2370	2363
mężczyźni	1307	1308	1305	1297	1298
Kobiety	1116	1099	1088	1073	1065
W wieku poprodukcyjnym					
ogółem	670	687	684	686	693
mężczyźni	218	218	220	218	224
kobiety	452	469	464	468	469
W wieku przedprodukcyjnym poniżej 14 lat					
ogółem	663	651	626	617	595
mężczyźni	335	327	316	308	291
kobiety	328	324	310	309	304
W wieku produkcyjnym: 15-59 lat kobiety, 15-64 lata mężczyźni					
ogółem	2925	2576	2548	2520	2506
mężczyźni	1401	1401	1387	1375	1373
kobiety	1194	1175	1161	1145	1133
W wieku poprodukcyjnym					
ogółem	670	687	684	686	693
mężczyźni	218	218	220	218	224
kobiety	452	469	464	468	469
Wskaźnik obciążenia demograficznego					
Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	62,1	62,6	61,3	61,3	60,06
Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym	80,2	83,8	87,6	89,4	93,9
Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	27,7	28,5	28,6	28,9	29,3
Udział ludności wg. ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem					
w wieku przedprodukcyjnym	21,3	21	20,2	20,1	19,5
w wieku produkcyjnym	61,7	61,5	62	62,0	62,3
w wieku poprodukcyjnym	17,1	17,6	17,7	17,9	18,3
Ludność wskaźniki modułu gminnego					
Ludność na 1 km2	41	40	40	40	39
Kobiety na 100 mężczyzn	101	101	101	101	101
Małżeństwa na 1000 ludności	8,4	5,9	5,9	4,9	5,5
Urodzenia żywe na 1000 ludności	10,1	12,3	10	12,2	8,7
Zgony na 1000 ludności	8,37	9,9	15,4	13,78	12,63
Przyrost naturalny na 1000 ludności	1,8	2,3	-5,4	-1,6	-3,9

Bank Danych Lokalnych.

Wykres nr 4:

Ludność wg grup funkcjonalnych w gminie Grudusk w latach 2010-2013

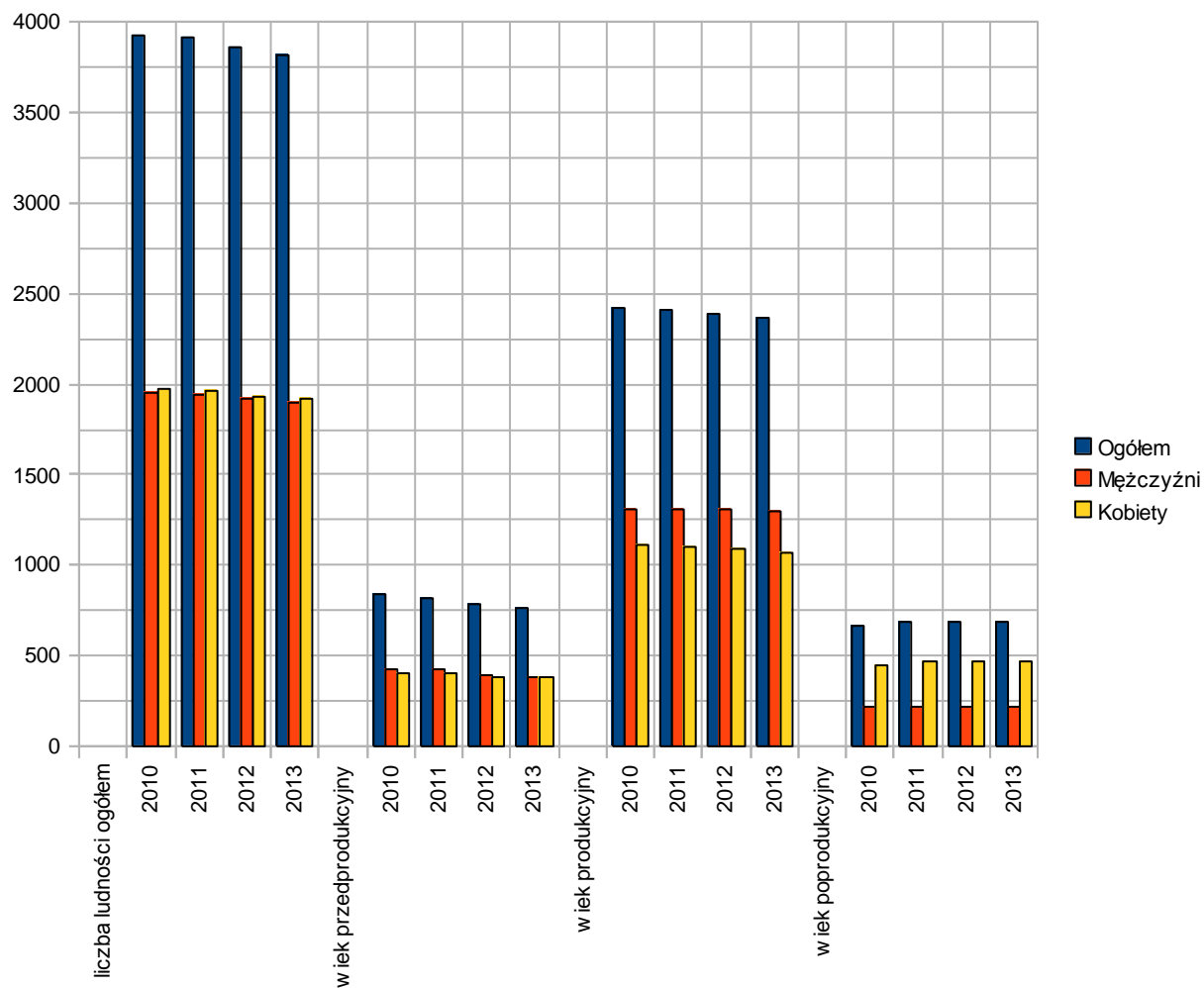

Tabela nr 5: Ludność wg wieku i płci w gminie w 2014 r.

<i>Wyszczególnienie</i>	<i>Ogółem</i>	<i>Mężczyźni</i>	<i>Kobiety</i>
Gmina Grudusk	3794	1888	1906
0-4 lat	191	85	106
5-9	202	109	93
10-14	202	97	105
15-19	254	137	117
20-24	304	152	152
25-29	267	146	121
30-34	257	138	119
35-39	259	142	117
40-44	223	124	99
45-49	251	117	134
50-54	273	145	128
55-59	290	144	146
60-64	245	128	117
65-69	150	78	72
70-74	116	44	72
75-79	123	47	76
80-84	103	34	69
85 lat i więcej	84	21	63

Bank Danych Lokalnych

2.2. BEZROBOCIE

Liczba osób bezrobotnych³ według stanu na 31.12.2014 r. w gminie Grudusk wynosiła 236 osób, na koniec roku 2013 wynosiła 263 osób, na koniec 2012 r. 266 osób. Na podstawie danych Powiatowego Urzędu Pracy w Ciechanowie stopa bezrobocia na koniec grudnia 2014 roku w powiecie ciechanowskim wynosiła 16,78%, dla porównania w województwie mazowieckim 10,46 % i Polsce 12,33 %. W grudniu 2013 r. stopa bezrobocia dla powiatu wynosiła 17,6 % (PUP).

³ Dane Powiatowego Urzędu Pracy w Ciechanowie.

Tabela nr 6: Liczba bezrobotnych w poszczególnych gminach powiatu ciechanowskiego na koniec 2013 i 2014 r.

Lp.	Wyszczególnienie	2013 r.			2014 r.		
		Ogółem	Kobiety	W tym z prawem do zasiłku	Ogółem	Kobiety	W tym z prawem do zasiłku
1	Powiat ciechanowski	5912	2655	721	5362	2496	664
2	w tym:						
3	m. Ciechanów	2993	1357	368	2650	1238	319
4	g. Ciechanów	389	174	51	363	160	55
5	m. i g. Głinojeck	522	261	67	500	265	67
6	g. Gołymin Ośrodek	265	114	35	245	102	31
7	g. Grudusk	263	126	30	236	110	42
8	g. Ojrzeń	295	130	49	272	127	47
9	g. Opinogóra Górna	390	153	35	359	154	34
10	g. Regimin	392	156	38	351	162	34
11	g. Sońsk	389	176	47	377	175	35
12	Inne*	14	8	1	9	3	0

Inne*-dotyczy osób zarejestrowanych i wyrejestrowanych w PUP Ciechanów bez meldunku (bezdomni) oraz osoby zamieszkałe na stałe na innym terenie.

Największą liczbę bezrobotnych w 2014 roku stanowili mieszkańcy m. Ciechanów - 2650 osób tj. 49,41% ogółu bezrobotnych. W odniesieniu do grudnia 2013 roku we wszystkich gminach powiatu ciechanowskiego nastąpił spadek liczby bezrobotnych.

Tabela nr 7: Wybrane kategorie bezrobotnych - osoby w szczególnej sytuacji na rynku pracy⁴ (PUP).

Wyszczególnienie	Powiat ogółem		Gmina Grudusk	
	Ogółem	Kobiety	Ogółem	Kobiety
Bezrobocie ogółem	5362	2496	236	110
W tym z prawem do zasiłku	664	294	42	21
Którzy ukończyli szkołę wyższą do 27 roku życia w okresie do 12 mies. od dnia ukończenia nauki	78	55	5	4
Długotrwale bezrobotne	3086	1486	120	57
Kobiety, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka	559		23	
Powyżej 50 roku życia	1550	585	62	23
Bez kwalifikacji zawodowych	1954	916	93	37
Samotnie wychowujące co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia	428	340	25	19
Niepełnosprawni	205	95	7	3

Powyższa tabela przedstawia informacje o liczbie bezrobotnych będących w tzw. „szczególnej sytuacji na rynku pracy”, czyli wobec których głównie powinny być stosowane działania aktywizujące Urzędu Pracy.

⁴ Powiatowy Urząd Pracy w Ciechanowie, stan na dzień 31.12.2013r.

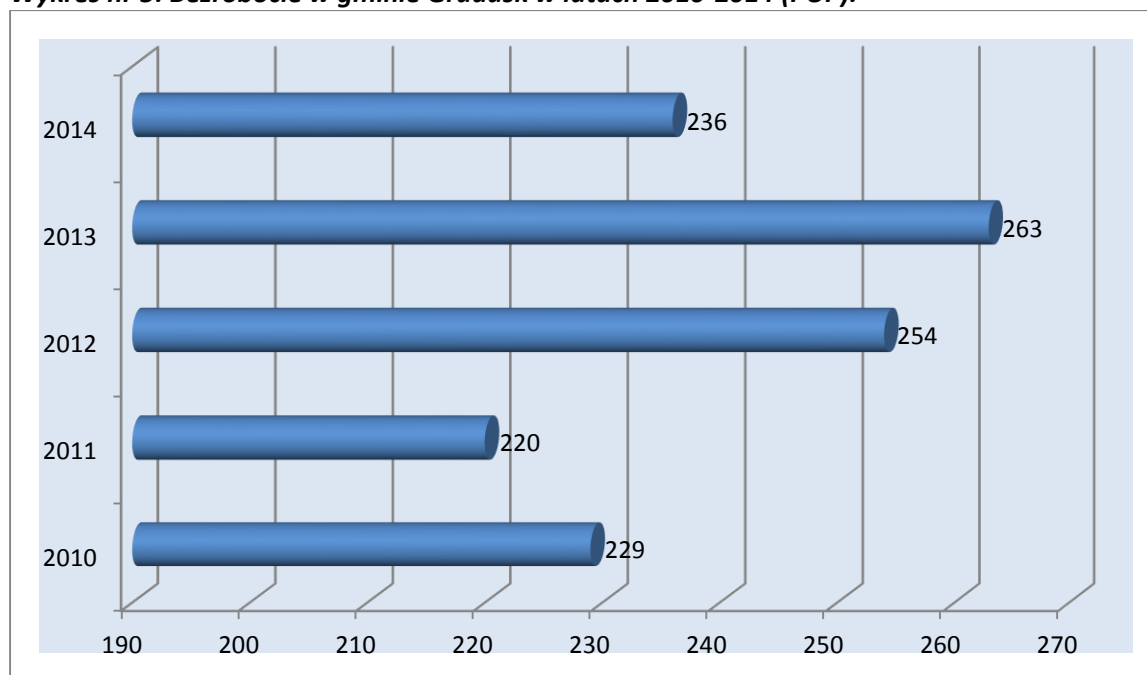
Wśród osób zajmujących się w szczególnej sytuacji na rynku pracy w gminie Grudusk najliczniejszą grupę na koniec 2014 roku stanowiły osoby długotrwale bezrobotne – 120, co stanowi 50,85% ogółu bezrobotnych.

Tabela nr 8: Napływ⁵ i odpływ⁶ bezrobocia w poszczególnych gminach powiatu ciechanowskiego.

Lp.	Gminy	Stan na 31.12.2013		Stan na 31.12.2014		Wzrost /spadek bezrobocia	
		Liczba zarejestrowanych bezrobotnych		Liczba zarejestrowanych bezrobotnych			
		W liczbach bezwzględnych	% do ogólnej liczby bezrobotnych	W liczbach bezwzględnych	% do ogólnej liczby bezrobotnych	W liczbach bezwzględnych	% do ogólnej liczby bezrobotnych
1	M. Ciechanów	2993	50,6	2650	49,4	-343	-6,4
2	M. i G. Głinojeck	522	8,8	500	9,3	-22	-0,4
3	Opinogóra	390	6,6	359	6,7	-31	-0,6
4	Gmina Ciechanów	389	6,6	363	6,8	-26	-0,5
5	Sońsk	389	6,6	377	7,0	-12	-0,2
6	Ojrzeń	295	5,1	272	5,1	-23	-0,4
7	Regimin	392	6,6	351	6,5	-41	-0,8
8	Grudusk	263	4,4	236	4,4	-27	-0,5
9	Gołymin	265	4,5	245	4,6	-20	-0,4
10	Inne gminy	14	0,2	9	0,2	-5	-0,1
11	Razem	5912	100	5362	100	-550	-10,3

Powiatowy Urząd Pracy w Ciechanowie.

Wykres nr 5: Bezrobocie w gminie Grudusk w latach 2010-2014 (PUP).

5 Liczba osób zarejestrowanych w danym miesiącu/roku.

6 Liczba osób wyrejestrowanych w danym miesiącu/roku.

3. GOSPODARKA

3.1. ROLNICTWO

Grudusk to gmina rolnicza, wg stanu na dzień 31.12.2014 r. na jej obszarze znajduje się ok. 729 indywidualnych gospodarstw rolnych i są to gospodarstwa o różnej wielkości. Najwięcej gospodarstw rolnych posiada powierzchnię w przedziale 10 - 15 ha. Szczegółowy podział gospodarstw ze względu na ich powierzchnię przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 9: Podział gospodarstw rolnych ze względu na powierzchnię (dane gminy).

Powierzchnia	Liczba gospodarstw	Udział %
do 1 ha	65	8,92
1-1,5 ha	44	6,04
1,5-2 ha	37	5,07
2-3 ha	49	6,72
3-5 ha	75	10,29
5-7 ha	66	9,05
7-10 ha	81	11,11
10-15 ha	100	13,72
15-20 ha	85	11,66
20-30 ha	73	10,01
30-50 ha	49	6,72
50-100 ha	4	0,55
powyżej 100 ha	1	0,14

Tabela nr 10: Powierzchnia użytków rolnych w 2013 i 2014 roku.

Wyszczególnienie	2013	2014
Użytki rolne ogółem	8747	8832,7
Grunty orne ogółem	7665	7970,7
Sady ogółem		64,8
Łąki ogółem	644	218
Pastwiska ogółem	284	516,9
Lasy i grunty leśne	446	294,5
Użytki rolne pozostałe	42	62
Grunty ugorowane	33	0,0

Dane własne Gminy.

Rolnictwo, poza drobnym rzemiosłem, działalnością usługową i handlową jest najważniejszym źródłem utrzymania mieszkańców. W gminie występują dobre i bardzo dobre gleby przydatne w produkcji rolnej. Jak wynika z powyższych danych na obszarze gminy dominują gospodarstwa z przedziału do 1 ha, 3-5 ha, 5-7 ha, 7-10 ha, 10-15 ha, 15-20 ha oraz 20-30 ha. Należy zauważyć, iż w ostatnim okresie nastąpiło znaczne rozdrobnienie gospodarstw rolnych.

Na terenie gminy Grudusk w produkcji roślinnej dominuje uprawa zbóż, które zajmują ok. 63,45% powierzchni wszystkich zasiewów. Strukturę zasiewów na gruntach ornych przedstawiają poniższe tabele.

Tabela nr 11: Powierzchnia i rodzaje zasiewów w Gminie Grudusk w latach 2011- 2014.

Lp.	Rodzaj zasiewu		Rok	Powierzchnia [ha]	Rok	Powierzchnia [ha]
1	Zboża ogółem		2011	5563	2013	5575
			2012	5558	2014	5558
	W tym: Zboża podstawowe z mieszankami	2011	5563	2014	5470	
		2012	5558	2014	5558	
2	Strączkowe jadalne na ziarno		2011	0	2013	1
			2012	3	2014	1
3	Ziemniaki		2011	50	2013	55
			2012	48	2014	120
4	Przemysłowe ogółem		2011	1024	2013	887
			2012	1018	2014	887
5	W tym: Buraki cukrowe	2011	180	2013	190	
		2012	185	2014	190	
	Rzepak i rzepik (ziarno)	2011	605	2013	640	
		2012	595	2014	640	
6	Okopowe pastewne w tym buraki pastewne		2011	150	2013	100
			2012	150	2014	20
7	Kukurydza (zielonka)		2011	80	2013	110
			2012	95	2014	300
9	Łąki (plon siana)		2011	128	2013	644
			2012	250	2014	700
10	Pastwiska (plon zielonki)		2011	200	2013	344
			2012	394	2014	344

Dane własne gminy.

Tabela nr 12: Powierzchnia zasiewów w 2011 i 2012 roku.

Wyszczególnienie		Rok	Powierzchnia upraw w [ha]
Grunty orne ogółem		2013	7665
		2014	7690
Grunty ugorowane		2013	33
		2014	31
Pszenica	Ozima	2013	2400
		2014	2660
	Jara	2013	400
		2014	400
Żyto		2014	430
		2014	350
Jęczmień	Ozimy	2013	70
		2014	80
	Jary	2013	810
		2014	820
Owies		2013	70
		2014	66
Pszennyto	Ozime	2013	780
		2014	990
	Jare	2013	30
		2014	65
Mieszanki zbożowe	Ozime	2013	120
		2014	110
	Jare	2013	570
		2014	530
Zboża podstawowe z mieszankami zbożowymi		2013	5470
		2014	5351
Strączkowe pastewne (ogółem)		2013	30
		2014	25
Warzywa gruntowe (bez nasiennych i wysadków)		2013	8
		2014	8
Łąki trwałe		2013	644
		2014	644
Pastwiska trwałe		2013	284
		2014	284

Wyszczególnienie		Rok	Powierzchnia upraw w [ha]
Zboża ogółem		2013	5575
		2014	5580
Mieszanki zbożowo-strączkowe na ziarno		2013	690
		2014	600
Ziemniaki		2013	55
		2014	55
Buraki cukrowe (bez wysadków)		2013	190
		2014	190
Rzepak i rzepik	Ozimy	2013	630
		2014	640
	Jary	2013	10
		2014	10
Zioła, przyprawy		2013	10
		2014	5

Dane własne gminy.

Struktura użytkowania gruntów wskazuje na dominującą rolę produkcji rolnej w strukturze gospodarczej gminy, która odznacza się stosunkowo wysokim udziałem użytków rolnych – 92,18 % obszaru gminy wobec średniego w powiecie ciechanowskim ok. 77,4 % oraz stosunkowo niskim udziałem gruntów leśnych, zadrzewionych i zakrzewionych ok. 4,69 % (powiat –17,42%). Grunty orne wśród użytków rolnych stanowią 90,2 %, ich powierzchnia w poszczególnych obrębach geodezyjnych jest zróżnicowana. Największym udziałem gruntów ornych (powyżej 95 % użytków rolnych) odznaczają się obręby: Humięcino Koski, Leśniewo Górne i Żarnowo.

W gminie Grudusk udział trwałych użytków zielonych w ogólnej powierzchni użytków rolnych wynosi ok. 12,38 %, dla porównania średnio w powiecie ciechanowskim – 31 % i jest zróżnicowany w układzie przestrzennym gminy od ok. 2 % w rejonie wsi Leśniewo Górne i Żarnowo do ok. 20% w rejonie wsi Purzyce Pomiany. Największe kompleksy użytków zielonych (14-20 % uż. rol.) występują w sołectwach Kołaki Wielkie, Mierzanowo, Purzyce Rozwory, Purzyce Pomiany, Sokołowo i Zakrzewo Wielkie, natomiast (poniżej 5%) w rejonie wsi: Żarnowo, Nieborzyn, Leśniewo Górne, Humięcino Koski, Wiśniewo.

Udział sadów w strukturze użytków rolnych jest niski – 0,73 % i porównywalny z 0,65 % w powiecie ciechanowskim. Są to głównie sady przydomowe nie mające większego znaczenia w towarowej produkcji sadowniczej.

Zintegrowany wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej obliczony przez IUNG⁷ Puławy (uwzględniający ocenę punktową: gleb, rzeźby terenu, agroklimatu i warunków wodnych) wynosi dla gminy Grudusk 79,0 punktów (w skali 100 punktowej), wobec wskaźnika najwyższego w powiecie ciechanowskim - 91,1 pkt w gm. Opinogóra oraz najniższego – 48,8 pkt w gm. Ojrzeń. Trwałe formy użytkowania gruntów w granicach administracyjnych gm. Grudusk wg stanu na 31.12.2014 r. przedstawia poniższe zestawienie:

Tabela nr 13:

Wyszczególnienie	Powierzchnia ha	Struktura %
Użytki rolne	8900	92,18
Grunty leśne, zadrzewione i zakrzewione	453	4,69
Grunty pod wodami	5	0,05
Tereny komunikacyjne – drogi	198	2,05
Tereny mieszkaniowe, przemysłowe i inne zabudowane	45	0,47
Pozostałe tereny i nieużytki	54	0,55
Powierzchnia ogółem	9 655	100

Bank Danych Lokalnych

W produkcji zwierzęcej przeważa chów bydła i trzody chlewnej. Strukturę hodowli przedstawia tabela na następnej stronie.

Tabela nr 14: Hodowla zwierząt gospodarskich w 2010 r.

Rok	Rodzaj zwierząt (sztuki fizyczne)	
	Bydło	Trzoda chlewna
VII 2015	5 489	16 719

Wielkości te świadczą o bardzo wysokim poziomie produkcji zwierzęcej, szczególnie chowu trzody chlewnej. Na terenie gminy nie występuje wyraźna specjalizacja gospodarstw wg kierunków produkcji. Produkcję roślinną jako dominujący kierunek zadeklarowało ok. 34 % gospodarstw indywidualnych, a mieszaną (roślinną i zwierzęcą) – ok. 47 % gospodarstw. Około 80 % gospodarstw to typowo rolnicze, co oznacza, że dochody z działalności rolniczej stanowią więcej niż 50 % ogółu dochodów gospodarstwa domowego.

Tabela nr 15: Liczba gospodarstw rolnych pod względem hodowli zwierzęcej.

Rok	Liczba ferm hodowli zwierząt (szt.)	
	Bydło	Trzoda chlewna
VIII 2015	212	265

Miernikiem przydatności rolniczej gruntów jest klasyfikacja bonitacyjna.

⁷ Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa.

Tabela nr 16: Struktura jakości gleb wg klas bonitacyjnych.

Grunty orne			Użytki zielone		
Klasy bonitacyjne	Struktura %		Klasy bonitacyjne	Struktura %	
	gmina	powiat		gmina	powiat
I	-	-	I	-	-
II	1,2	1,8	II	0,4	0,2
IIIa	17,4	16,6			
IIIb	35,2	18,1	III	50,9	15,1
IVa	21,9	19,1			
IVb	12,7	13,2	IV	40,1	49,4
V	9,5	20,9	V	6,5	28,0
VI	2,1	9,4	VI	2,1	7,3
VIz	-	0,9	VIz	-	-

Gmina Grudusk charakteryzuje się glebami dobrymi jakościowo, przeważają grunty kl. III – ok. 52% ogółu gruntów ornych. Gleby dobre i średnie jakościowo zaliczane do klas II-IV stanowią ok. 88% ogółu gruntów ornych (średnio w powiecie ciechanowskim – ok. 69%). W układzie przestrzennym gminy najkorzystniejsza dla rolnictwa struktura gruntów ornych występuje w rejonie wsi Grudusk, Humięcino, Łysakowo, Nieborzyn, Przywilcz, Pszczółki Górne, Purzyce Pomiany, Rabież, Sokołowo, Wiksin, Wiśniewo, gdzie kl. III zajmują ok. 56-76% gruntów ornych. Grunty orne słabe i bardzo słabe jakościowo (przewaga kl. V-VIz) zajmują ok. 12% gruntów ornych i w postaci niewielkich płątów występują w południowej i środkowej części gminy (Humięcino-Andrychy, Humięcino Koski, Leśniewo Dolne, Leśniewo Górne i Purzyce Rozwory). Struktura użytków zielonych wg klas bonitacyjnych odznacza się przewagą łąk i pastwisk dobrych i średnich jakościowo – ok. 91% to kl. II-IV. Przestrzenne zróżnicowanie jakości terenów użytkowanych rolniczo wskazuje, na dominację gleb bardzo dobrych i dobrych, stanowiących podstawową bazę dla intensywnej produkcji rolnej. Gleby słabe i bardzo słabe (kl. V i VI) o niskich wartościach użytkowych dla produkcji rolnej zajmują ok. 11% ogółu użytków rolnych i występują w formie stosunkowo niewielkich płątów w południowej i środkowej części gminy.

3.1.1. MELIORACJE

Na obszarze gminy Grudusk na dzień 31.12.2014 roku zostało zmeliorowane 5900 ha użytków rolnych, w tym 5605 ha gruntów ornych i 295 ha użytków zielonych. Są to melioracje wykonane po roku 1920, po roku 1970 i po roku 1985. Czas eksploatacji urządzeń melioracyjnych wynosi 50 lat przy odwadnianiu drenami ceramicznymi, 20 lat wykonanymi z węża PCV drenarskiego. Obecnie konserwacją urządzeń melioracyjnych zajmuje się Gminna Spółka Wodna zrzeszona w Rejonowym Związku Spółek Wodnych w Ciechanowie.

Stan urządzeń i budowli melioracyjnych pomimo tak długiego czasu eksploatacji jest zadowalający. Stopień zaspokojenia potrzeb regulacji stosunków wodnych w glebie wynosi 75,6%. Użytki rolne wymagające zabiegów melioracyjnych obejmują powierzchnię około 2000 ha:

- Borzuchowo – część gruntów
- Łysakowo – część gruntów
- Przywilcz – część gruntów
- Nieborzyn – część gruntów
- Stryjowo Wielkie – całość gruntów
- Humięcino Koski – część gruntów
- Humięcino Andrychy – część gruntów
- Zakrzewo – część gruntów
- Leśniewo Dolne – część gruntów
- Leśniewo Górne – część gruntów

Dla miejscowości Łysakowo i Borzuchowo funkcjonują dwie oddzielne zlewnie. Dla pozostałych miejscowości planowany jest tzw. „obieg Stryjowo”. W ramach obiegu przygotowywana jest wstępna dokumentacja dotycząca miejscowości Stryjowo, Przywilcz i Koski.

3.1.2. ŚRODKI TRWAŁE W ROLNICTWIE

Gmina Grudusk jest uznawana za gminę dobrze wyposażoną w środki trwałe. Na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 r. oraz na podstawie własnych danych środki trwałe w rolnictwie przedstawiają poniższe tabele:

Tabela nr 17: Wyposażenie gospodarstw rolnych w budynki i budowle.

Wyszczególnienie	Gospodarstwa	Budynki i budowle
Budynki i budowle ogółem	462	1429
W tym: Obory	229	245
Chlewnie	177	229
Kurniki	133	135
Budynki wielofunkcyjne	219	234
Stodoły	262	269
Przechowalnie owoców, warzyw i ziemniaków	30	858 ^b
Odstłonięte zbiorniki do przechowywania nawozów naturalnych pochodzenia zwierzęcego	293	x

^a – Liczba gospodarstw posiadających co najmniej jeden z badanych rodzajów budynków

^b – Pojemność w tonach

Tabela nr 18: Ciągniki, samochody ciężarowe i wybrane maszyny w gospodarstwach rolnych.

Wyszczególnienie	Gospodarstwa	Maszyny ^a
Ciągniki	386	743
Samochody ciężarowe	13	22
Kombajny:		
-zbożowe	140	145
-ziemniaczane	14	14
-buraczane	9	9
Silosokombajny samobieżne	X	X
Silosokombajny pozostałe	20	20
Dojarki bańkowe	193	199
Dojarki rurociągowe	16	16
Konwiowe schładzarki do mleka	15	15
Zbiornikowe schładzarki do mleka	75	85

^a- Ciągniki, samochody ciężarowe, wybrane maszyny i urządzenia

Obsługa rolnictwa na terenie gm. Grudusk:

- zaopatrzenie w środki do produkcji rolnej (nawozy, pasze, środki ochrony roślin) prowadzą prywatne jednostki w Grudusku, Łysakowie i Strzelni;
- skup surowców rolniczych prowadzony jest głównie przez zakłady przetwórcze. Mleko przyjmuje się do punktu skupu w Grudusku lub do Zakładów Mleczarskich bezpośrednio w Ciechanowie, Warszawie, Winnicy oraz Chorzeliach;
- żywiec wieprzowy i wołowy zbywany jest przez rolników w lokalnych punktach skupu oraz kupowany jest przez agencje pośredniczące w dostawie żywca do Zakładów Mięsnych w Płocku, Morlinach k/Ostródy oraz Ełku i Sokołowa Podlaskiego;
- opiekę weterynaryjną dla obszaru całej gminy pełnią cztery zakłady prywatne zlokalizowane w miejscowości Grudusk;
- wspierana jest przez Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Warszawie Oddział Poświętne w Płońsku ul. Sienkiewicza 11 09-100 Płońsk.

3.2. DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA

Według Ustawy z dnia 2 lipca 2004 roku o swobodzie działalności gospodarczej działalność gospodarcza to zarobkowa działalność wytwórcza, budowlana, hodowlana, usługowa oraz poszukiwanie, rozpoznawanie i wydobywanie kopalin ze złóż, a także działalność zawodowa, wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły. Nowe przedsiębiorstwa oznaczają przede wszystkim nowe miejsca pracy dla mieszkańców, ale również większe wpływy do budżetu gminy umożliwiające szerszą realizację zadań własnych gminy. Obecnie działania gminy w zakresie zachęcania do przedsiębiorczości oraz przyciągania inwestorów zewnętrznych są ograniczone z powodów finansowych. Gmina nie posiada dużych terenów inwestycyjnych, na terenie gminy występują jednak liczne prywatne działki pod inwestycje. Gmina stara się zapewnić odpowiednią infrastrukturę techniczną potencjalnym inwestorom.

W gminie Grudusk na podstawie danych Urzędu Gminy liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie REGON wynosi 144 (bez indywidualnych gospodarstw rolnych).

Tabela nr 19: Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON wg sektorów własnościowych (stan na 31.12.2014r.).

Wyszczególnienie	Liczba
SEKTOR PUBLICZNY	
Podmioty gospodarki narodowej ogółem	249
Ogółem	12
Państwowe samorządowe jednostki prawa budżetowego ogółem	9
SEKTOR PRYWATNY	
Ogółem	237
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	201
Spółki handlowe	1
Spółdzielnie	3
Stowarzyszenia i organizacje społeczne	14

Bank Danych Lokalnych

Do większych zakładów produkcyjnych należą m.in.:

- „AMENDA” Zakład produkcji deski podłogowej w Grudusku
- dwa Zakłady piekarnicze w Grudusku
- „ROL CZAR” – części do ciągników i maszyn rolniczych

Do większych zakładów w sektorze publicznym należą:

- Zespół Placówek Oświatowych w Grudusku
- Szkoła Podstawowa w Humięcinie
- Urząd Gminy Grudusk
- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej
- Zakład Komunalny
- Gminny Ośrodek Kultury
- Urząd Pocztowy
- Mazowiecki Zarząd Dróg Wojewódzkich w Warszawie Rejon Drogowy Ciechanowie Obwód Drogowy nr 1
- NZOZ „SALUS”
- Bank Spółdzielczy w Grudusku.

Ponadto istnieje kilkadziesiąt firm, zakładów i warsztatów rzemieślniczych oraz obiektów usługowo-handlowych.

Według danych Urzędu Statystycznego w Warszawie liczba podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON w roku 2014 przedstawiała się następująco⁸:

Tabela nr 20: Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON (31.12.2014 r.).

Wyszczególnienie				Województwo mazowieckie	Powiat ciechanowski	Gmina Grudusk	
				31.12.2014	31.12.2014	31.12.2014	
Ogółem				742172	7194	249	
Sektor		Publiczny		12832	222	12	
		Prywatny		728806	6971	237	
Z liczby ogółem	Osoby prawne i jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej	Razem		737670?	6649?	233?	
		W tym	Spółki handlowe	Razem	159964	397	1
				W tym z udziałem kapitału zagranicznego	33305	54	0
				Spółki cywilne	56380	347	14
			spółdzielnie	3121	51	3	
			Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne	21725	244	14	
			Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	496480	5610	201	

Bank Danych Lokalnych

Tabela nr 21: Podmioty gospodarki narodowej wg wybranych sekcji PKD w gminie Grudusk.

Sekcja	Wyszczególnienie	Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	Osoby prawne i jednostki organizacyjne nie mające osobowości prawnej
Sekcja A	Rolnictwo, leśnictwo i rybactwo	38	2
Sekcja C	Przetwórstwo przemysłowe	23	7
Sekcja E	Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	1	1
Sekcja F	Budownictwo	21	0
Sekcja G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	67	4
Sekcja H	Transport i gospodarka magazynowa	16	3

⁸ Bez osób prowadzących gospodarstwa indywidualne w rolnictwie.

<i>Sekcja</i>	<i>Wyszczególnienie</i>	<i>Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą</i>	<i>Osoby prawne i jednostki organizacyjne nie mające osobowości prawnej</i>
Sekcja I	Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	1	1
Sekcja K	Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	3	1
Sekcja L	Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	2	0
Sekcja M	Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	9	0
Sekcja N	Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	6	0
Sekcja O	Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	0	11
Sekcja P	Edukacja	4	7
Sekcja Q	Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	2	1
Sekcja R	Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	0	5
Sekcja S	Pozostała działalność usługowa	7	5
Sekcja T	Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby		
Sekcja U	Organizacje i zespoły eksterytorialne		
Razem		200	48

Bank Danych Lokalnych

3.2.1. Otoczenie biznesu

W gminie Grudusk instytucją wspierającą przedsiębiorców w ich działalności jest Bank Spółdzielczy. Poprzez usługi finansowe takie jak udzielanie pożyczek, poręczeń, gwarancji kredytowych bank przyczynia się do podnoszenia konkurencyjności oraz rozwoju lokalnych przedsiębiorstw. Podobne usługi świadczy także Poczta Polska, która również udziela pożyczek. Niestety wciąż brakuje agencji rozwoju lokalnego czy ośrodków doradztwa i informacji gospodarczej.

3.3. Turystyka

W gminie wiejskiej takiej jak Grudusk, gdzie dominuje produkcja rolnicza, a przy tym mała gęstość zaludnienia, duże przestrzenie, czyste powietrze i malowniczy krajobraz jednym z głównych kierunków rozwoju rekreacji i turystyki powinna być agroturystyka.

Dobrze rozwinięta sieć dróg (wojewódzkie, powiatowe, gminne) oraz niewielka odległość ok. 20 km od trzech miast powiatowych i sprawnie funkcjonująca komunikacja decyduje o dostępności tego terenu dla potencjalnych letników i turystów.

Przez analizowany teren przechodzi trasa turystycznej kolei wąskotorowej z Mławy do Krasnego, która udostępnia walory kulturowo-krajobrazowe pięciu gmin i dwóch miast. Są to pozostałości 74 km linii kolejki, która biegła z Mławy przez Grudusk, Przasnysz, Krasne do Makowa Mazowieckiego, gdzie kończą się jej tory. Kolejka wybudowana została przez Niemców podczas I wojny światowej. Dowożono nią amunicję na front, transportowano rannych, przewożono buraki cukrowe do cukrowni w Krasieńcu, paliwo dla wojskowego lotniska w Przasnyszu oraz pasażerów. Mławska Kolej Dojazdowa wpisana została do Rejestru Zabytków w 2001 roku.

Dla rozwoju agroturystyki istotne znaczenie ma również wyposażenie wsi w infrastrukturę techniczną. W gminie wszystkie miejscowości zostały zwodociągowane, rozwiązano też problemy gospodarki ściekowej i gospodarki odpadami, co przyczyniło się do poprawy czystości i estetyki w gminie.

Bardzo niska lesistość, tj. poniżej 5% oraz brak większych cieków i zbiorników wód otwartych przydatnych do rekreacji nie sprzyja rozwojowi turystyki i wypoczynku. Dążąc do zwiększenia atrakcyjności terenu i tworzenia warunków do wypoczynku (również dla mieszkańców gminy) gmina planuje zwiększenie powierzchni leśnych oraz budowę zbiornika – zalewu w miejscowości gminnej.

Na terenie gminy podjęte zostały próby utworzenia gospodarstw agroturystycznych, niestety jak dotąd nieudane. Być może w najbliższym czasie rozwinię się ta dziedzina turystyki w rejonie. W gminie Grudusk brakuje ośrodków turystycznych, bazy noclegowej i gastronomicznej.

Ze względu na usytuowanie dojazd samochodem do gminy możliwy jest z trzech kierunków: Ciechanowa, Mławy i Przasnysza. Na terenie gminy usługi komunikacyjne świadczone są przez PKS Mława, PKS Przasnysz i PKS Ciechanów.

Część obszaru gminy stanowi teren, przez który przebiegać będzie Zielony Szlak Rowerowy tworzony na Mazowszu, mający na celu budowę tras, dróg i ścieżek rowerowych oraz modernizację i adaptację obiektów dla potrzeb baz rowerowych, tworzonych wzdłuż szlaku. Projekt ten promuje aktywność fizyczną, a zwłaszcza jazdę na rowerze. Dodatkowym atutem dla rozwoju turystyki i rekreacji może być planowana budowa zalewu oraz siłowni wiatrowych.

Grudusk należy do najstarszych ośrodków osadniczych na ziemi ciechanowskiej. W XI wieku wymieniony został on wśród grodów mazowieckich oraz potwierdzone zostało istnienie przy nim handlowego podgrodzia. Grudusk był grodem obronnym umacniającym panowanie książąt mazowieckich na lesistym pograniczu z Prusami. Jednakże w XIII w. utracił swą militarną rolę na rzecz miast książęcych Przasnysza i Janowa. Na początku XV w. poświadczono jest jako miejsce pobytu ks. Mazowieckiego Janusza. Od XV w. pozostawał w rękach szlacheckich.

W środku wsi nad Strugą dopływie Łydyni znajduje się okazałe grodzisko wczesnośredniowieczne zwane „Zieloną Górą”. Na zboczu góry umieszczono kapliczkę – słup z rzeźbą przedstawiającą postać Św. Nepomucena pochodzącą najprawdopodobniej z XVI w. U podnóża znajduje się głąz upamiętniający 900 letnią historię osady. W latach 2010 - 2015 Samorząd Gminy Grudusk podjął się rekonstrukcji Wczesnośredniowiecznego Grodziska. W wyniku tej operacji powstała Palisada

Obronna wraz z obiektami oraz zakupione wyposażenie w celu odtworzenia życia średniowiecznej osady.

Innym obiektem historycznym jest kościół neogotycki wzniesiony w 1883 r. W czasie I wojny światowej został mocno uszkodzony o czym świadczą wmurowane w ścianę kościoła kule armatnie. W ołtarzu głównym znajduje się cenny barokowy obraz Matki Boskiej Gruduskiej z Dzieciątkiem pochodzący z drugiej połowy XVIII w. W okresie II wojny światowej podobnie jak w przypadku I w rejonie Gruduska toczyły się zacięte walki. Zginęło wielu żołnierzy, których zwłoki spoczywają na miejscowym cmentarzu parafialnym w Łysakowie. Ponadto w miejscowości Pszczółki Górne znajduje się cmentarz z I wojny światowej. Został on odnowiony przy znacznym udziale środków Fundacji „Gedenken-Pamięć”.

W 1867 r. w Mierzanowie urodził się Ignacy Mościcki – prezydent Rzeczypospolitej w latach 1926-1939 r. W Mierzanowie znajduje się głaz upamiętniający narodziny Prezydenta ustawiony przy wjeździe do miejscowości przez mieszkańców w 1992 roku.

W szeregu miejscowości gminy zachowało się sporo obiektów zabytkowych z których jedynie niewielka ilość została wpisana do rejestru zabytków. Wśród obiektów zabytkowych większość stanowią budynki mieszkalne i gospodarskie powstałe na przełomie wieków i na początku XX w. Są one stopniowo wypierane przez nową zabudowę.

Dziedzictwo kulturowe gminy Grudusk tworzą obiekty wpisane do Rejestru Zabytków, zabytkowe parki oraz cmentarze i mogiły.

3.3.1. Obiekty wpisane do Rejestru Zabytków:

Grudusk – Kościół parafialny p.w. Przemienienia Pańskiego z 1893 r. nr rej. A – 164 z dnia 15.03.1975r.

- Obraz MB z Dzieciątkiem
- Chrzcielnica

nr rej. B 197/70-13/78 z dnia 12.09.1970 r.

Grudusk – Grodzisko wczesnohistoryczne nr rej. 3/76-7/49 WA z dnia 11.03.1949r.

Grudusk – obiekty z zespołu Mławskiej Kolei Dojazdowej:

- budynek dworca,
- budynek dawnego magazynu pocztowo – bagażowego,
- budynek mieszkalny (dom zawiadowcy),
- rampa przeładunkowa (urządzenie techniczne),
- nastawnia wąskotorowa (instalacja techniczna)

nr rej. A – 273 z dnia 06.09.1993r.

Wiksin – Zespół podworski:

- dwór z ok. 1880 r.,
- park,
- staw,
- warstwa kulturowa

nr rej. A – 300 z dnia 22.05.1995r.

Borzuchowo Daćbogi – Przydrożna kapliczka z Figurą Św. Jana Nepomucena z przełomu XVIII i XIX w. - nr rej. B-133z dnia 28 czerwca 2007 roku.

Łysakowo - Kościół Parafialny p.w. Św. Antoniego Padewskiego z 1881 r., dzwonnica drewniana z początku XIX w. (budynek kościoła parafialnego wraz z otoczeniem w granicach wewnętrznej krawędzi ogrodzenia) - nr rej. A-1204 z dnia 20.08.2013 r.

Na terenie gminy znajduje się także wiele innych obiektów wartościowych kulturowo, nie wpisanych do Rejestru Zabytków, należą do nich, m.in.:

ZABYTKOWE PARKI:

- Zespół Dworski w Grudusku (dworek, mur., pocz. XX w), spichlerz, mur., pocz. XX w, park - pozostałości, poł. XIX w.

CMENTARZE:

- Cmentarz w Grudusku (wyzn. rzym.-kat.) - rok budowy najstarszego nagrobka – 1882.
- Cmentarz w Łysakowie (wyzn. rzym.-kat.) - rok budowy najstarszego nagrobka – 1856.
- Cmentarz żołnierzy niemieckich z okresu I wojny światowej w Pszczółkach Górnych.

KAPLICZKI:

- Kapliczka Św. Jana Nepomucena w Grudusku (najprawdopodobniej z XVI w)

Kapliczki przydrożne w:

- Sokólniku – mur., metal. z pocz. XX w.
- Kołakach - mur./metal. z 1894r.
- Leśniewie Górnym – mur./metal, 1900r.
- Rąbieżu Gruduskim – mur. z drugiej połowy XIX w.
- Stryjewie – mur./metal., 1912r.
- Strzelni – mur., koniec XIX w.
- Wiksinie – mur., koniec XIX w.

4. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

Gmina Grudusk posiada stosunkowo szeroko rozbudowaną infrastrukturę techniczną, sieć elektroenergetyczną, sieć wodociągową (obejmuje ok. 100% mieszkańców), łączność telefoniczną, bank oraz zaplecze oświatowe i zdrowotne.

4.1. Sieć wodociągowa

Stopień zwodociągowania gminy wynosi 99,9%. Osoby (4-5 gospodarstw), które nie posiadają wody uczyniły to z własnej woli rezygnując z podłączenia. Zaopatrzenie mieszkańców gminy w wodę odbywa się z pięciu stacji uzdatniania wody. Dzieje się tak ze względu na dość niskie zasoby wód głębinowych na naszym terenie. W gminie Grudusk funkcjonują Stacje Uzdatniania Wody w następujących miejscowościach:

- Stacja Uzdatniania Wody w Grudusku – liczba mieszkańców podłączonych do danego wodociągu zbiorczego 425 gospodarstw domowych co stanowi ok. 1700 osób.
- Stacja Uzdatniania Wody w Humięcinie – liczba mieszkańców podłączonych do danego wodociągu zbiorczego 114 gospodarstw domowych co stanowi 456 osób.
- Stacja Uzdatniania Wody w Stryjewie – liczba mieszkańców podłączonych do danego wodociągu zbiorczego 209 gospodarstw domowych co stanowi 836 osób oraz gospodarstwa domowe z innych gmin.

W/w stacje zostały zmodernizowane, posiadają zbiorniki wyrównawcze oraz wyposażone są w agregaty prądotwórcze.

- Stacja Uzdatniania Wody w Wiksinie – liczba mieszkańców podłączonych do danego wodociągu zbiorczego 182 gospodarstw domowych co stanowi 750 osób.

Stacja Uzdatniania Wody w Grudusku powstała w latach sześćdziesiątych ubiegłego stulecia. W pierwszych latach swojego funkcjonowania zabezpieczała wodę dla Państwowego Gospodarstwa Rolnego w Grudusku. Obecnie bezpieczeństwu mieszkańców ma służyć oddana w 2010 roku nowa stacja uzdatniania wody w Grudusku po zmodernizowaniu starej stacji, która powstała w latach 60 ubiegłego wieku. W celu dostosowania do obowiązujących przepisów i norm oraz zapewnienia odpowiedniej jakości wody pitnej konieczna była budowa nowej stacji.

Stan techniczny sieci wodociągowej wymaga modernizacji. Zły stan wodociągu powodował częste występowanie awarii. Sieć wodociągowa w Grudusku jest w większości siecią wybudowaną w końcu lat 70, 80 i 90 ubiegłego wieku. Na terenie Gruduska większość hydrantów przeciwpożarowych i zasuw odcinających wodę jest nieczynna. Długość czynnej sieci rozdzielczej wynosi 106,9 km, a zużycie wody w gospodarstwach domowych wynosi 37, 6 dm³.

4.2. Kanalizacja sanitarna

W miejscowości Grudusk w roku 1997 została oddana do użytku oczyszczalnia ścieków typ: mechaniczno - biologiczna „HYDROCENTRUM”. Wydajność oczyszczalni wynosi $Q_{sr}=300\text{m}^3/\text{d}$, $Q_{max}=380\text{m}^3/\text{d}$. W dniu 31 maja 2015 r. została zakończona modernizacja oczyszczalni ścieków. Powstały 3 nowe obiekty:

- punkt zlewny – kontenerowy z pełną automatyką,
- skład osadu po zbiorniku uśredniającym,
- budynek piasku,
- budynek skratek.

Wszystkie obiekty zostały odnowione, wymieniono instalację wodociągową, kanalizacyjną i elektryczną. W starych obiektach wymieniono urządzenia w 100%. Workownica (prasa do osadu) została zastąpiona taśmową prasą do osadu z odprowadzeniem osadu na przyczepę specjalnie do tego celu zakupioną. Osad po obróbce mechaniczno-biologicznej zostaje przekazany do instalacji unieszkodliwiania do firmy „NOVAGO” Sp. z o.o. w Mławie.

Na podstawie Rozporządzenia Nr 152 Wojewody Mazowieckiego z dnia 28 października 2005r. wyznaczona została aglomeracja Grudusk, do której należą miejscowości: Grudusk, Rąbież Gruduski, Wiksin, Kołaki Małe, Kołaki Wielkie i Sokołowo. Równoważna liczba mieszkańców dla aglomeracji wynosi 1978. Długość wybudowanej sieci kanalizacyjnej wynosi ok. 26,2 km, głównie jest to sieć grawitacyjna. Liczba mieszkańców objętych kanalizacją sanitarną wynosi 1974 – ok. 52% wszystkich mieszkańców gminy.

W ramach powyższych działań wybudowano pompownie ścieków: 6 w Grudusku, 1 w Wiksinie, 1 w Rąbieżu Gruduskim, 1 w Kołakach Wielkich i 1 w Kołakach Małych. Pozostałe gospodarstwa domowe korzystają z szamb przydomowych oraz oczyszczalni przyzagrodowych, których dotychczas wybudowano w Gminie 29. Oczyszczalnie te powstały w latach 1996-1997 i w 2014r. w miejscowościach posiadających rozproszoną zabudowę oraz w czasie ich wodociągowania (Pszczółki, Strzelnia, Kołaki Wielkie). Wprowadzenie tego typu rozwiązania było pewnego rodzaju testem, czy na takim terenie - o słabo przepuszczalnym gruncie oczyszczalnie te spełnią swoją funkcję. Ścieki z szamb przydomowych opróżniane są przez wozy asenizacyjne i dowożone na oczyszczalnię ścieków.

Tabela nr 22: Aglomeracja Grudusk według stanu na dzień 31.12.2014 r.

Wyszczególnienie	Liczba
Długość sieci kanalizacyjnej sanitarnej w aglomeracji - ogółem w km	26,2
Liczba rzeczywistych mieszkańców w aglomeracji	1978
Liczba mieszkańców korzystających z systemu kanalizacyjnego	1974
Liczba mieszkańców obsługiwanych przez tabor asenizacyjny	4
Ilość ścieków komunalnych odprowadzanych zbiorczym systemem kanalizacyjnym do oczyszczalni w $\text{tyś m}^3/\text{r}$	40

4.3. Gospodarka odpadami

Gospodarkę odpadami w Gminie Grudusk reguluje „Regulamin utrzymania czystości i porządku w Gminie Grudusk” z dnia 29.10.2014 r. Od 1996 roku do 30.VI.2013 r. odpady komunalne powstające na terenie gminy kierowane były na Gminne Składowisko Odpadów znajdujące się w miejscowości Humięcino – Koski. Składowisko gminne było eksploatowane do 30.VI.2013 r. przez Zakład Komunalny w Grudusku i od 01.10.2014 r. do 31.12.2014 r. przez firmę USKOM (od VI.2015 r. NOVAGO). Składowisko w roku 2015 zostało poddane rekultywacji w roku 2015. W miejscu, gdzie znajdowało się składowisko od 01.08.2013r. uruchomiony został Punkt Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych (tzw. PSZOK). W to miejsce mieszkańcy mogą przywieźć i oddać nieodpłatnie odpady selektywne: szkło, tworzywa sztuczne, papier, kamienie, nadmiar ziemi, gruz, metal gałęzie, karpy). Prowadzona jest selektywna zbiórka odpadów „u źródła”, jak też w ogólnodostępnych pojemnikach (szkło, plastik, papier) w zabudowie wielorodzinnej. Obecnie mieszkańcy segregują odpady do worków oznaczonych odpowiednimi kolorami, tzn. na frakcję suchą i mokrą, które następnie przekazywane są do odzysku i recyklingu, natomiast odpady niesegregowane wywożone są do Regionalnej Instalacji Przetwarzania Odpadów Komunalnych (RIPOK) w Kosinach Bartosowych, gmina Wiśniewo oddalonej o ok. 30 km.

Na terenie gminy Grudusk funkcjonuje cztero – workowy system segregacji odpadów komunalnych z podziałem na następujące frakcje:

1. „suchą” (worek niebieski) tj. papier i tektura, opakowania z tworzyw sztucznych, folie niezanieczyszczone, opakowania ze szkła i metalowe
2. „mokrą” (worek czerwony) – odpady kuchenne, odpady higieniczne, porcelana, fajans, opakowania po dezodorantach
3. popiół (worek biały)
4. „odpady zielone” (worek zielony) – kwiaty, skoszona trawa, liście, drobne gałęzie.

Na podstawie danych przekazanych przez firmę świadczącą usługę odbioru odpadów od mieszkańców z terenu gminy Grudusk w roku 2014 zebrano 938,46Mg odpadów komunalnych niesegregowanych, 95,8 Mg odpadów segregowanych z czego 30,6 Mg poddano recyklingowi. W roku 2013 na terenie gminy zebranych zostało łącznie 647,13 Mg odpadów niesegregowanych z nieruchomości zamieszkałych (osoby fizyczne) i niezamieszkałych (firmy) z tego 588,09Mg odebranych zostało z nieruchomości zamieszkałych. W roku 2014 824,84 Mg odpadów pochodziło z nieruchomości zamieszkałych.

4.4. Telekomunikacja

Dostępność mieszkańców gminy do infrastruktury telekomunikacyjnej systematycznie się poprawia, dzięki rozwojowi telefonii stacjonarnej oraz komórkowej. W gminie usytuowane są trzy stacje przekaźnikowe telefonii komórkowej: w Grudusku, Przywilczu i Wiśniewie. Stopniowo zwiększa się także dostęp do Internetu na obszarze gminy. W ramach Projektu „Internet dla Mazowsza” wybudowany został węzeł dystrybucyjny (Łysakowo) oraz sieć szkieletowa i dystrybucyjna w oparciu o infrastrukturę światłowodową prowadzoną kablami doziemnymi zapewniające dostęp z Internetu szerokopasmowego.

4.5. Zasoby energetyczne

Dostawcą energii elektrycznej na terenie gminy Grudusk jest ENERGA-OPERATOR Oddział w Płocku. Przez teren gminy przebiega linia elektroenergetyczna wysokiego napięcia 110 kV relacji Mława – Ciechanów, z której zasilana jest stacja GPZ (Gminny Punkt Zasilania) – 110/15kV zlokalizowana w Grudusku, a następnie obiekty znajdujące się na terenie gminy. Ze stacji tej wyprowadzona jest sieć rozdzielcza średniego napięcia 15kV z przewagą odcinków napowietrznych. Największą grupą odbiorców energii elektrycznej jest sektor mieszkalnictwa (73,5%), następnie obiekty użyteczności publicznej, usług i handlu (22,1%) oraz obiekty przemysłowe (2,2%) w całkowitym zużyciu energii elektrycznej.

Odnawialne źródła energii

Do odnawialnych źródeł energii należą:

- energia geotermalna,
- energia wiatrowa,
- energia słoneczna,
- biopaliwa pochodzące z produkcji rolnej,
- energia cieków wód powierzchniowych.

W przypadku gminy Grudusk istnieje możliwość budowy siłowni wiatrowych. Firma „Siłownie Wiatrowe S.A.” zaplanowała budowę 23 szt. siłowni wiatrowych o mocy 2 MW lub 24 szt. o mocy 2,5 MW na terenie gminy w miejscowościach: Grudusk, Kołaki Wielkie, Wiśniewo, Pszczółki Górne, Przywilcz, Humięcino Koski, Stryjowo Wielkie, Nieborzyn i Żarnowo. Całkowita moc planowanej farmy nie przekroczy 72 MW, której instalacja umożliwi wyprodukowanie ok. 162 GWh/rok „zielonej” energii elektrycznej przy analogicznej wartości współczynnika wykorzystania mocy na poziomie 32%. W 2011 roku w obrębie geodezyjnym Grudusk została uruchomiona elektrownia wiatrowa o mocy 800 kW, a w roku 2014 o mocy znamionowej 1,8-2,0 MW w miejscowości Pszczółki Górne.

Rolniczy charakter gminy pozwala na wykorzystanie potencjału energii pochodzącej z biomasy:

- odpadów powstających z produkcji i przetwarzania produktów roślinnych,
- odpadów komunalnych i odchodów zwierzęcych z ferm hodowlanych (produkcja biogazu),
- szybko rosnących roślin hodowanych w celach energetycznych na specjalnych plantacjach (wierzba energetyczna, malwa pensylwańska).

Zasoby energii cieplnej możliwej do pozyskania z wód geotermalnych w rejonie gminy Grudusk nie zostały dokładnie określone. W tym celu konieczne jest przeprowadzenie odwiertów próbnych, co w sytuacji niewielkiej gęstości ciepła oraz wysokich nakładów inwestycyjnych a następnie kosztów ciepła i eksploatacji nie ma uzasadnienia. Natomiast wykorzystanie energii słonecznej w Polsce jest bardzo zróżnicowane. W przypadku gminy Grudusk wiąże się to z wysokimi kosztami, znacznie bardziej opłacalne jest wykorzystanie energii słońca do ogrzania wody. W 2010 roku Gmina Grudusk przystąpiła do zintegrowanego programu dotacji (do 70 %) na zakup i montaż zestawów solarnych.

4.6. Ciepłownictwo

W gminie Grudusk nie występuje typowy scentralizowany system ciepłowniczy, występuje tylko kilka większych kotłowni wybudowanych i lokalnych na potrzeby ciepłe kilku budynków. We wszystkich miejscowościach gminy istnieją indywidualne systemy grzewcze dostosowane do potrzeb lokalnych, które w miarę możliwości są modernizowane lub wymieniane na opalane olejem. Największe zużycie wśród paliw ma paliwo stałe (drewno, węgiel i koks) użytkowane głównie w domowych małych kotłowniach i piecach ceramicznych.

4.7. Gazownictwo

Gmina Grudusk znajduje się w zasięgu działania Mazowieckiej Spółki Gazownictwa Sp. z o.o. Oddział Gazownia Warszawska, niestety obecnie na terenie gminy nie funkcjonuje system gazowniczy, czego bezpośrednią przyczyną jest duże oddalenie od sieci gazowych. Gazyfikacja wsi Grudusk planowana jest na lata 2016-2018, a sieć gazowa zostanie doprowadzona z miejscowości Nosarzewo Borowe gm. Szydłowo. W dalszej perspektywie system gazowniczy ma zostać założony w miejscowościach: Kołaki Wielkie, Rąbież Gruduski i Sokołowo. Mieszkańcy miejscowości Grudusk wyrazili zainteresowanie systemem gazowniczym. Ponad 300 gospodarstw z tej miejscowości chciałoby podłączyć się do gazociągu.

4.8. Budownictwo

Zabudowa gminy Grudusk to budynki mieszkalne dwurodzinne i jednorodzinne (98% w ogólnej powierzchni mieszkalnej). W strukturze własnościowej dominuje własność osób fizycznych (ok. 94,4%), pozostałe zasoby mieszkalne należą do gminy. Według danych GUS zasoby mieszkaniowe gminy w ostatnich trzech latach przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 23: Gospodarka mieszkaniowa w latach 2011-2013.

Wyszczególnienie	2011	2012	2013
Zasoby mieszkaniowe wg. form własności (ogółem)			
Mieszkania	1122	1122	1123
Izby	4649	4649	4654
Powierzchnia użytkowa mieszkań (m2)	98351	98351	98441
Mieszkania wyposażone w instalacje techniczno-sanitarne (ogółem)			
Wodociąg	1100	1100	1101
Ustęp spłukiwany	928	928	929
Łazienka	850	850	851
Centralne ogrzewanie	822	822	823
Mieszkania wyposażone w instalacje – w% ogółu mieszkań			
Wodociąg	98	98	98
Łazienka	75,8	75,8	75,8
Centralne ogrzewanie	73,3	73,3	73,3

Bank Danych Lokalnych.

Z zestawienia na poprzedniej stronie wynika, że liczba mieszkań na koniec roku 2013 w gminie wynosiła 1123. Na obszarze gminy nie występuje budownictwo będące własnością spółdzielni mieszkaniowych oraz Towarzystw Budownictwa Społecznego (TBS).

Na terenie gminy było 41 mieszkań komunalnych i 25 socjalnych. Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania wg danych z dnia 31.12.2013 r. wynosiła 87,7 m², a na 1 osobę 25,7 m².

4.9. TRANSPORT

Gmina Grudusk usytuowana jest w północnej części powiatu ciechanowskiego na przecięciu dróg wojewódzkich: Nr 544 Brodnica – Lidzbark – Działdowo – Mława – Przasnysz (dł. ok. 7,8 km) i Nr 616 Rembielin – Ciechanów (dł. ok. 14 km). Drogi te posiadają nawierzchnię utwardzoną – bitumiczną, wymagającą prowadzenia bieżących robót konserwacyjno – utrzymaniowych. Miejscowość Grudusk, siedziba władz gminnych leży w odległości ok. 20 km na północ od Ciechanowa, ok. 19 km na wschód od Mławy i ok. 19 km na zachód od Przasnysza. Odległość od Warszawy wynosi ok. 120 km. Według danych generalnego pomiaru ruchu średni dobowy ruch pojazdów samochodowych wynosił:

1. na drodze Nr 544, na odcinku Mława – Grudusk:

- 4018 pojazdów na dobę w 2012 r. w tym: 40 motocykli,
- 3115 samochodów osobowych,
- 317 samochodów dostawczych,
- 486 samochodów ciężarowych,
- 52 autobusy,
- 8 ciągników rolniczych.

2. na drodze Nr 616, na odcinku do Ciechanowa:

- 2499 pojazdów na dobę w 2012 r.
- 27 motocykli
- 2084 samochodów osobowych,
- 187 samochodów dostawczych,
- 172 samochodów ciężarowych,
- 22 autobusy,
- 17 ciągników rolniczych.

3. na odcinku do Chorzeli:

- 1506 pojazdów na dobę w 2012 r.
- 29 motocykli,
- 1165 samochodów osobowych,
- 113 samochodów dostawczych,
- 145 samochodów ciężarowych,
- 20 autobusów,
- 24 ciągniki rolnicze.

Dla pełnego bezpieczeństwa ruchu wymagane jest ułożenie chodników przy ulicy Konopnickiej, Żeromskiego i Szkolnej w Grudusku, w miejscowości Wiśniewo, Leśniewo oraz Klary, a także modernizacja drogi Nr 616 na odcinku Chorzele-Grudusk, polegająca na poszerzeniu tej drogi i remoncie nawierzchni na niektórych jej odcinkach. Przebudowa tej drogi planowana jest w latach 2016-2018.

Przez teren gminy przebiegają następujące drogi powiatowe:

Sieć dróg powiatowych na terenie gminy stanowi osiem dróg o łącznej długości 43,6 km:

- Nr 2318 W Grudusk – Żarnowo – Szpaki- Szumsk (dł. 4,9 km)
- Nr 1201 W Kołaki – Grudusk (dł. 2,9 km)
- Nr 1203 W Przywilcz – Nieborzyn - Dzbonie (dł. 10,3 km)
- Nr 1204 W Łysakowo – Stryjowo (dł. 5,1 km)
- Nr 1205 W Humięcino –Andrychy (od drogi nr 616 – Humięcino Retki) (dł. 3,4 km)
- Nr 2319W Przywilcz – Łysakowo – Zakrzewo - Żmijewo Kuce (dł. 9,7 km)
- Nr 1206 W Grudusk – Łysakowo (dł. 4,6 km)
- Nr 2320 W Pieglowo – Kozły – Łysakowo (dł. 2,7 km)

Drogi powiatowe na ok. 94 % długości posiadają nawierzchnię utwardzoną – bitumiczną i brukową, jednakże w znacznym stopniu nie spełniają wymogów technicznych dróg V kl. Głównie ze względu na zbyt wąskie jezdnie, brak poboczy i ogólnie zły stan techniczny. Wzdłuż dróg wymagane jest ułożenie chodników w miejscach przebiegu przez poszczególne wsie, w celu zapewnienia bezpieczeństwa mieszkańcom.

Drogi gminne

Drogi gminne (37 dróg) o łącznej długości ok. 59 km, stanowią uzupełnienie układu drogowego. Obsługują przede wszystkim zabudowę kolonijną oraz stanowią połączenia między wsiami i ułatwiają dojazdy do użytków rolnych. Według stanu na dzień 31.12.2014r.:

- 41,2 km dróg, to drogi o nawierzchni bitumicznej,
- 2,2 km o nawierzchni brukowej,
- 15,2 km to drogi gruntowo-żwirowe.

Ponadto 73,5 km stanowią drogi dojazdowe do gruntów rolnych i leśnych (tzw. drogi polne). W gminie Grudusk znajduje się jeden most w miejscowości Borzuchowo.

Wykaz dróg gminnych:

- Nr 120501W Żarnowo-Dębiny
- Nr 120502W Żarnowo-Wiksin-Rąbież
- Nr 120503W Grudusk-Garlino
- Nr 120504W Rąbież-Zawady
- Nr 120505W Rąbież-Kołaki
- Nr 120506W Grudusk-Purzyce Trojany
- Nr 120507W Wiśniewo-Pszczółki Górne
- Nr 120508W Wiśniewo-Kosmówka
- Nr 120509W Kołaki Wielkie-Kosmowo

- Nr 120510W Purzyce Trojany-Mierzanowo
- Nr 120511W Grudusk-Pszczółki Czubaki
- Nr 120512W droga wojewódzka nr 616-Pszczółki Szerszenie
- Nr 120513W droga wojewódzka nr 616-Strzelnia
- Nr 120514W Strzelnia-Sokołowo Kol.
- Nr 120515W Sokołowo-Sokołowo Kol.
- Nr 120516W Pszczółki Górne-Żebry
- Nr 120517W Pszczółki-Przywilcz
- Nr 120518W Przywilcz-Zembrzus
- Nr 120519W Przywilcz-Kuskowo
- Nr 120520W Sokólnik-Garlino
- Nr 120521W Nieborzyn-Nieborzyn Kol.
- Nr 120522W Stryjewo-Leśniewo Dolne
- Nr 120523W Leśniewo Dolne-Leśniewo Górne
- Nr 120524W Leśniewo Dolne-droga wojewódzka nr 616
- Nr 120525W Leśniewo Dolne-Leśniewo Górne Kol.-Przybyszewo
- Nr 120526W Leśniewo Górne-Humięcino Andrychy Kol.
- Nr 120527W Łysakowo-Andrychy-Żeńbok
- Nr 120528W Humięcino-Humięcino Retki
- Nr 120529W Humięcino Retki-Zakrzewo Małe
- Nr 120530W Zakrzewo Wielkie-Zakrzewo Małe
- Nr 120531W Zakrzewo-Mierzanowo
- Nr 120532W Mierzanowo-Mierzanowo Kol.
- Nr 120533W Purzyce Rozwory-Purzyce Trojany-Borzuchowo-Piegłowo
- Nr 120534W Stryjewo-Nieborzyn
- Nr 120535W Łysakowo-Strzelnia
- Nr 120536W Kołaki Wielkie-Wiśniewo
- Nr 120502W Wiśniewo-Pszczółki Czubaki
- Leśniewo Dolne (Stawy-Polanka)
- Humięcino-Mierzanowo

Na terenie gminy funkcjonują dwie stacje paliw płynnych, w tym jedna prowadzi sprzedaż auto-gazu. Stacje te znajdują się w Grudusku przy drodze nr 544.

W zakresie komunikacji zbiorowej, głównym przewoźnikiem jest PKS Mława i PKS Ciechanów, obsługujący większość miejscowości w gminie. Ponadto na terenie gminy kursują dwa autobusy gminne dowożące dzieci do szkoły.

4.10. OCHRONA ŚRODOWISKA

Główne źródła emisji to indywidualne obiekty mieszkalne ogrzewane za pomocą pieców węglowych lub w znacznej mniejszości pieców olejowych, gazowych i elektrycznych. Odległość od głównych rurociągów gazowych jest jednak barierą utrudniającą zaopatrzenie gospodarstw w gaz ziemny. Obecnie planowane jest w pierwszym etapie podłączenie miejscowości Grudusk do sieci gazowej (2016 rok). Działania mające na celu redukcję emisji zanieczyszczeń i poprawę stanu powietrza w gminie (zmniejszenie liczby emitorów) polegały będą na: modernizacji, wymianie źródeł ciepła, termomodernizacji budynków i instalacji grzewczych, modernizacji sieci dróg. Dokonano modernizacji ogrzewania z pieca węglowego na piec opalany olejem opałowym w Zespole Placówek Oświatowych w Grudusku. Aby wykorzystać moc pieca i zmniejszyć liczbę emitorów dokonano podłączenia do w/w instalacji obiektów: Gimnazjum Publicznego w Grudusku oraz hali sportowej. Moc kotłowni wybudowanej wynosi 450 kW. Sukcesywnie dokonywana jest także modernizacja nawierzchni dróg.

W dniu 10.07.2012 r. Dyrektor Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Warszawie wydał Rozporządzenie Nr 4/2012 w sprawie określenia wód powierzchniowych i podziemnych wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz obszarów szczególnie narażonych, z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych. Na terenie gminy wyznaczony został obszar szczególnie narażony na zanieczyszczenia związkami azotu pochodzenia rolniczego – OSN, który stanowi fragment OSN „WKRA”. Dla wyznaczonego obszaru szczególnie narażonego „WKRA” został opracowany i wprowadzony w drodze rozporządzenia Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Warszawie Nr 7/2013 z dnia 08.05.2013 r. program działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych (Dz. Urz. Woj. Maz. z dn. 31.05.2013 r., poz. 6184). Na terenie Gminy Grudusk Obszary Szczególnie Narażone OSN (z których należy ograniczyć przedostawanie się azotu ze źródeł rolniczych do wód powierzchniowych i podziemnych stanowią obręby ewidencyjne: Humięcino, Humięcino – Koski, Łysakowo, Purzyce – Pomiany, Sokołowo, Stryjewo Wielkie i Strzelnia. Od października 2013 r. z przedmiotowego programu wynikają określone obowiązki i ograniczenia dla rolników posiadających użytki rolne na obszarze objętym „Programem...”. Program działań obliguje wszystkich rolników prowadzących działalność rolniczą na Obszarach Szczególnie Narażonych na wymywanie azotu, gospodarowania zgodnie z określonymi wymogami, które dotyczą w szczególności: przestrzegania określonych terminów, zasad i dawek nawożenia, prowadzenia dokumentacji wszystkich zabiegów agrotechnicznych, w szczególności związanych z nawożeniem oraz właściwego przechowywania nawozów naturalnych, kiszzonek i pasz soczystych.

Wytwarzanie nawozów organicznych w gospodarstwach rolnych jest wynikiem produkcji zwierzęcej. Skład poszczególnych nawozów uzależniony jest od gatunku hodowanych zwierząt. Niewłaściwe ich przechowywanie stanowi zagrożenie dla czystości wód gruntowych.

Na terenie gminy Grudusk istnieją obiekty techniczne umożliwiające ochronę wód:

- oczyszczalnia ścieków wraz z kanalizacją sanitarną w Grudusku, Wiksinie, Rąbieżu, Kołakach Małych, Wielkich, Sokołowie,
- płyty obornikowe i zbiorniki na gnojówkę (w latach 2005-2006 wybudowano 54 płyty i 54 zbiorniki).

5. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA

5.1. Oświata

Wychowanie przedszkolne

Na terenie gminy Grudusk funkcjonują 3 oddziały „0” - 2 przy Szkole Podstawowej w Grudusku, liczące w roku szkolnym 2014/2015 46 dzieci i 1 oddział przy Szkole Podstawowej w Humięcinie, do którego w roku szkolnym 2014/2015 uczęszczało 6 dzieci. W roku szkolnym 2015/2016 uczęszczać będzie 32 dzieci w Grudusku i 4 w Humięcinie. Przy ZPO w Grudusku od 1 stycznia 2002 roku funkcjonują punkty przedszkolne dla dzieci w wieku 3-4 lata. Zajęcia w punktach od września 2013 r. odbywają się codziennie od poniedziałku do piątku od 8⁰⁰ do 13⁰⁰. W roku szkolnym 2014/2015 do punktów przedszkolnych zapisanych było 34 dzieci. Na rok 2015/2016 zapisanych zostało 40 dzieci. Opiekę merytoryczną nad funkcjonowaniem ośrodków sprawuje Dyrektor Zespołu Placówek Oświatowych w Grudusku, natomiast finansowanie ośrodków należy do zadań własnych gminy Grudusk.

Szkoły podstawowe

Na terenie gminy Grudusk funkcjonują 2 szkoły podstawowe: Szkoła Podstawowa w Humięcinie i Szkoła Podstawowa w Grudusku. W roku szkolnym 2014/2015 do Szkoły Podstawowej w Humięcinie uczęszczało 49 uczniów. Zatrudnionych było 10 pracowników pedagogicznych oraz 2 pracowników obsługi. Natomiast Zespół Placówek Oświatowych liczył 175 uczniów, zatrudniał 29 pracowników pedagogicznych i 7 pracowników administracji i obsługi. W roku szkolnym 2015/2016 do Szkoły Podstawowej w Humięcinie uczęszczać będzie 53 uczniów, a do Zespołu Placówek Oświatowych 192 uczniów. Warunki nauczania w szkołach są stosunkowo dobre. Zajęcia w szkołach prowadzone są trybie jednozmianowym. Zatrudniona kadra pedagogiczna to nauczyciele z wyższym wykształceniem.

Do celów dydaktycznych służą budynki które zostały wybudowane w:

- 1966 roku w Humięcinie (obiekt oddano do użytku w 1968 roku) o 7 salach lekcyjnych;
- latach pięćdziesiątych w Grudusku z rozbudową w roku 1960-1961 (dobudowa 4 sal lekcyjnych i 2 pomieszczeń pomocniczych), 1967 – rozbudowa o 1 salę lekcyjną, pokój nauczycielski, kotłownię oraz 1973-1974 rozbudowa o kuchnię, stołówkę i salę gimnastyczną).

W 2015 r. wyremontowane zostały sale lekcyjne w Szkole Podstawowej w Grudusku. Na przełomie sierpnia i września 2013 r. dokonano remontu dachu SP w Grudusku. Wymieniona została więźba dachowa i pokrycie dachowe na blachodachówkę.

Gimnazja

W gminie Grudusk funkcjonuje jedno gimnazjum, jest to Gimnazjum im. Papieża Jana Pawła II w Grudusku. W roku szkolnym 2014/2015 uczęszczało do niego 123 uczniów. Na rok 2015/2016 zapisanych zostało 121 uczniów.

5.2. Kultura

Na terenie gminy funkcjonuje Gminny Ośrodek Kultury w Grudusku, w którym odbywają się różnorodne zajęcia, m.in. tańca nowoczesnego i towarzyskiego. Prowadzone są spotkania w ramach kół zainteresowań: plastycznego, teatralnego. Należy wspomnieć także o kole emerytów oraz klubie aerobiku i jogi. Ośrodek realizuje wiele imprez okolicznościowych, plenerowych i rekreacyjnych, m.in. Dzień Kobiet, Dzień Matki, Dzień Bibliotekarza oraz Jarmark Gruduski i Pożegnanie Lata. Ponadto odbywają się różnego rodzaju bale: emerytów, Anonimowych Alkoholików, Sylwestrowy, Andrzejkowy, bale karnawałowe i ostatekowe oraz imprezy karaoke. Dla najmłodszych każdego roku przygotowana jest „Choinka z Mikołajem” i prezentami. Dzieci i młodzież spędzają czas na zajęciach w GOK podczas ferii zimowych oraz wakacji. W budynku GOK znajduje się Gminna Biblioteka Publiczna mająca filię w Domu Strażaka w Łysakowie.

Poza Gminnym Ośrodkiem Kultury w połowie sołectw istnieją świetlice lub remizy strażackie. W najbliższych latach planowana jest modernizacja świetlic i zagospodarowanie centrów wsi w celu podniesienia atrakcyjności tych miejsc oraz zorganizowania czasu wolnego mieszkańców. Część świetlic została już wyremontowana.

W 2003 roku powstała Gminno-Parafialna Orkiestra Dęta, stanowiąca ważne ogniwo w życiu kulturalnym i religijnym mieszkańców gminy Grudusk. Towarzyszy i uatrakcyjnia oraz nadaje piękną i niepowtarzalną oprawę muzyczną najważniejszym ceremoniom państwowym, strażackim i kościelnym. Dzięki niej takie uroczystości jak Wielkanoc, Boże Ciało, 3-Maja, 11 listopada, Boże Narodzenie, Dni Gruduska oraz lokalne imprezy mają niepowtarzalny charakter.

5.3. Sport

W gminie istnieje dostateczna baza pozwalająca na rozwój sportu, zwłaszcza w miejscowości Grudusk. W 2002 roku powstała hala sportowa w Grudusku o wym. 42 x 24 m, funkcjonuje przy niej kompleks boisk typu „Orlik” ze sztuczną nawierzchnią. Przy placówce planowane jest utworzenie placu gier i zabaw dla dzieci oraz miasteczko ruchu drogowego. Z obiektów sportowych szkoły korzystają dzieci i młodzież z całej gminy oraz niekiedy dorośli, dla których również są one dostępne. Ponadto przy ul. Konopnickiej w Grudusku usytuowany jest stadion sportowy pozwalający na organizację meczów piłkarskich o większym zasięgu i randze oraz innych imprez sportowych. Korzysta z niego głównie młodzież i dorośli zrzeszeni w Klubie sportowym „Sokół”.

5.4. Służba zdrowia

Obsługę ludności w zakresie podstawowej opieki zdrowotnej zapewnia Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „SALUS” zatrudniający 2 lekarzy rodzinnych, 3 pielęgniarki i 1 położną. Funkcjonuje także Prywatna Praktyka Stomatologiczna zatrudniająca 1 stomatologa. Ośrodek prowadzi także gabinet fizjoterapii, rehabilitacji.

Według danych pozyskanych od pracowników NZOZ „SALUS” w 2012 roku w ośrodku zdrowia udzielono 17 528 porad ogólnodostępnych (łącznie z wizytami domowymi), wg danych BDL w 2014 roku udzielono 16 596 porad. W gminie funkcjonują dwie prywatne apteki, zlokalizowane w Grudusku.

5.5. Opieka społeczna

Na podstawie Ustawy o pomocy społecznej z 29 listopada 1990 roku (Dz. U. Nr 87 poz. 506 utworzone zostały Ośrodki Pomocy Społecznej. Obecnie pomoc społeczna -instytucja polityki społecznej funkcjonuje według znowelizowanej Ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz. U. z 2015 poz. 1607). Zadaniem pomocy społecznej jest wsparcie osób i rodzin w celu zaspokojenia niezbędnych potrzeb, przewyciężenia tymczasowych trudności życiowych, których sami nie są w stanie pokonać.

Do zadań pomocy społecznej należy m.in. budowanie poczucia bezpieczeństwa socjalnego oraz stwarzanie możliwości do samodzielnego funkcjonowania i uczestnictwa w życiu społecznym jednostkom, rodzinom i grupom społecznym będącym w trudnej sytuacji życiowej.

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Grudusku na dzień 31.12.2014r. zatrudniał 18 pracowników, z czego 6 osób to pracownicy umysłowi ośrodka. W GOPS zatrudnionych było ponadto 12 opiekunek środowiskowych. Gmina podzielona jest na dwa rejony opiekuńcze. Miejscowości, w których świadczone są usługi opiekuńcze to: Przywilcz, Grudusk, Kołaki Wielkie i Kołaki Małe, Wiksin, Andrychy, Leśniewo Górne, Łysakowo i Mierzanowo.

Obszary, w których OPS w Grudusku udziela pomocy to m.in.:

- ✓ niepełnosprawność i długotrwałe choroby,
- ✓ rodziny dysfunkcyjne,
- ✓ ubóstwo,
- ✓ bezrobocie,
- ✓ bezdomność.

Według sprawozdania z działalności GOPS w roku 2014 ze świadczeń pomocy społecznej skorzystało 117 rodzin (383 osoby), co stanowi 10,09% ogółu mieszkańców. Główne formy pomocy udzielanej przez ośrodek to świadczenia pieniężne, rzeczowe bądź w naturze, usługi opiekuńcze oraz praca socjalna. Informacje te zostały przedstawione w tabeli na kolejnej stronie:

Tabela nr 24: Budżet Ośrodka Pomocy Społecznej w Grudusku i jego wykonanie w 2013 i 2014 roku.

Zadania Wojewody Mazowieckiego				
Wyszczególnienie	Liczba rodzin objętych pomocą		Kwota przeznaczona na wyk. zadania	
	2013	2014	2013	2014
Zadania zlecone:				
Zasiłki stałe	8	5	22764	161 196
Składka zdrowotna	8	5	2049	1 458
Świadczenia rodzinne	226	229	964221	833 479
Fundusz alimentacyjny	27	20	171001	153 810
Specjalistyczne usługi opiekuńcze	1	0	13970	0
Klęska suszy	0	0	0	0
Zadania celowe:				
Zasiłki okresowe	26	24	24489	21 961
Dożywianie	52	132	29294	32 200
Zadania własne:				
Zasiłki celowe	70	81	33515	37 350
Usługi opiekuńcze	17	15	255749	273 593
Dożywianie	52	132	29294	4 633

Na podstawie analizy udzielonych przez GOPS świadczeń pieniężnych w 2014r. wynika, że wydatkowano 1 519 690 zł, z czego 54 151 to zadania zlecone, a 315 576 zadania własne.

Tabela nr 25: Liczba i kwoty wypłaconych dodatków mieszkaniowych (ogółem).

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014
Ogółem (liczba)	25	43	54	14
Kwota (zł)	3 081,56	4 755,5	5 570,25	2 178,29
W zasobie gminnym				
Ogółem (liczba)	0	0	0	0
Kwota (zł)	0	0	0	0
W zasobie wspólnot mieszkaniowych				
Ogółem (liczba)	0	0	0	0
Kwota (zł)	0	0	0	0
W zasobie prywatnym				
Ogółem (liczba)	25	43	54	14
Kwota (zł)	3 801,56	4 755,5	5 570,25	2 178,29
W zasobie innym				
Ogółem (liczba)	0	0	0	0
Kwota (zł)	0	0	0	0

Dodatkowo od roku 2014 Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Grudusku współpracuje z Bankiem Żywności w Ciechanowie w ramach programu „Europejski Program Pomocy Najbardziej Potrzebującym (PEAD)”. Wzmocniło to w znacznym stopniu formy pomocy stosowane przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Grudusku. Ponadto Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej współpracuje z placówkami oświatowymi funkcjonującymi na terenie gminy Grudusk, Gminnym Ośrodkiem Kultury, Urzędem Gminy, Gminną Komisją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz PCPR w Ciechanowie. W gminie Grudusk podobnie jak na innych obszarach występuje zjawisko patologii społecznych, zwłaszcza alkoholizmu. W 2014 roku pod opieką Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej znajdowało się 8 rodzin zagrożonych alkoholizmem (23 osoby w tych rodzinach). W ramach realizacji ustawy o wychowaniu w trzeźwości i pomocy osobom uzależnionym i przeciwdziałaniu alkoholizmowi z terenu gminy Grudusk, utworzono Punkt Informacyjno-Konsultacyjny. Punkt ten czynny jest w środy i piątki. W ramach piątkowych godzin prowadzona jest grupa samopomocowa dla osób uzależnionych. Grupa samopomocowa ma charakter rotacyjny i dobrowolny. Aktualnie składa się z 4 regularnie uczęszczających członków oraz osób przychodzących sporadycznie na spotkania. Grupa AA „OAZA” Grudusk jest wpisana do krajowego rejestru AA od marca 2002 r.

Tabela nr 26: Działalność Punktu Informacyjno-Konsultacyjnego w roku 2013 i 2014.

Wyszczególnienie	Rok	Liczba
Odwiedzający punkt konsultacyjny	2013	20
	2014	20
Udzielone informacje i porady	2013	22
	2014	20
Dokumentacja sądowa o przymuszenie do leczenia odwykowego	2013	1
	2014	3
Zawiadomienia o wszczęciu postępowania	2013	25
	2014	21

W ramach działania Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych opiniowane są postanowienia niezbędne do wydania zezwoleń na sprzedaż alkoholi oraz nadzorowana jest prawidłowa realizacja Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Każda osoba zgłaszająca się do członków Komisji może otrzymać informację o miejscu otrzymania pomocy w zakresie profilaktyki. Komisja współpracuje z Rewirem Dzielnicowych w Grudusku, Ośrodkiem Zdrowia, Sądem Rejonowym w Ciechanowie i Poradnią Odwykową w Ciechanowie. W 2014 roku pomoc finansową GOPS otrzymało 8 rodzin z problemem alkoholowym i nadużywających alkoholu. Kwota tej pomocy wyniosła ok. 1000 zł. W 2012 roku policja na terenie gminy zatrzymała 12 osób do wytrzeźwienia, nieletnich nietrzeźwych w miejscach publicznych nie odnotowano. Działania podjęte przez Komisariat Policji w Grudusku na rzecz przeciwdziałania nietrzeźwym kierowcom:

1. Edukacja społeczna na temat bezpieczeństwa na drodze – plakaty, ulotki.
2. Wspólne działania podejmowane w ramach policyjnych akcji trzeźwości na drodze.

5.6. BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE

Stan bezpieczeństwa publicznego jest jednym z najistotniejszych czynników wpływających na poziom życia mieszkańców Gminy Grudusk. Instytucje zapewniające mieszkańcom bezpieczeństwo to Policja oraz Ochotnicze Straże Pożarne, które ściśle ze sobą współpracują. Zgodnie z informacjami uzyskanymi z Komendy Powiatowej Policji w Ciechanowie na terenie Gminy Grudusk nie odnotowuje się przestępstw o znacznym ciężarze gatunkowym, a także rażącego naruszenia porządku publicznego. W roku 2011 na terenie Gminy Policja odnotowała łącznie 15 wykroczeń, w tym 8 wykroczeń z art. 119 § 1 KW (kradzieże) i 7 z art. 124 § 1 KW (niszczenie mienia), w roku 2012 doszło do 19 wykroczeń, w tym 11 z art. 119 § 1 KW i 8 z art. 124 § 1 KW. Czynnikiem wpływającym na poprawę bezpieczeństwa mieszkańców oraz ich mienia będzie instalacja monitoringu w newralgicznych punktach w Gminie.

Na terenie gminy funkcjonuje 8 jednostek terenowych Ochotniczej Straży Pożarnej:

- Grudusk,
- Leśniewo Dolne,
- Łysakowo,
- Mierzanowo,
- Przywilcz,
- Stryjowo Wielkie,
- Zakrzewo Wielkie,
- Żarnowo.

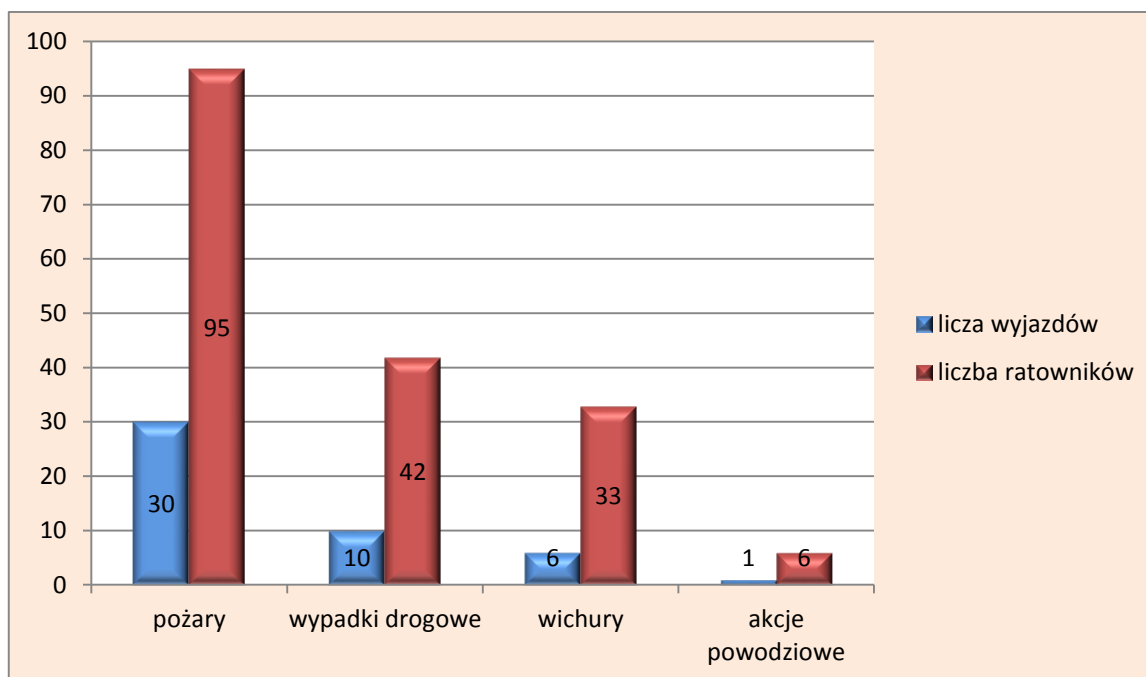
Dwie z wyżej wymienionych jednostek włączone są do Krajowego Systemu Ratownictwa Gaśniczego – OSP Grudusk i OSP Łysakowo. Jednostki liczą ogółem 213 członków (206 mężczyzn i 7 kobiet) – 101 w wieku 18-65 lat mogących brać bezpośredni udział w akcjach ratowniczo – gaśniczych.

Tabela nr 27: Stan i wyposażenie OSP na koniec 2014 roku.

<i>Lp.</i>	<i>Wyszczególnienie</i>	<i>Liczba</i>
1.	Strażnica murowana <ul style="list-style-type: none"> • ogrzewana 	3
2.	Garaże	8
3.	Tytuł prawny do siedziby OSP: <ul style="list-style-type: none"> • własność • wieczyste użytkowanie • użytkowanie • użyczenie • posiadanie bez tytułu prawnego 	3 0 3 1 1
4.	Samochody ratowniczo-gaśnicze: <ul style="list-style-type: none"> • ciężkie - powyżej 31 lat • średnie <ul style="list-style-type: none"> - 0-10 lat - powyżej 31 lat • lekkie <ul style="list-style-type: none"> - 0-10 lat - powyżej 31 lat 	1 1 2 1 3

Lp.	Wyszczególnienie	Liczba
5.	Motopompy: <ul style="list-style-type: none"> • pożarnicze • pływające • szlamowe 	9 3 5
6.	Zestawy do ratownictwa technicznego	2
7.	Pilarki do drewna	4
8.	Agregaty prądotwórcze jednofazowe	3
9.	Sprzęt alarmowania i łączności: <ul style="list-style-type: none"> • syreny • możliwość zdalnego uruchomienia • radiostacje stacjonarne na stałe w strażnicy • radiostacje samochodowe • radiostacje nasobne 	12 1 3 5 7
10.	Odzież ochronna: <ul style="list-style-type: none"> • ubranie specjalne • ubranie koszarowe • ubranie wyjściowe • buty specjalne • hełmy • kominiarki strażackie • kombinezon przeciw pszczołom • kombinezon przeciw szerszeniom 	38 42 83 23 76 20 4 2
11.	Ekwipunek osobisty strażaka: <ul style="list-style-type: none"> • pasy bojowe • latarki • zatrzaśniki • toporki 	52 3 21 20
12.	Zestawy do ratownictwa medycznego: <ul style="list-style-type: none"> • z tlenoterapią (walizka) • nosze 	2 1

Na podstawie sprawozdań OSP.

Wykres nr 6: Odnotowane zdarzenia w gminie w 2014 r. w ramach których podjęto działania ratownicze.

5.7. Organizacje pozarządowe

W formie stowarzyszenia w Grudusku działa Klub Sportowy „Sokół” założony w 1981 roku. Siedziba klubu znajduje się przy ul. Grunwaldu 4.

Na terenie gminy działa Stowarzyszenie Pomocy Potrzebującym w Gminie Grudusk, zarejestrowane 09.04.2015 w KRS. Do celów stowarzyszenia należą:

- działanie na rzecz osób niepełnosprawnych fizycznie i umysłowo, a także osób zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem społecznym oraz ich rodzin;
- zapobieganie izolacji społecznej osób niepełnosprawnych, propagowanie zasad tolerancji wobec osób niepełnosprawnych, stwarzanie warunków do integracji z osobami zdrowymi;
- pobudzanie świadomości społeczeństwa w zakresie potrzeb osób niepełnosprawnych i zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem społecznym;
- kształtowanie poczucia współodpowiedzialności za warunki życia osób niepełnosprawnych;
- współpraca i kontakty z organizacjami oświatowo – wychowawczymi oraz szkołami w celu kształtowania właściwych postaw u dzieci i młodzieży;
- świadczenia na rzecz ochrony zdrowia fizycznego i psychicznego, organizacja wypoczynku dla dzieci oraz emerytów;
- organizowanie reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz realizacja zatrudnienia socjalnego na podstawie ustawy o zatrudnieniu socjalnym.

W formie stowarzyszeń funkcjonują jednostki Ochotniczych Straży Pożarnych. Na terenie Gminy Grudusk istnieje 9 jednostek terenowych OSP: Grudusk, Łysakowo, Leśniewo Dolne, Mierzanowo, Przywilcz, Stryjewe Wielkie, Zakrzewo Wielkie, Żarnowo, Wiksin.

6. BUDŻET GMINY

6.1. Finanse i majątek trwały gminy

Wg wykazu mienia gminnego gminy Grudusk wartość ogólna mienia na koniec 2014 r. wynosiła 42 073 257,42 zł, składa się na nie:

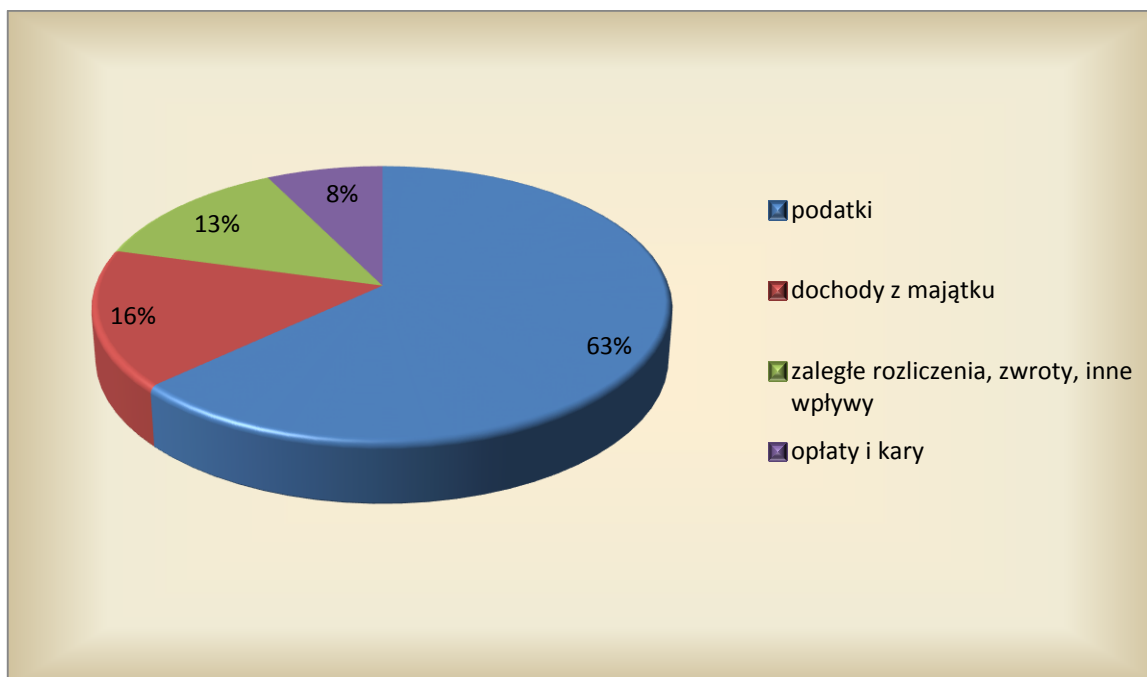
- Wartość budynków (mieszkalne, gospodarcze i inne) – 5 531 361,64 zł
- Wartość budowli – 33 779 045,54 zł
- Środki transportowe – 1 757 231,50 zł
- Narzędzia, przyrządy, kotły, maszyny i urządzenia techniczne –1 005 618,74 zł

Wg wykazu działek będących własnością Gminy Grudusk na koniec 2014 r. ich łączna wielkość wynosiła 164,3614ha. Są to głównie tereny przeznaczone pod drogi gminne.

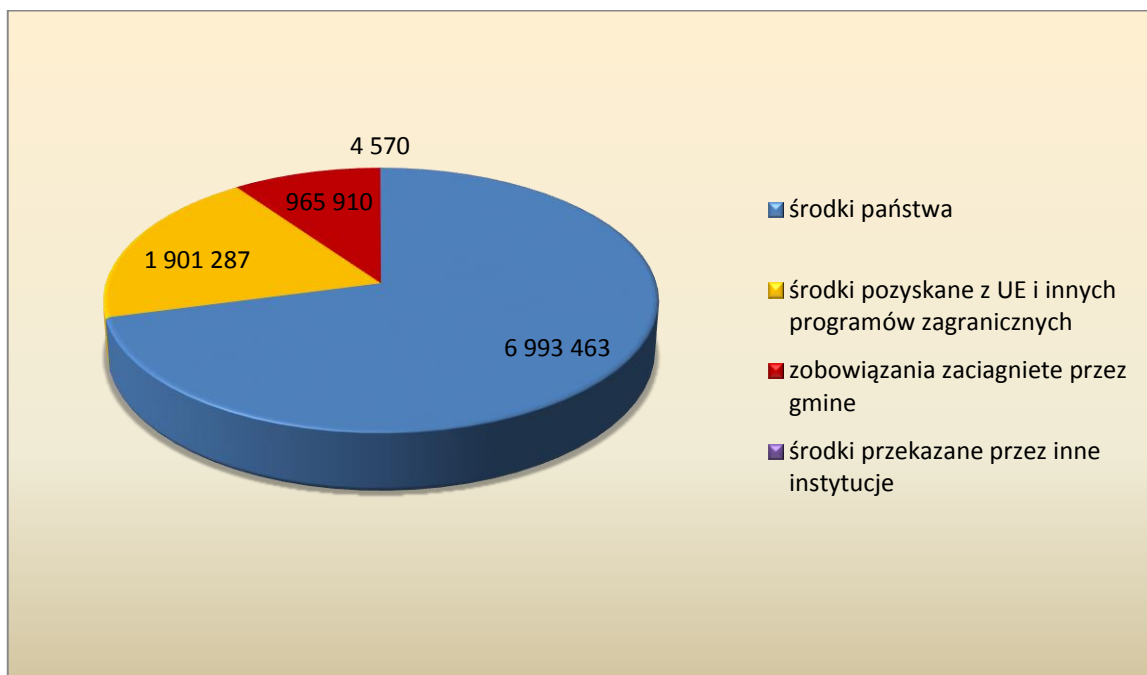
Na podstawie danych własnych, Banku Danych Regionalnych i portalu Nasza kasa (<http://www.nszakasa.org.pl/>) struktura dochodów gminy Grudusk w roku 2014 przedstawiona została w tabeli.

Tabela nr 28: Dochody budżetu gminy wg rodzajów (Nasza kasa, BDL).

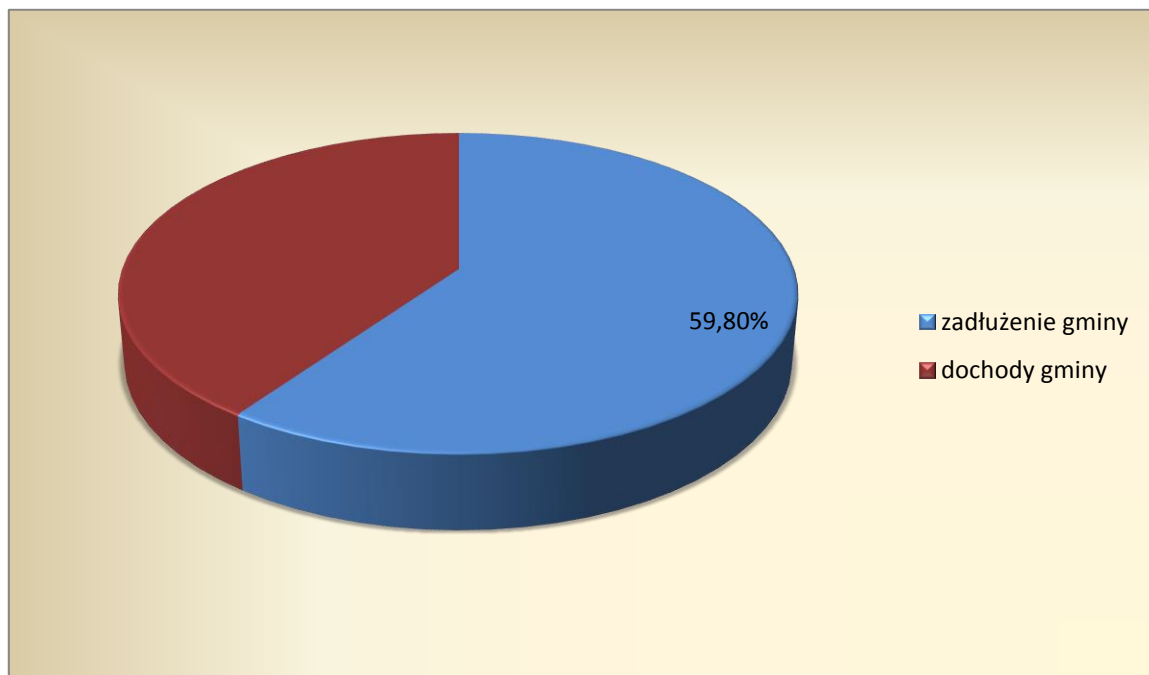
Wyszczególnienie		2014	
Dochody własne	Razem	3 171 457	
	W tym	Podatek dochodowy od osób fizycznych	1 331 459
		Podatek od nieruchomości	567 646
		Podatek rolny	1 070 654
		Podatek od środków transportowych	89 404
		Podatek od czynności cywilnoprawnych	34 830
		Podatek od spadków i darowizn	27 876
		Podatek leśny	10 689
		Podatek dochodowy od firm i instytucji	17 664
		Opłata skarbową	21 235
Dotacje celowe z budżetu państwa	Razem	2 303 016,07	
	W tym	Na zadania z zakresu administracji rządowej	1 905 355,56
		Na zadania własne	364 911,51
Subwencja ogólna z budżetu państwa	Razem	4 679 922	
	W tym na zadania oświatowe	3 120 401	

Wykres 7: Dochody lokalne (własne) gminy w 2014 roku (www.naszakasa.org.pl).

Z analizy struktury dochodów własnych gminy wynika, że największy udział mają wpływy z podatków – 63% a w całym budżecie gminy dochody z podatków stanowią 22,7%. Największą pozycję w dochodach gminy Grudusk stanowią środki z budżetu państwa –50,05%.

Wykres 8: Dochody spoza gminy w roku 2014 (www.naszakasa.org.pl).

Wykres 9: Zadłużenie gminy w stosunku do ogółu dochodów w roku 2014 (www.naszakasa.org.pl).

Wykres 10: Budżet Gminy Grudusk w roku 2014 (www.naszakasa.org.pl).

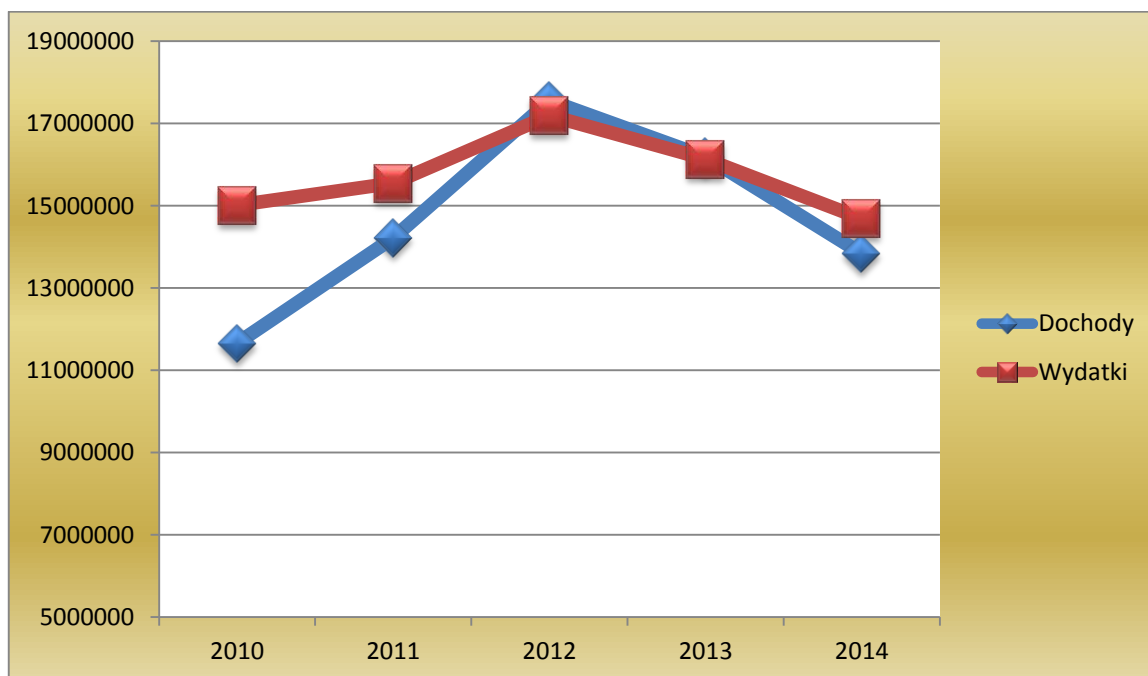

Tabela nr 28: Wydatki budżetu gminy Grudusk według rodzajów w 2014 r. (www.naszakasa.pl).

ROLNICTWO I ŁOWIECTWO 2 788 961	
Infrastruktura wodociągowa i sanityzacja wsi	Wydatki inwestycyjne jednostek budżetowych 2 130 296
	Zakup usług pozostałych 33 192
Pozostała działalność	Opłaty i składki 563 628
	Zakup usług pozostałych 51 192
	Wynagrodzenia bezosobowe 9 378
	Składki na ubezpieczenia społeczne 1 058
	Składki na Fundusz Pracy 152
	Zakup materiałów i wyposażenia 65
TRANSPORT I ŁĄCZNOŚĆ 250 727	
Drogi publiczne gminne	Zakup usług pozostałych 162 347
	Zakup usług remontowych 63 084
	Wydatki na zakupy inwestycyjne jednostek budżetowych 13 040
	Opłaty i składki 6 119
	Wynagrodzenia bezosobowe 3 840
	Zakup materiałów i wyposażenia 1 897
	Kary i odszkodowania wypłacane na rzecz osób fizycznych 400
GOSPODARKA KOMUNALNA I OCHRONA ŚRODOWISKA 1 254 354	
Zakłady gospodarki komunalnej	Wynagrodzenia osobowe pracowników 184 655
	Zakup usług pozostałych 63 344
	Zakup materiałów i wyposażenia 62 525
Gospodarka odpadami	Zakup usług pozostałych 368 779
Ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazu	Zakup materiałów i wyposażenia 590
Grunty, mieszkania, budynki 71 117	

Gospodarka gruntami i nieruchomościami	Zakup materiałów i wyposażenia 32 244
	Zakup usług pozostałych 22 770
	Zakup energii 6 548
	Opłaty i składki 5 965
	Opłaty za administrowanie i czynsze za budynki, lokale i pomieszczenia garażowe 3 591
DZIAŁALNOŚĆ USŁUGOWA 3 678	
Plany zagospodarowania przestrzennego	Zakup usług pozostałych 2 268
Cmentarze	Wynagrodzenia bezosobowe 800
	Zakup materiałów i wyposażenia 610
ADMINISTRACJA PUBLICZNA 1 693 029	
Urzędy Wojewódzkie	Wynagrodzenia osobowe pracowników 33 814
	Składki na ubezpieczenia społeczne 2 664
Rady Gmin	Różne wydatki na rzecz osób fizycznych 82 573
	Zakup materiałów i wyposażenia 2 570
Urzędy Gmin	Wynagrodzenia osobowe pracowników 1 011 143
	Składki na ubezpieczenia społeczne 176 748
	Zakup usług pozostałych 92 624
	Zakup materiałów i wyposażenia 74 276
	Wynagrodzenia bezosobowe 33 619
Pozostała działalność	Zakup materiałów i wyposażenia 3 025
	Zakup usług pozostałych 2 460
	Opłaty i składki 1 247
BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE I OCHRONA PRZECIWPOŻAROWA 139 284	
Ochotnicze straże pożarne	Zakup materiałów i wyposażenia 46 608
	Wynagrodzenia bezosobowe 23 538

	Zakup usług pozostałych 13 118
	Wydatki na zakupy inwestycyjne jednostek budżetowych 4 266
Zarządzanie kryzysowe	Zakup materiałów i wyposażenia 0
DOCHODY OD OSÓB PRAWNYCH, OD OSÓB FIZYCZNYCH I OD INNYCH JEDNOSTEK NIEPOSIADAJĄCYCH OSOBOWOŚCI PRAWNEJ ORAZ WYDATKI ZWIĄZANE Z ICH POBOREM 49 907	
Pobór podatków, opłat i niepodatkowych należności budżetowych	Wynagrodzenia agencyjno- prowizyjne 47 817
	Zakup materiałów i wyposażenia 1 661
OŚWIATA I WYCHOWANIE 4 247 262	
Szkoły podstawowe	Wynagrodzenia osobowe pracowników 1 299 020
Oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych	Wynagrodzenia osobowe pracowników 125 913
	Składki na ubezpieczenia społeczne 23 284
Stołówki szkolne i przedszkolne	Zakup środków żywności 58 480
	Wynagrodzenia osobowe pracowników 54 207
Przedszkola	Zakup usług przez jednostki samorządu terytorialnego od innych jednostek samorządu terytorialnego 24 444
Gimnazja	Wynagrodzenia osobowe pracowników 730 180
	Zakup energii 187 538
	Zakup usług pozostałych 13 103
	Zakup materiałów i wyposażenia 8 027
Dowożenie uczniów do szkół	Wynagrodzenia osobowe pracowników 111 025
	Zakup materiałów i wyposażenia 103 840
	Zakup usług pozostałych 29 722
OCHRONA ZDROWIA 31 501	
Przeciwdziałanie alkoholizmowi	Wynagrodzenia bezosobowe 18 054
	Zakup usług pozostałych 9 470

	Zakup materiałów i wyposażenia 2 244
POMOC SPOŁECZNA 1 954 808	
Świadczenia rodzinne, świadczenie z funduszu alimentacyjnego, oraz składki na ubezpie. emerytalne i rentowe z ubezpie. społecznego	Świadczenia społeczne 1 138 923
	Składki na ubezpieczenia społeczne 45 097
	Wynagrodzenia osobowe pracowników 33 562
Dodatki mieszkaniowe	Świadczenia społeczne 2 292
Zasiłki stałe	Świadczenia społeczne 16 196
Ośrodki pomocy społecznej	Wynagrodzenia osobowe pracowników 170 549
	Zakup materiałów i wyposażenia 7 899
	Zakup usług pozostałych 7 348
Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze	Wynagrodzenia osobowe pracowników 216 103
	Składki na ubezpieczenia społeczne 35 880
	Zakup usług pozostałych 161
Pozostała działalność	Świadczenia społeczne 67 691
	Wynagrodzenia osobowe pracowników 816
KULTURA I OCHRONA DZIEDZICTWA NARODOWEGO 1 552 376	
Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami	Wydatki inwestycyjne jednostek budżetowych 1 083 379
Domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby	Dotacja podmiotowa z budżetu dla samorządowej instytucji kultury 367 300
Biblioteki	Dotacja podmiotowa z budżetu dla samorządowej instytucji kultury 66 961
ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI 4 057	
Dotacje celowe przekazane do samorządu województwa na inwestycje i zakupy inwestycyjne realizowane na podstawie porozumień (umów) między jednostkami samorządu terytorialnego 4 057	

Na podstawie powyższej tabeli zauważyć można bardzo duże zaangażowanie inwestycyjne gminy. Wszystkie inwestycje realizowane w gminie dofinansowane były z różnych źródeł, m.in. z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Fundacji Wspomagania Wsi, Urzędu Marszałkowskiego oraz programów przedakcesyjnych oraz z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

III.

UWARUNKOWANIA

ROZWOJU

GMINY GRUDUSK

1. ANALIZA SWOT

Podstawową rolą strategii rozwoju jest dostarczenie jak największej liczby informacji inwestorom, podmiotom gospodarczym oraz mieszkańcom o danym obszarze, a w szczególności o uwarunkowaniach jego rozwoju i sposobach realizacji zaplanowanych działań. Po zakończeniu pierwszego etapu tworzenia strategii, czyli sporządzenia „Raportu o stanie gminy” na jego podstawie przeprowadzona została diagnoza aktualnego stanu gminy, polegająca na określeniu jej słabych i mocnych stron. Powszechnie stosowanym narzędziem do tego celu jest analiza SWOT - skrót od angielskich słów:

STRENGTHS – mocne strony (atut, przewaga, zaleta analizowanego obszaru)

WEAKNESSES - słabe strony (bariera, wada analizowanego obszaru)

OPPORTUNITIES – szanse (szanse korzystnej zmiany obszaru)

THREATS – zagrożenia (niebezpieczeństwo zmiany niekorzystnej)

Określenie wewnętrznych jak i zewnętrznych czynników warunkujących rozwój gminy Grudusk jest niezbędne dla dokonania obiektywnej oceny działalności gminy oraz identyfikowania celów strategicznych i bezpośrednich. Analiza SWOT jest bardzo przydatnym narzędziem przy określaniu priorytetów i uzgadnianiu celów strategicznych.

Analizę SWOT Gminy Grudusk przeprowadzono w odniesieniu do czterech głównych obszarów problemowych:

- I. Uwarunkowania zewnętrzne: historia, położenie, podział administracyjny**
- II. Środowisko przyrodnicze**
- III. Społeczeństwo**
- IV. Gospodarka, ład przestrzenny**

I.UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE: HISTORIA, POŁOŻENIE, PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
dziedzictwo kulturowe – zabytki wpisane do Rejestru Zabytków, Skansen historyczny Grodzisko;	zły stan zabytków ruchomych i nieruchomych
położenie na skrzyżowaniu dróg wojewódzkich nr 544 i 61;	brak terenów inwestycyjnych
bliskość miast powiatowych Ciechanów, Mława , Przasnysz;	niska świadomość mieszkańców w zakresie ochrony zabytków
przynależność do Lokalnej Grupy Działania	położenie na obrzeżach województwa Mazowieckiego, daleko od Warszawy
	brak kolei
	brak dogodnych połączeń komunikacyjnych
	brak ścieżek rowerowych
	małe znaczenie miast powiatowych
SZANSE	ZAGROŻENIA
tworzenie szlaków turystycznych	słabo rozpoznawalny obszar
oznakowanie obiektów dziedzictwa kulturowego	zabudowa rozproszona
dofinansowanie ze środków UE 2014-2020	brak miejsc pracy w gminie i sąsiednich gminach
stosunkowo bliskie położenie do trasy S7	
II.ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
stosunkowo czyste środowisko	niewystarczające nakłady inwestycyjne na ochronę środowiska
wdrażanie programów sprzyjających ochronie środowiska (budowa kanalizacji, gazyfikacja), w tym usuwania azbestu	niedostatecznie rozwinięta sieć kanalizacji sanitarnej
położenie części gminy w Krośnicko-Kosmowskim Obszarze Chronionego Krajobrazu	niewiele inwestycji w odnawialne źródła energii
brak uciążliwego przemysłu	niska lesistość
	zagrożenie zanieczyszczeniem wód powierzchniowych
	niski poziom świadomości ekologicznej mieszkańców
	struktura ogrzewania mieszkań
SZANSE	ZAGROŻENIA
rolnictwo ekologiczne	zanieczyszczenia wód powierzchniowych i podziemnych w związku z nie ekologiczną gospodarką rolną
pełna kanalizacja gminy	wzrost natężenia ruchu
edukacja ekologiczna społeczeństwa	wzrost zanieczyszczenia środowiska
stosowanie odnawialnych źródeł energii	postępująca erozja gleb
rozwój selektywnej zbiórki odpadów	wzrost poziomu hałasu
budowa zbiornika retencyjno-rekreacyjnego	zmiany klimatyczne
rozwój monitoringu stanu ochrony środowiska	wysokie koszty indywidualne związanych z ochroną środowiska
upowszechnianie informacji o środowisku naturalnym i działaniach na rzecz jego ochrony	brak zbiorników retencyjnych
Zrównoważony rozwój województwa mazowieckiego	
fundusze europejskie 2014-2020	
konieczność dostosowania przepisów Unii Europejskiej	
-korzystne warunki do rozwoju OZE	

III.SPOŁECZEŃSTWO	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
dobra organizacja systemu pomocy społecznej	niekorzystne tendencje demograficzne
zabezpieczenie przeciwpożarowe – działalność jednostek OSP	migracje młodych ludzi w celach edukacyjnych i zarobkowych
baza sportowa w Grudusku	niska integracja mieszkańców gminy
działalność Gminnego Ośrodka Kultury	wysoka liczba ludności utrzymującej się z rolnictwa
edukacja szkolna i wczesnoszkolna	różnice w standardzie życia na wsi i w mieście
wysoki poziom bezpieczeństwa i porządku publicznego	brak miejsc i zakładów pracy
działalność integracyjna Klubu Seniora	brak atrakcyjnych inicjatyw dla młodzieży
	braki w infrastrukturze edukacyjnej, sportowej i kulturalnej
	niskie zaangażowanie mieszkańców w działalność kulturalną
	słabo rozwinięta oferta spędzania czasu wolnego
	ograniczony dostęp do specjalistycznych usług medycznych
	coraz niższa liczba mieszkańców
	niski poziom aktywności gospodarczej
	duża liczba podopiecznych GOPS
	niedostateczne doświadczenie w pozyskiwaniu środków Unii europejskiej przez przedmioty gospodarcze
	brak produktu lokalnego
SZANSE	ZAGROŻENIA
aktywizacja społeczności lokalnej	wzrost bezrobocia
wykorzystanie istniejącej bazy kulturalnej	starzenie się społeczeństwa
dofinansowanie ze środków UE	odpływ wykształconej młodzieży
rozwój bazy sportowej poza Gruduskiem	patologie społeczne, w tym alkoholizm
tworzenie miejsc spędzania czasu wolnego	ograniczone środki finansowe gminy
dostosowanie świetlic wiejskich do potrzeb mieszkańców	duża konkurencja przy aplikowaniu o zewnętrzne środki finansowe
sprzyjająca polityka wspierania obszarów wiejskich	ograniczone środki finansowe na działalność kulturalną, sportową i rekreacyjną
wykorzystanie potencjału wykształconej młodzieży	niski przyrost naturalny
aktywizacja społeczności lokalnej	postępująca indywidualizacja życia społecznego
wykorzystanie istniejącej bazy kulturalnej	brak terenów inwestycyjnych

IV.GOSPODARKA ,ŁAD PRZESTRZENNY	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
rozwinięta dominująca branża - rolnictwo	wysokie ceny gruntów
usługi i handel (najczęściej rodzinny)	ograniczone nakłady na promocję gminy
zasoby do produkcji rolno-spożywczej	brak terenów pod budownictwo komunalne i --- działalność gospodarcza należących do gminy
rozwinięte usługi związane z rolnictwem	rozdrobione gospodarstwa rolne
korzystne położenie i zasoby dla rozwoju turystyki	niedostateczna infrastruktura techniczna
dobra jakość gleb	brak bazy noclegowej i gastronomicznej
działająca infrastruktura komunalna (wodociągi kanalizacji)	nienajlepszy stan dróg
skansen historyczny Grodzisko	brak planu zagospodarowania większej części obszaru gminy
zwodociągowanie i skanalizowanie aglomeracji Grudusk	brak miejsc sprzyjających integracji
przebieg przez teren gminy dróg wojewódzkich nr 544 i nr 616	mało atrakcyjne miejscowości
rozwinięta dominująca branża - rolnictwo	niewystarczające środki finansowe na rozwój infrastruktury
SZANSE	ZAGROŻENIA
powstawanie grup producenckich	spadek opłacalności produkcji rolnej
unowocześnianie gospodarstw	niskie zainteresowanie gminą przez inwestorów zewnętrznych
promocja gminy	brak wykwalifikowanych kadr
kredyty preferencyjne i ulgi inwestycyjne	niski budżet gminy
przekwalifikowywanie rolników	migracja młodzieży związana z edukacją i - poszukiwaniem pracy
tworzenie większych gospodarstw rolnych	wysokie koszty produkcji rolnej
dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania	brak planu zagospodarowania przestrzennego poza Gruduskiem
rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego i zakładów produkcyjnych	wysokie koszty i ryzyko prowadzenia działalności gospodarczej
pozyskiwanie środków ze źródeł zewnętrznych, w tym UE	brak programów pomocowych dla małych gospodarstw rolnych
rozwój agroturystyki (warunki przyrodnicze i kulturowe)	peryferyjność obszaru
rozwój rolnictwa ekologicznego	wysokie koszty inwestycji w infrastrukturę
rosnący popyt na zdrową żywność	spadek opłacalności produkcji rolnej
wzrost zapotrzebowania na usługi –koło turystyczne	niskie zainteresowanie gminą przez inwestorów zewnętrznych
fundusze europejskie na lata 2014-2020	brak wykwalifikowanych kadr
gazyfikacja gminy	niski budżet gminy

Efektom przeprowadzonej analizy jest określenie najważniejszych czynników dalszego rozwoju Gminy Grudusk oraz celów strategicznych, operacyjnych i proponowanych zadań, przedstawionych w dalszej części opracowania.

2. MISJA I STRATEGICZNE CELE ROZWOJU GMINY

Misja określa wizerunek gminy w perspektywie następnych kilkunastu lat, wytycza kierunki działań i priorytety jakie należy przyjąć w celu zaspokojenia potrzeb mieszkańców.

**GMINA GRUDUSK ATRAKCYJNE MIEJSCE DLA INWESTYCJI I OSADNICTWA,
Z UPORZĄDKOWANĄ INFRASTRUKTURĄ TECHNICZNĄ I SPOŁECZNĄ,
ŚRODOWISKIEM PRZYJAZNYM MIESZKAŃCOM,
NOWOCZESNYM I EKOLOGICZNYM ROLNICTWEM
ORAZ WYSOKO ROZWINIĘTĄ TURYSTYKĄ I KULTURĄ.**

2.1. STRATEGICZNE CELE I KIERUNKI ROZWOJU GMINY GRUDUSK

Na podstawie przeprowadzonej analizy SWOT wytyczone zostały główne kierunki rozwoju gminy – obszary strategiczne oraz cele strategiczne, cele operacyjne i zadania ukierunkowane na osiągnięcie przyjętej wizji rozwoju.

CELE STRATEGICZNE:

- I. Tworzenie warunków do rozwoju i zachęcanie mieszkańców do zamieszkania na terenie gminy.
- II. Wspieranie lokalnej aktywności gospodarczej.
- III. Poprawa estetyki miejscowości Gminy Grudusk.
- IV. Wypromowanie marki „Gmina Grudusk”

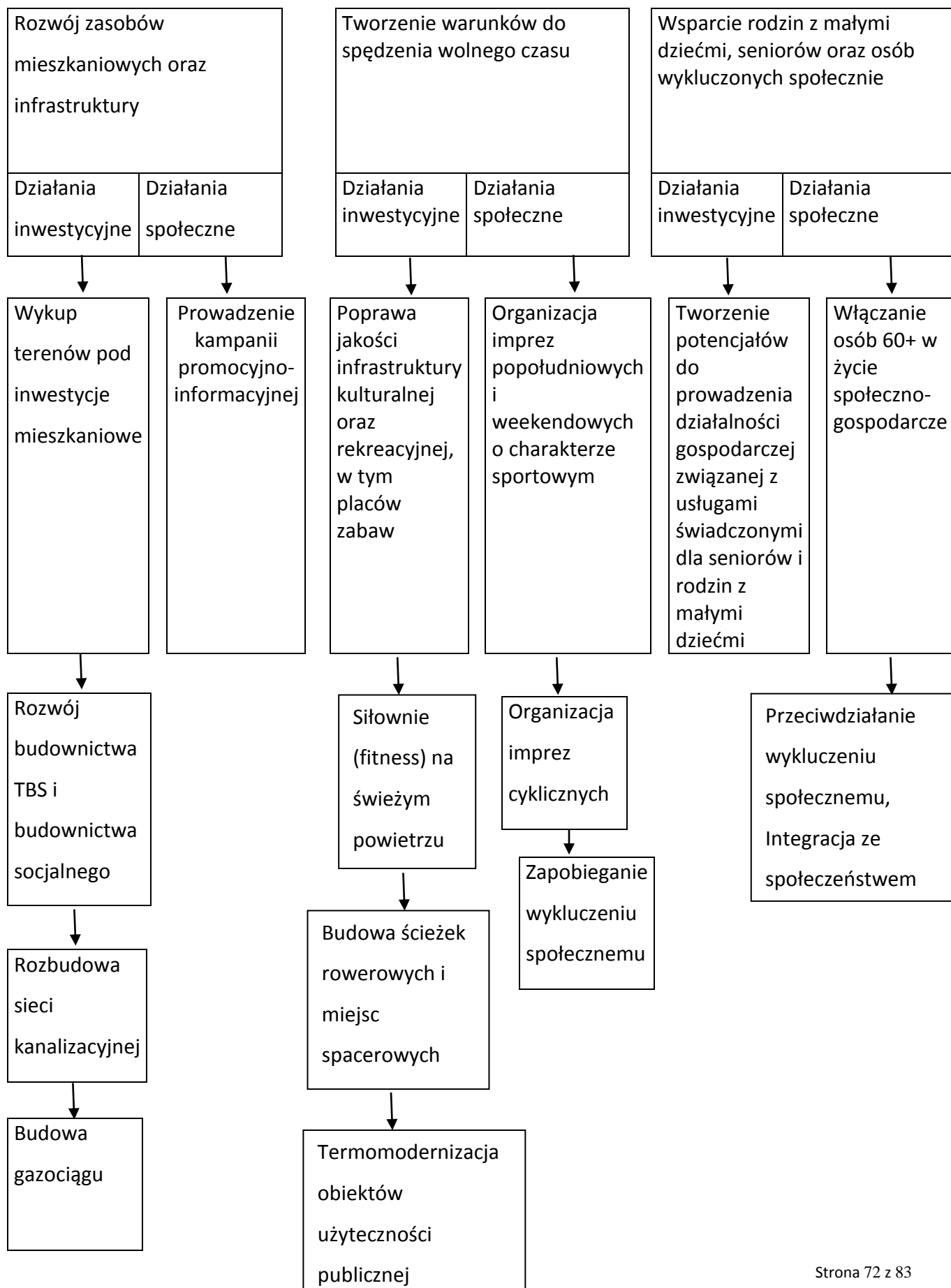
CEL STRATEGICZNY I:

TWORZENIE WARUNKÓW DO ROZWOJU I ZACHĘCANIE MIESZKAŃCÓW DO ZAMIESZKIWANIA NA TERENIE GMINY.

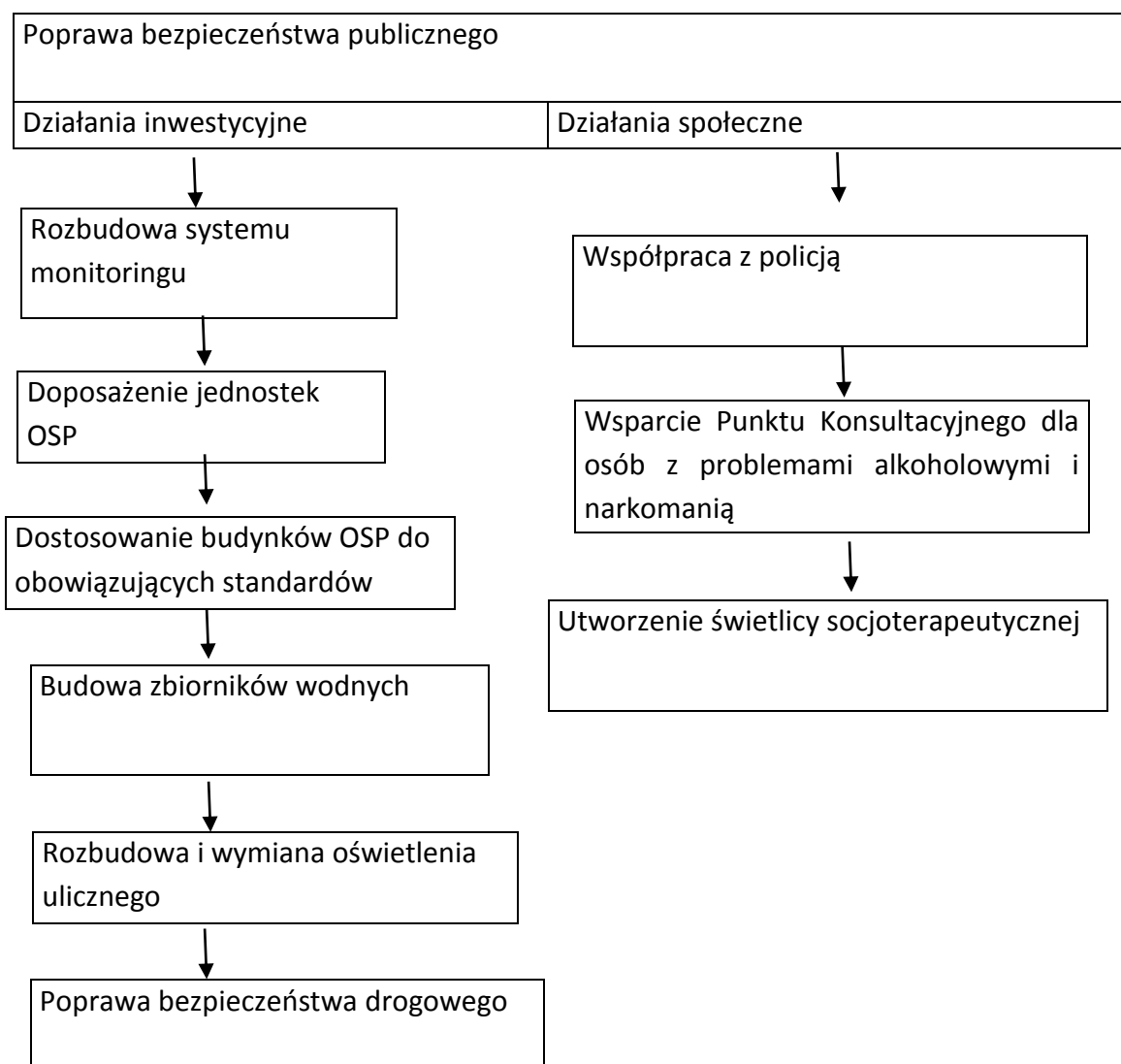
Zwiększenie liczby mieszkańców Gminy to najważniejszy cel, który powinien determinować osiągnięcia pozostałych celów. Samorząd lokalny wsparty działaniami mieszkańców powinien tworzyć warunki do wyboru obszaru na miejsce zamieszkania i płacenia podatków. Należy wykorzystać pozytywny trend, który umożliwi młodym pozostanie na terenie gminy lub pojawienie się nowych mieszkańców. Wzrost liczby ludności będzie skutkował wzrostem podatku PIT do budżetu i zwiększeniem jego możliwości inwestycyjnych, co wpłynie na poprawę jakości życia wszystkich podmiotów życia publicznego i społecznego. Nowi mieszkańcy Gminy to również powód do rozwoju małych podmiotów handlowych i usługowych, które powstaną by odpowiadać na potrzeby rozwijającej się społeczności. Osoby podejmujące decyzję o wyborze miejsca zamieszkania kierują się określonymi preferencjami, które wynikają z ich potrzeb.

Osobiste potrzeby i preferencje to również: szybki dojazd do pracy, dobrej jakości drogi, chodniki, estetyczna aranżacja przestrzeni, ciekawa oferta rozrywkowa i kulturalna, poczucie bezpieczeństwa, łatwy dostęp do sklepów, przedszkola, szkół, dóbr kultury, rozwinięta strefa rekreacyjna (boiska, place zabaw itp.). Aby ten cel osiągnąć należy posłużyć się następującymi celami operacyjnymi.

CELE OPERACYJNE

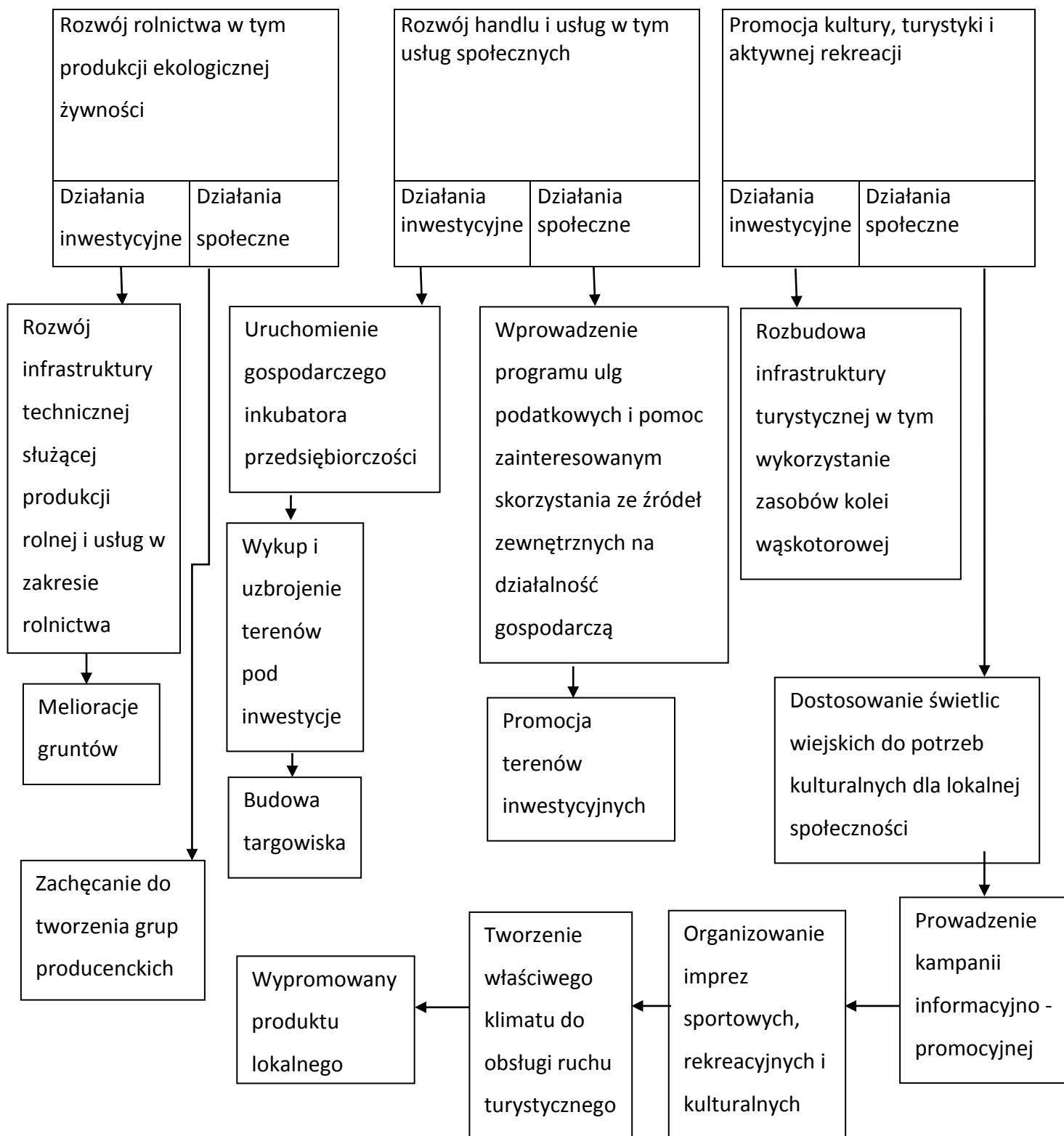
CELE OPERACYJNE C.D.

CEL STRATEGICZNY NR II : WSPIERANIE LOKALNEJ AKTYWNOŚCI GOSPODARCZEJ.

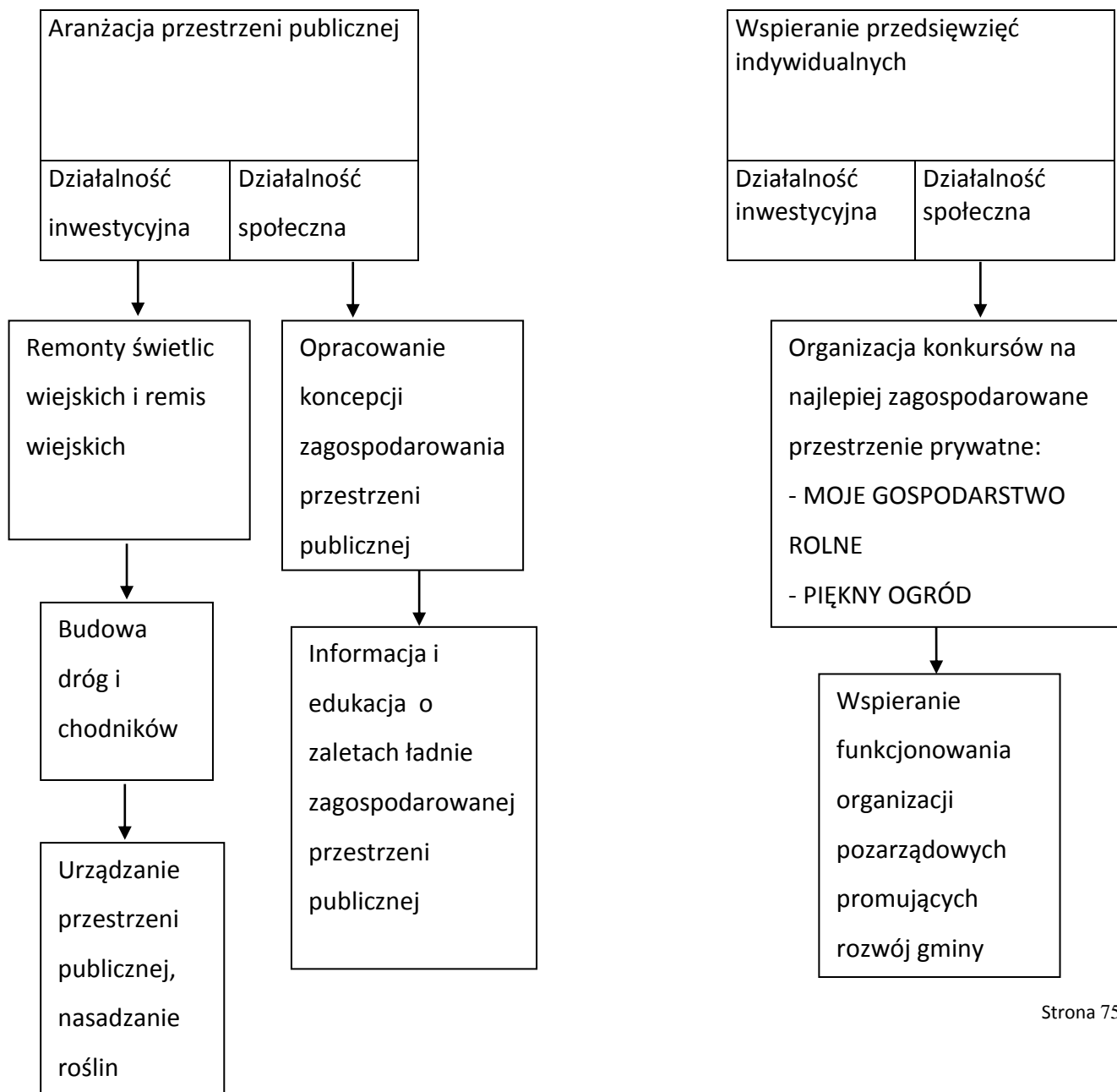
Samorząd Gminy nie ma możliwości tworzenia miejsc pracy, może jednak odpowiadać za zidentyfikowane potrzeby i w ramach przepisów prawa wspierać przedsiębiorców. Aby ten cel osiągnąć należy posłużyć się następującymi celami operacyjnymi.

CELE OPERACYJNE

CEL STRATEGICZNY NR III: POPRAWA ESTETYKI GMINY GRUDUSK

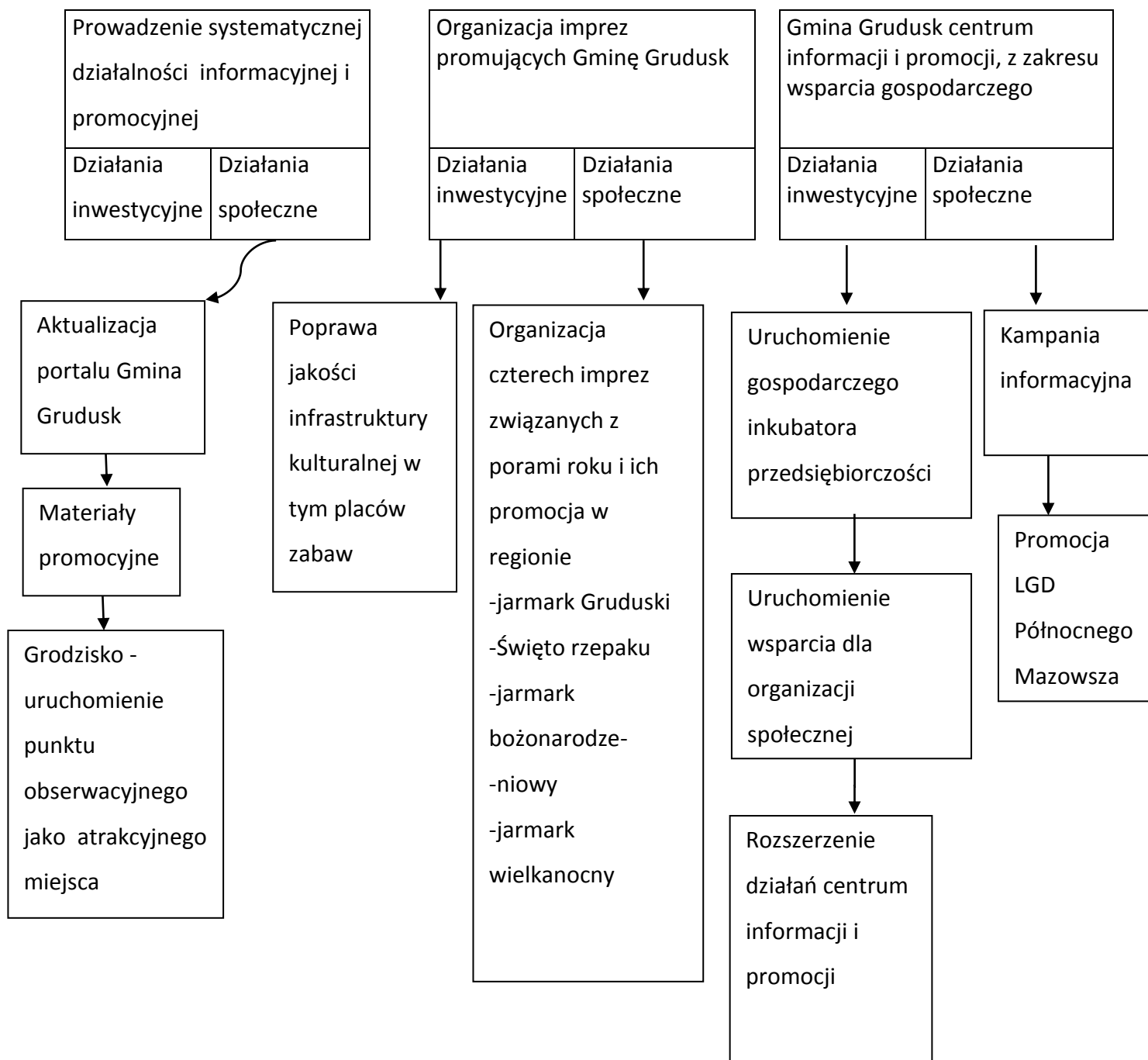
Cel ten jest spójny z celem nr I. Poprawa estetyki wpłynie z pewnością na poprawę postrzegania Gminy Grudusk jako miejsca zamieszkania. Modernizacja dróg, budowa chodników, zagospodarowanie centrum wsi, wykorzystanie potencjału historycznego obszaru wymagać będzie zaangażowania wielu podmiotów. Interesująco zaprojektowane i urządzone skwery, miejsca odpoczynku mają wpływ na rozwój i prosperowanie sklepów, firm usługowych oraz rozwój turystyki. W tworzeniu nowej jakości estetycznej, włączyć należy indywidualnych właścicieli gospodarstw domowych jak i organizacje pozarządowe. Ponieważ ład przestrzeni i związane z tym poczucie estetyki nie jest przez wszystkich pojmowane w sposób właściwy warto organizować edukację w tym zakresie oraz konkursy. Aby ten cel osiągnąć należy posłużyć się następującymi celami operacyjnymi.

CELE OPERACYJNE

CEL STRATEGICZNY IV: WYPROMOWANIE MARKI „GMINA GRUDUSK”

Gmina Grudusk w świadomości mieszkańców regionu w zasadzie nie istnieje. Jest rozpoznawalna na poziomie okolicznych powiatów. Marka oznacza jednoznaczne skojarzenie z produktem. Tym produktem może być średniowieczny skansen Grodzisko, wokół którego należy zbudować tą markę. Aby ten cel osiągnąć należy posłużyć się następującymi celami operacyjnymi.

CELE OPERACYJNE

3. INSTRUMENTY WDRAŻANIA STRATEGII

Instrumenty prawne

Wdrażanie Strategii Rozwoju Gminy Grudusk odbywać się będzie zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa krajowego i wspólnotowego. Wśród aktów prawnych mających wpływ na podejmowane działania w tym zakresie należy wymienić **źródła prawa krajowego**:

- Ustawę z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 1045);
- Ustawę z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 1830);
- Ustawę z dnia 27 marca 2003r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2015, poz. 1830);
- Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. – Prawo zamówień publicznych (Dz. U. z 2013 r. poz. 907 z późn. zm).
- Ustawę z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1358);
- Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014–2020 (Dz. U z 2014 r. poz. 1146, z późn. zm.).

oraz źródła prawa wspólnotowego:

- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1301/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i przepisów szczególnych dotyczących celu „Inwestycje na rzecz wzrostu i zatrudnienia” oraz w sprawie uchylenia rozporządzenia (WE) nr 1080/2006.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1304/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Społecznego i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1081/2006.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1300/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie Funduszu Spójności i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1084/2006.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005.

Podstawowym warunkiem osiągnięcia przyjętych w strategii założeń są możliwości finansowe Gminy Grudusk, co wiąże się z zapewnieniem własnego wkładu finansowego podczas realizacji konkretnych projektów. Główne źródła tego wkładu będą stanowiły dochody własne gminy oraz kredyty i pożyczki, w tym na wyprzedzające finansowanie.

4. ZASADY WDRAŻANIA STRATEGII

Realizacja zaktualizowanej Strategii Rozwoju Gminy Grudusk przebiegać będzie zgodnie z obowiązującym prawem i zakresem kompetencji samorządu gminnego. Strategia Rozwoju Gminy Grudusk na lata 2016-2020 przyjmowana jest uchwałą Rady Gminy Grudusk. Cele wymienione w strategii realizowane będą przez poszczególne referaty Urzędu Gminy Grudusk oraz jednostki podległe.

5. MONITORING STRATEGII

Monitoring strategii stanowi nieodłączny i stały proces obserwacji ilościowych i jakościowych wybranych wskaźników w celu dostarczenia informacji o przebiegu jej realizacji oraz zbadania skuteczności i słuszności podjętych w tym zakresie działań. Istotą monitoringu jest gromadzenie, opracowywanie i przekazywanie informacji przydatnych w zarządzaniu rozwojem gminy. Raport o stanie realizacji celów oraz osiągnięciu zakładanych wskaźników sporządzany będzie co dwa lata.

Indeks tabel	strona	
Tabela nr 1	Leśnictwo wszystkich form własności w gminie Grudusk na koniec 2014 r.....	17
Tabela nr 2	Ruch naturalny w Gminie Grudusk latach 2011-2014.....	20
Tabela nr 3	Kształtowanie się migracji w gminie.....	21
Tabela nr 4	Ludność wg grup funkcjonalnych oraz płci w latach 2010-2014 w Gminie Grudusk.....	22
Tabela nr 5	Ludność wg wieku i płci w Gminie Grudusk w 2014 r.....	24
Tabela nr 6	Liczba bezrobotnych w poszczególnych gminach powiatu ciechanowskiego na koniec 2013 r. i 2014 r.....	25
Tabela nr 7	Wybrane kategorie bezrobotnych – osoby w szczególnej sytuacji na rynku pracy (PUP).....	25
Tabela nr 8	Napływ i odpływ bezrobocia w poszczególnych gminach powiatu ciechanowskiego.....	26
Tabela nr 9	Podział gospodarstw rolnych ze względu na powierzchnię (dane gminy).....	27
Tabela nr 10	Powierzchnia użytków rolnych w 2013 i 2014 roku.....	27
Tabela nr 11	Powierzchnia i rodzaje zasiewów w Gminie Grudusk w latach 2011-2014 roku.....	28
Tabela nr 12	Powierzchnia zasiewów w 2011 i 2012 roku.....	29-30
Tabela nr 13	Trwałe formy użytkowania gruntów granicach administracyjnych gminy Grudusk.....	31
Tabela nr 14	Hodowla zwierząt gospodarskich w roku 2010 r.....	31
Tabela nr 15	Liczba gospodarstw rolnych pod względem hodowli zwierzęcej.....	31
Tabela nr 16	Struktura jakości gleb wg klas bonitacyjnych.....	32
Tabela nr 17	Wyposażenie gospodarstw rolnych w budynki i budowle.....	33
Tabela nr 18	Ciągniki, samochody ciężarowe i wybrane maszyny w gospodarstwach rolnych.....	34
Tabela nr 19	Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON wg sektorów własnościowych (stan na 31.12.2012 r.....	35
Tabela nr 20	Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON.....	36
Tabela nr 21	Podmioty gospodarki narodowej wg wybranych sekcji PKD w gminie Grudusk.....	36-37
Tabela nr 22	Aglomeracja Grudusk według stanu na dzień 31.12.2014 r.....	42
Tabela nr 23	Gospodarka mieszkaniowa w latach 2011- 2013.....	45
Tabela nr 24	Budżet Ośrodka Pomocy Społecznej w Grudusku i jego wykonanie w 2013 i 2014 roku.....	53
Tabela nr 25	Liczba i kwoty wypłaconych dodatków mieszkaniowych (ogółem).....	53
Tabela nr 26	Działalność Punktu Informacyjno - Konsultacyjnego w roku 2013 i 2014.....	54
Tabela nr 27	Stan i wyposażenie OSP na koniec 2014 roku.....	55-56
Tabela nr 28	Dochody budżetu gminy wg rodzajów (Nasza Kasa, BDL).....	58
Tabela nr 29	Wydatki budżetu gminy Grudusk według rodzajów w 2014 r. (www.naszakasa.pl).....	61-64

Indeks wykresów	strona
Wykres nr 1 Powierzchnia Gminy Grudusk na tle gmin powiatu.....	15
Wykres nr 2 Liczba ludności w gminie Grudusk w latach 2011-2014 wg danych BDL.....	21
Wykres nr 3 Migracje w gminie Grudusk w latach 2010-2014.....	21
Wykres nr 4 Ludność wg grup funkcjonalnych w gminie Grudusk w latach 2010-2013.....	23
Wykres nr 5 Bezrobocie w gminie Grudusk w latach 2010-2014 (PUP).....	26
Wykres nr 6 Odnotowane zdarzenia w gminie w 2014r., w ramach których podjęto działania ratownicze.....	57
Wykres nr 7 Dochody lokalne (własne) gminy w 2014 roku (www.naszakasa.org.pl).....	59
Wykres nr 8 Dochody spoza gminy w roku 2014 (www.naszakasa.org.pl).....	59
Wykres nr 9 Zadłużenie gminy w stosunku do ogółu dochodów w roku 2014 (www.naszakasa.org.pl).....	60
Wykres nr 10 Budżet Gminy Grudusk w roku 2014 (www.naszakasa.org.pl).....	60

ZAŁĄCZNIK

WNIOSKI Z ZEBRAŃ WIEJSKICH

L.p.	Sołectwa	Treść wniosku	Uwagi
1	2	3	4
1	Sokołowo	1.Zainstalowanie lampy oświetleniowej na kolonii w kierunku posesji Pana Edwarda Spocińskiego. 2.Kanalizacja 4 gospodarstw na kolonii wsi. 3.Utwardzenie drogi w kierunku gospodarstw Pana Rudzińskiego Stanisława, Rudzińskiego Andrzeja, Pana Starus, Państwa Miecznikowskich. 4.Remont na drodze powiatowej - 2 przepusty są pozarywane przy Państwu Głozak i Panu Krzysztofie Przewodowskim.	
2	Purzyce-Trojany	1.Modernizacja drogi poprzez położenie asfaltu Grudusk- Purzyce- Trojany. 2.Naprawa mostku przy Panu Józefowicz Robercie. 3.Naprawa nawierzchni na moście do Borzuchowa i przy przystanku szkolnym. 4.Zniwelowanie poboczy przy drodze przez miejscowość Purzyce- Trojany oraz usunięcie krzewów na skrzyżowaniu Purzyce- Trojany w kierunku Borzuchowo-Daćbogi.	
3	Pszczółki Górne	1.Położenie asfaltu na drodze do Pszczółek- Czubaków (ok. 1,5 km). 2.Uregulowanie-stanu prawnego przy drodze w Pszczółkach- Czubakach na odcinku od szosy. 3.Uregulowanie stanu prawnego drogi przy gruntach Pana Adama Olszewskiego, Rudzińskiego, Budnickiego, Mierzejewskiego, Zaborowskiego, Smolińskiego, Smolińskiego oraz Bednarskiego. 4.Położenie asfaltu na drodze do cmentarza w Pszczółkach Górnych (ok. 300 m). 5.Oświetlenie uliczne w Pszczółkach Szerzeniach.	
4	Purzyce-Rozwory	1.Naprawa powierzchni drogi: Purzyce- Rozwory, Purzyce-Trojany	
5	Leśniewo Dolne	Nie zgłoszono wniosków.	
6	Łysakowo	1.Wymiana rury wodociągowej w 1/2 części wsi. 2.Wymiana chodników. 3.Przywrócić fundusz sołecki.	
7	Stryj ewo Wielkie	1.Naprawa drogi powiatowej przez wieś. 2.Naprawa drogi gminnej w kierunku Pana Janusza Kamińskiego. 3.Uporządkowanie drogi gminnej po budowie wodociągu Stryj ewo- Przywilcz.	
8	Żarnowo	1.Okopanie rowami drogi do Zawad. 2.Zakończenie drogi w kierunku Dębin. 3.Rekultywacja zbiornika wodnego. 4.Pomoc Urzędu Gminy przy odnowieniu Remizy Strażackiej. 5.Poszerzenie przepustów na drodze Żarno wo- Wiksin. 6.Wykonanie kanalizacji sanitarnej. 7.Okopanie rowami drogi do Garlina. 8.Wykonanie przepustów tam gdzie są potrzebne (w miejscach, które wskażą mieszkańcy). 9.Wykonanie przepustu przy kopcu na drodze Żarnowo- Dębiny. 10.Odkrzaczenie działki przy Panu Kołakowskim. 11.Wykonanie przepustu przy szkole. 12.Wyrównanie i zwirowanie drogi Żarnowo- Szpaki. 13.Wykonanie drogi w kierunku Kluszewa. 14.Wytyczenie drogi gminnej Żarnowo- Rąbież Gruduski 15.Wytyczenie drogi wewnętrznej w kierunku Pana Smolińskiego Jana. 16.Wycięcie topoli rosnących przy drodze do Wiksina.	

9	Nieborzyn	1.Wyremontowanie przystanku autobusowego.	
10	Humięcino-Klary	1.Przebudowa drogi wewnętrznej między głównymi budynkami.	
11	Humięcino	1.Wyposażenie świetlicy wiejskiej wraz z oświetleniem na zewnątrz. Zakup dmuchawy do ogrzania świetlicy, zakup stołu tenisowego. 2.Modernizacja drogi Humięcino- Humięcino Retki (obok posesji Pana Zawdzkiego i Pana Łukasiaka). 3.Modernizacja drogi powiatowej przez wieś do szosy Ciechanów- Grudusk. 4.Oznakowanie miejscowości od strony Zakrzewą, Zeńboka, Łysakowa oraz zamieszczenie drogowskazów na wszystkich skrzyżowaniach. 5.Budowa przystanku autobusowego przy posesji Państwa Cywińskich. 6.Uzupełnienie oświetlenia ulicznego we wsi Humięcino. 7.Remont boiska szkolnego.	
12	Przywilcz	1.Dokończyć modernizację drogi w Przywilczu, aż do drogi wojewódzkiej Nr 616, 2.Uporządkować plac wiejski przy posesji Pana Korczyńskiego . 3.Ustalić prawa własności w/w placu. 4.Wybudować chodnik we wsi, do posesji Pana Jaroszewskiego.	
13	Wiśniewo	1.Budowa chodników wzdłuż drogi wojewódzkiej. 2.Uzupełnienie ulicznego oświetlenia. 3.Doprowadzenie kanalizacji sanitarnej. 4.Doprowadzenie gazu ziemnego.	
14	Rąbież-Gruduski	1.Dokonać remontu świetlicy wiejskiej poprzez wymianę okien, drzwi, wykonanie łazienki i ogrodzenia budynku. 2.Naprawić nawierzchnię drogi wiodącej przez wieś, wykonać przy drodze chodnik.	
15	Leśniewo Górne	1.Brak koszy na śmieci przy przystanku. 2.Kiedy i czy będą podłączone ścieki. 3.Połączenie drogą asfaltową między Leśniewem Górnym a Humięcinem- Andrychy.	
16	Mierzanowo	1.Odtworzyć rowy melioracyjne. 2.Droga do Pana Jerzego Pajewskiego. 3.Naprawa drogi żwirowej. 4.Droga łącząca Gminę Grudusk z Gminą Szydłowo w miejscowości Kozybie.	
17	Humięcino-Koski	1.Przebudowa drogi gminnej (położenie asfaltu) w kierunku Andrych. 2.Przebudowa drogi wykonanej na prywatnych gruntach- uzupełnienie żwirem, równiarka, wykonanie poboczy i/lub 3.Wykonanie poboczy przy drodze powiatowej oraz przepustów (od drogi wojewódzkiej do wsi). 4.Odmulenie stawu (wymagane uregulowanie stanu prawnego). 5.Wykonanie przystanku autobusowego we wsi. Pan Zbigniew Iwiński zaproponował udostępnienie terenu pod przystanek. 6.Wykonanie tablicy ogłoszeń.	
18	Grudusk	1.Przeprowadzić remont strażnicy OSP w Grudusku, ściąć świerk przy budynku (zgłaszający- Pan Waldemar Amenda). 2.Dokonać modernizacji ul. Cichej w Grudusku oraz właściwie oznakować tę ulicę (zgłaszający- Pan Bogdan Cybulski). 3.Przeprowadzić modernizację ul. Polnej w Grudusku, wyciąć drzewa przy tej ulicy (zgłaszający-Pani Jadwiga Borowa). 4.Poprawić nawierzchnię wszystkich dróg gminnych w Grudusku, szczególnie dróg dojazdowych na pola rolników (zgłaszający- Pan Jan Pysznik). 5.Doprowadzić sieć kanalizacyjną do posesji Pana Jana Pyszniaka na ul. Żeromskiego (zgłasza - Pan Jan Pysznik). 6.Doprowadzić do zmiany oznakowania ulic w centrum Gruduska celem ułatwienia wjazdu na ulicę Strażacką (zgłaszający- Pan Andrzej Grodecki).	
19	Kołaki Wielkie	1.Dokonać remontu świetlicy wiejskiej. 2.Dokończyć ułożenie asfaltu na drodze we wsi. 3.Uporządkować teren wokół stawu wiejskiego. 4.Zamontować lampy oświetleniowe przy posesji Pani Janiny Kuskowskiej w	

		Kołakach Wielkich oraz w Kołakach Małych.	
20	Wiksin	<ol style="list-style-type: none"> 1. Budowa chodników w Wiksinie. 2. Naprawa drogi przez Wiksin-po budowie kanalizacji sanitarnej. 3. Budowa ścieżki rowerowej wzdłuż drogi z Wiksina do Rąbieża. 4. Zabezpieczenie dworu. 5. Dokończenie pogłębiania stawu, zagospodarowanie terenu wokół stawu. 	
21	Zakrzewo Wielkie	<ol style="list-style-type: none"> 1. Agregat do sieci wodociągowej w Humięcinie. 2. Przedszkole w Humięcinie. 3. Droga do Jarlut (ok. 200 m). 4. Poszerzenie drogi i mostka o jeden krąg przy państwu Jaworskich. 5. Dwa drzewa do wycięcia przy drodze powiatowej. 6. Droga z Zakrzewa Wielkiego do Mierzanowa. 7. Ogródenie wokół świetlicy. 8. Ogrzewanie w świetlicy. 9. Potrzebne krzesła i stoły na świetlicy. 	
22	Sokolnik	<ol style="list-style-type: none"> 1. Podłączenie kanalizacji. 2. Remont nawierzchni na przepuście. 3. Remont nawierzchni na przejeździe kolejowym. 	
23	Strzelnia	<ol style="list-style-type: none"> 1. Budowa drogi Strzelnia- Sokołowo do drogi Grudusk-Łysakowo. 2. Uruchomienie światła ulicznego koło P. Karzyńskich. 3. Zamontowanie tablicy informacyjnej. 4. Budowa chodnika we wsi Strzelnia. 	
24	Humięcino - Andrychy	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przywrócenie do stanu poprzedniego terenu inwestycji związanej z prowadzeniem linii światłowodowej. 2. Budowa oświetlenia ulicznego. 3. Wycięcie przydrożnych krzewów. 4. Odtworzenie nawierzchni przy jezdni w kierunku Przybyszewa. 5. Budowa drogi w stronę Stawów. 6. Pogłębienie rowów odwodnieniowych przy drodze do Humięcino-Koski. 	
25	Borzuchowo-Dańbogi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uzupelnienie oświetlenia ulicznego przez założenie lampy oświetleniowej przy posesji Państwa Wojciechowskich. 2. Remont drogi Borzuchowo-Dańbogi –Kluszewo. 3. Odkrzaczenie drogi przy posesji państwa Żmijewskich oraz usunięcie drzewek ze skarpy przy drodze przez wieś na odcinku Państwa Rama- Państwo Zakrzewscy 4. Naprawa nawierzchni na moście. 	